

KAINUU-OHJELMA

Hyvinvoiva ja elinvoimainen Kainuu

Maakuntasuunnitelma 2035 / Maakuntaohjelma 2014–2017

Luonnos 9.6.2014

Sisällys

1 Kainuu-ohjelman lähtökohdat ja perustehtävä	3
1.1 Kainuu-ohjelma kokonaisuohjelmana	3
1.2 Kainuun aluekuvaus ja -analyysi	4
Kainuun maakuntaprofiili	4
Kainuun väestön ja ikärakenteen kehitys	5
Työvoiman tarjonta	7
Työpaikat ja työttömyys	8
Hyvinvointi	10
Alueen kuvaus ja saavutettavuus	11
1.3 Kainuun tulevaisuusvaihtoehdot	12
Johtopäätöksiä aikaisempien ohjelmien vaikuttavuuden arvioinnista	12
Kainuulle relevantit megatrendit	13
Kainuun mahdolliset tulevaisuudet (skenaariot) ja niiden vaikutusten arviointi	14
1.4 Kainuu-ohjelman missio	15
2 Kainuun kehittämisen strategiset tavoitteet 2035	17
2.1 Visio 2035	17
2.2 Kehittämistyötä ohjaavat arvot ja periaatteet	17
2.3 Strategiset tavoitteet ja kehittämisen painopisteet 2035	17
2.3.1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä	17
2.3.2 Sujuvan arjen, toimivien palvelujen ja yhteyksien luonnonläheinen ympäristö	19
Kainuu toiminnallisena alueena	20
Kansainväliset ja ylimaakunnalliset yhteydet ja vyöhykkeet	20
Tavoiteltava aluerakenne 2035 – monikeskuksinen, hyvin saavutettava palveluverkko	21
2.3.3 Hyvinvoiva Kainuu	24
2.3.4 Kainuu-kuva	24
2.4 Pitkän aikavälin määrälliset tavoitteet ja strategian kokonaiskuva	25
Väestö ja väestörakenne	25
3 Kainuun kehittämisen strategiset valinnat 2014–2017	30
3.1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä	31
Tausta ja tavoitteet	31
Kasvua ja uudistumista elinkeino- ja yritystoimintaan	31
Osaaminen ja käytännönläheinen innovaatiotoiminta	31
Osaavan työvoiman saatavuus	32
Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot	34
Elinkeinoelämän laajat kärjet	35
A. Matkailu ja palvelut	35
B. Teknolohiateollisuus	36
C. Biotalous	38
D. Kestävä kaivannaistoiminta	41
3.2 Saavutettava, toimivien palvelujen ja hyvän ympäristön sekä yhteistyön Kainuu	43
Tausta ja tavoitteet	43
Saavutettavuus	43
Elinkeinoja tukeva aluerakenne ja toimivat palvelut	45
Yhteistyö ja uudistumiskyky – Yhdessä olemme enemmän!	47
Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot	49
3.3 Hyvinvoiva Kainuu	50
Tausta ja tavoitteet	50
Työelämään kiinnittyminen ja työssä jaksaminen sekä mielekäs tekeminen	51
Terveysten ja toimintakyvyn ylläpito	52
Osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittäminen	52
Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot	53
3.4 Kainuu-kuva	53
Tausta ja tavoitteet	53
Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot	54
4 Vaikutusten arviointi, osallisuus ja seuranta	54
5 Rahoitussuunnitelma	56
LIITE 1: KEHITTÄMISTYÖN LÄPILIEKKAAVAT NÄKÖKULMAT	57
LIITE 2: KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN STRATEGIA 2014-2017	61

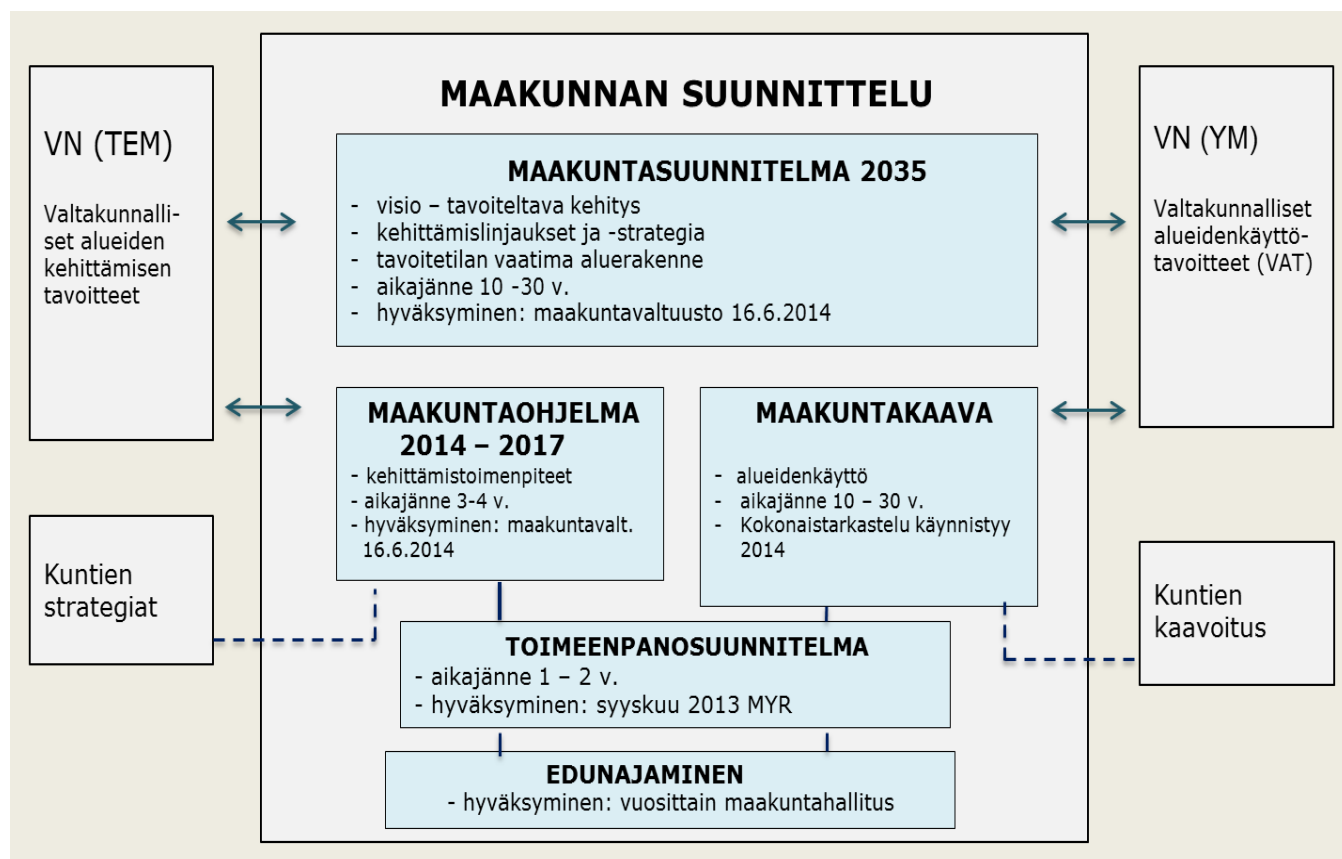
1 Kainuu-ohjelman lähtökohdat ja perustehtävä

1.1 Kainuu-ohjelma kokonaisuohjelmana

Kainuu-ohjelma koostuu strategiaosioista, jossa määritellään Kainuun maakunnan kehittämistarpeet ja yhteinen pitkän aikavälin kehittämisnäkemys (vuoteen 2035) sekä päämäärä ja strategiset tavoitteet. Varsinainen ohjelmaosio sisältää keinot, strategiset valinnat, joilla edetään vuoteen 2017 saakka (kuva 1). Ohjelman toimeenpano täsmennetään omassa, erillisessä vuosittain tarkistettavassa toimeenpanosuunnitelmassa (TOPSU).

Maakuntastrategiatyön tehtävänä on määritellä maakunnan yhteinen kehittämisnäkemys, kehityksen suunta ja tavoitteet sekä vahvistaa niitä. Maakuntastrategia osoittaa maakunnan kehittämistarpeet ja kertoo miten niihin yleisellä tasolla ja yhdessä eri toimijoiden kanssa vastataan.

Maakunnan omat ja ulkoa saatavat voimavarat suunnataan yhteisen näkemyksen, tahdonilmauksen ja kehittämissuunnan mukaisesti. Maakuntastrategialla myös rakennetaan maakunnasta kuvaa, jolla viestitään alueesta ja markkinoidaan aluetta ulospäin.

Kuva 1. Maakuntasuunnitelman ja -ohjelman suhde muihin ohjelmiin.

Kainuu-ohjelman tavoitteet ja painotukset ovat erityisteemoihin liittyvien Kainuun strategioiden ja ohjelmien tavoitteita kokoavia ja niiden kanssa yhteensopivia tai niitä yhteen sovittavia. Seuraavat hyväksytyt Kainuun liiton tai Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän strategiat ja ohjelmat toteuttavat Kainuun ohjelman linjauksia ja Kainuu-ohjelma tukee näiden ohjelmien toteutusta:

- Kainuun Venäjä -strategia 2020 (<http://kuiskintaa.fi/wp-content/uploads/2014/02/Ven%C3%A4j%C3%A4strategia-2020-Luonnos-20.2.2014.pdf>),
- Iän iloinen Kainuu 2030 - ikääntymispoliittinen strategia (http://kuiskintaa.fi/wp-content/uploads/2014/02/2014-I%C3%A4niloinen-Kainuu-2030-valmis_030912.pdf),

- Kainuun ilmastostrategia 2020 (http://kuiskintaa.fi/wp-content/uploads/2014/02/ilmastostrategia_2020_2510_pieni.pdf)
- Kainuun ympäristöohjelma 2020 (http://kuiskintaa.fi/wp-content/uploads/2014/02/kainuun_ymparistoohjelma_20201.pdf)
- Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä: Terveystenhuollon järjestämissuunnitelma 2013–2016

Uusi tiivis¹ Kainuu-ohjelma koostuu siis perinteisestä maakuntasuunnitelmasta 2035 ja maakuntaohjelmasta 2014–2017. Suunnitelmaosiolla suunnataan ja ohjelmaosiolla ohjataan kehittämistoimia, joiden keskeiset työkalut ovat maakuntakaava ja maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelma sekä yhteisesti sovittu edunvalvonta. Maakuntakaava ohjaa ja osoittaa maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Toimeenpanosuunnitelma (TOPSU) kohdentaa varojen käyttöä hanketasolla yhdessä päätettyihin kehittämiskohteisiin vuosittain.

1.2 Kainuun aluekuvaus ja -analyysi

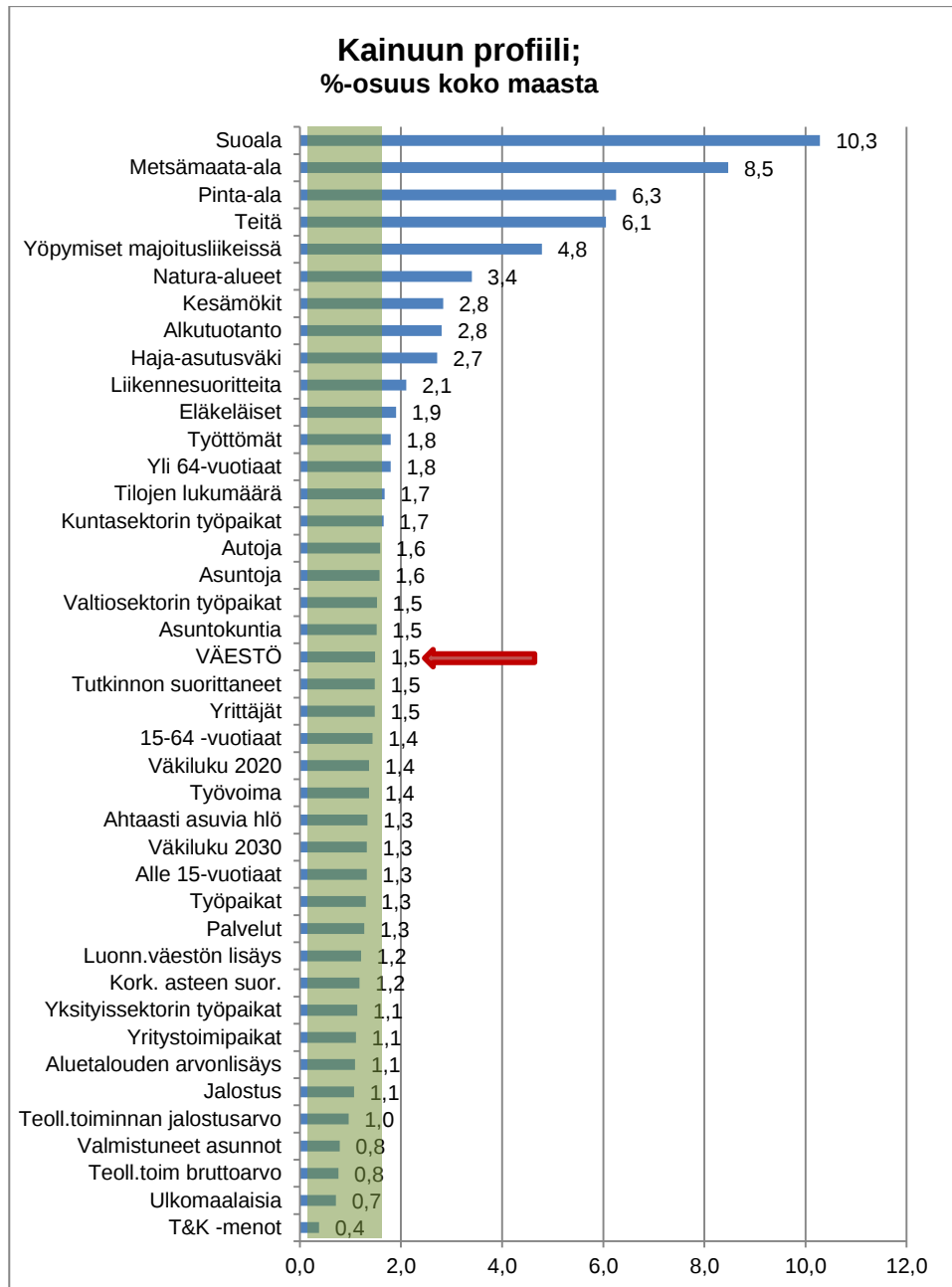
Kainuun maakuntaprofiili

Maakuntastrategia on aluelähtöinen Kainuun kehittämisohjelma. Aluekuvauksessa ja -analyysissä tiivistetään tärkeimmät kehittämislähtökohdat ja vedetään johtopäätöksiä kehittämistarpeista. Analyysin tarkoitus on osoittaa alueen omaleimaisuus ja sisäiset erot sekä perusteet strategisille valinnoille.

Kainuun erityispiirteisiin muuhun maahan verrattuna kuuluvat muun muassa maaseutumaisuus, metsäisyys, väljä asutus ja luonnonvarapohjainen tuotantorakenne sekä iäkäs väestö. Teollisen toiminnan brutto- ja jalostusarvossa, yritysten määrässä, koulutustasossa, asuntotuotannossa ja ulkomaalaisten määrässä sekä T&K-menoissa Kainuu profiloituu koko maata heikommaksi (kuva 2). Mielikuvatutkimuksissa Kainuu myös mielletään luonnonläheiseksi, kaukaiseksi alueeksi.

JOHTOPÄÄTÖS: Kainuun alueellisessa profiilissa korostuvat vahvuuksina luonto, tila ja erilaiset fyysiset resurssit sekä infrastruktuuri, jotka luovat erinomaiset puitteet aluelähtöiselle ja omaehtoiselle kehittämiselle ja biotaloudelle. Toisaalta profiili vaatii osaamispohjan (työvoiman) ja yrittäjyyden sekä työpaikkojen intensiivistä kehittämistä ja vetovoimaisen Kainuu-kuvan vahvistamista, jotta ikääntyvä väestö voidaan hoitaa ja resurssien hyödyntämisessä sekä alueen elinvoiman ja kilpailukyvyn vahvistamisessa onnistutaan.

¹ Tällä pyritään tiiviiseen kokonaisohjelmaan, minkä takia strategiatyön pohjana käytetty tilasto- ja muu aineisto esitellään maakuntastrategian taustamateriaalissa ja lähteiksi merkityissä raporteissa, jotka löytyvät Kainuun liiton www-sivuilta.

Kuva 2. Kainuun maakuntaprofiili: eri piirteiden prosenttiosuus koko maan määristä. Tiedot vuosilta 2010–2013 (Tilastokeskus).

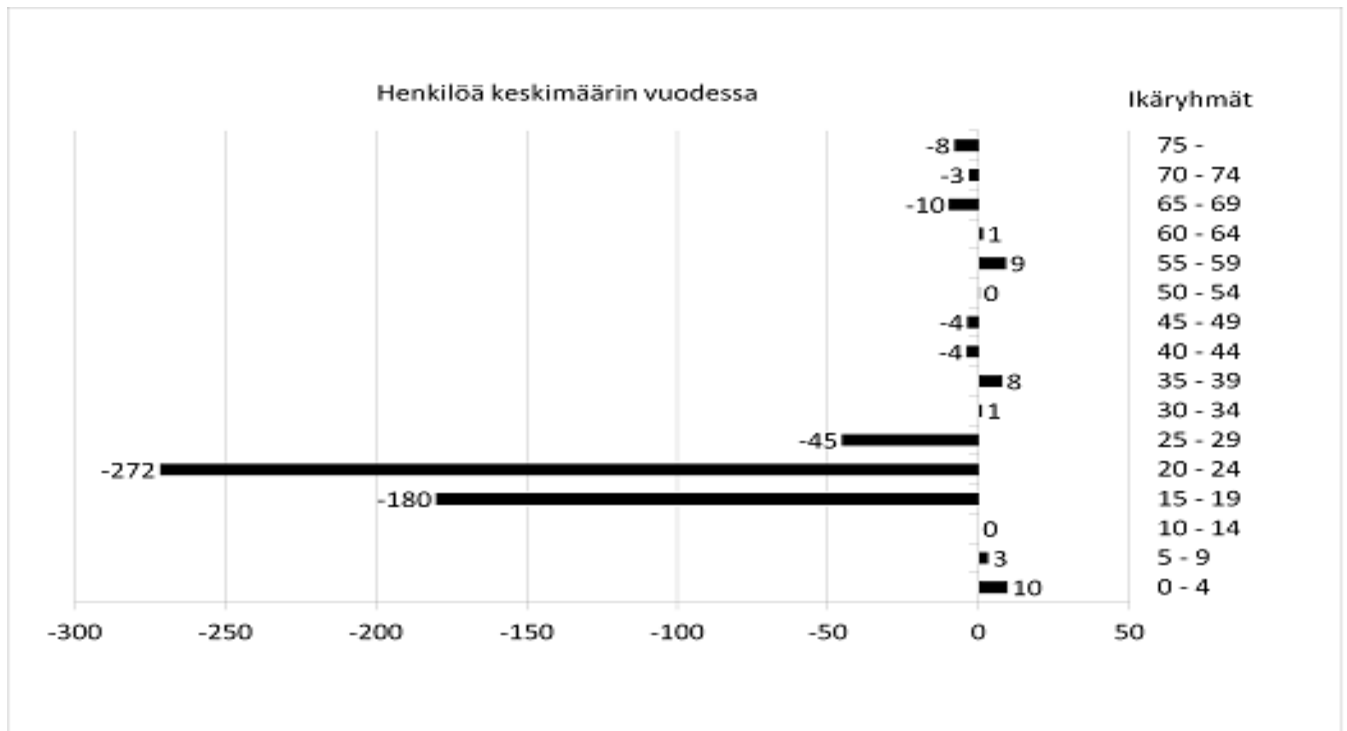
Kainuun väestön ja ikärakenteen kehitys

Kainuun yhdeksän kunnan väestö on vähentynyt 18 562 hengellä (18,7 prosenttia) runsaan kolmenkymmenen vuoden aikana, 1980–2012. Samaan aikaan maakuntakeskuksen suhteellinen asema on vahvistunut; Kajaanin osuus koko Kainuun väestöstä oli jo 47 prosenttia vuonna 2012. Kainuun väestön määrä laski vuoden 2013 lopussa jo alle 80000 ja Tilastokeskuksen trendiennusteiden mukaan se tulisi olemaan vuoden 2017 lopussa noin 78 000 ja vuoden 2035 lopussa noin 74 000 (ks. kuva 10).

Kainuu on menettänyt väestöään erityisesti maakunnasta pois suuntautuneen muuttoliikkeen vuoksi. Esimerkiksi vuonna 2012 Kainuussa oli lähtömuuttajia yhteensä 3887 ja tulomuuttajia 3343 eli muuttotappio oli 544 henkilöä. Maakunnasta muuttajissa on hieman enemmän naisia kuin miehiä, mikä näkyy väestörakenteessa (ks. kuva 4) alhaisena nuorten naisten määränä. Muuttotappio on kuitenkin

pienentynyt 2000-luvun alusta, jolloin se oli suurimmillaan yli 1300 henkeä kahtena perättäisenä vuonna. Alueen pitkään jatkuva muuttotappio heikentää aluetaloutta. Muuttajien mukana menetettiin Kainuusta pelkästään kunnallisverotuloja vuosina 2001–2010 noin 66 milj. euroa (Kytö ym. 2013).

Tarkasteltaessa maakunnan kokonaisnettomuuttoa havaitaan että eniten Kainuun on menettänyt nuoria asukkaitaan. Suurinta muuttotappio on ollut ikäluokassa 20–24-vuotta, toiseksi suurinta 15–19-vuotiaissa ja kolmanneksi suurinta ikäluokassa 25–29-vuotta (kuva 2). Keskimäärin vuodessa vuosien 2002–2012 aikana 15–29-vuotiaita on muuttanut Kainuusta pois 335 asukasta enemmän kuin saman ikäisiä on Kainuuseen muuttanut. Erityisesti lukion jälkeen yliopistoon opiskelemaan lähtevät nuoret ovat muuttaneet maakunnasta, mutta myös toisen asteen ammatillisen koulutuksen jälkeen opiskelujaan jatkavat tai töihin menevät nuoret ovat jättäneet maakunnan. Toisaalta nuoret ovat muuttoaktiivisia ja heitä myös tulee Kainuuseen töihin ja opiskelemaan, ammattikouluun ja ammattikorkeakouluun. Pysyvän yliopistokoulutuksen puuttuminen maakunnasta merkitsee luonnollisesti ylimmän asteen koulutukseen haluavien nuorten muuttoa maakunnasta. Merkittäviä muuttosyytä ovat opiskelu- ja työpaikan lisäksi perhesyyt ja palaaminen synnyinmaakuntaan.

Kuva 3. Kainuun tulo- ja lähtömuuttajat ikäryhmittäin vuosina 2002–2012 (Tilastokeskus 2014).

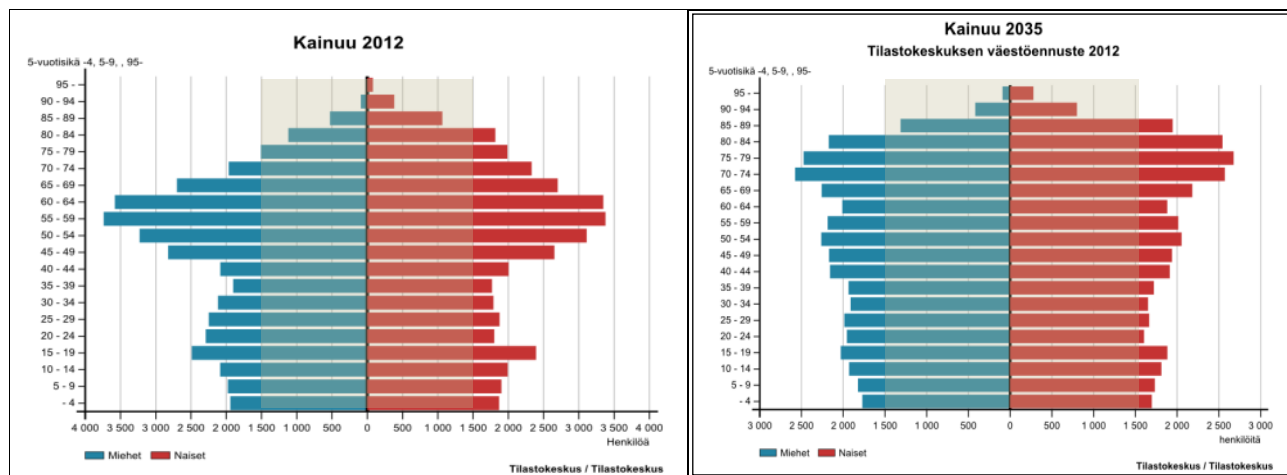
Suosituimpia Kainuusta pois muuttaneiden kohdekuntia vuonna 2012 olivat Oulu (565 henkeä), Helsinki (313), Kuopio (215), Tampere (113) ja Jyväskylä (105). Kaikki suosituimmat muuttokohteet ovat yliopistokaupunkeja. Kainuuseen muutettiin samana vuonna useimmiten Oulusta (419 henkeä), Helsingistä (123), Kuopiosta (109), Tampereelta (72) ja Jyväskylästä (59) (Tilastokeskus).

Kainuussa asui vuonna 2011 yhteensä 1784 ulkomaalaistaustaista henkilöä. Kainuun ulkomaalaisväestöstä 59 % oli peräisin Euroopasta ja loput muista maanosista. Ulkomaalaisväestön osuus Kainuun väkiluvusta oli vuonna 2010 yhteensä 1,7 %, kun vastaava luku koko maassa oli 3,1 %. Nettosiirtolaisuus on lisännyt koko Suomen väkilukua ja se on ollut myös Kainuulle voitollinen jo vuodesta 1981 lähtien ja erityisesti viime vuosina. Siirtolaisuuden vaikutus väestön kehityksessä ja rakenteessa tulee jatkossa korostumaan.

Huolestuttavaa Kainuun väestönkehityksessä on koko 2000-luvun ollut se, että työikäisen väestön (15–64-vuotiaat) ja lasten määrä on pienentynyt ja vanhempien ikäluokkien määrä kasvanut. Vanhusväestön suuri osuus heikentää Kainuun väestöllistä huoltosuhdetta, joka on ollut koko 2000-luvun ajan maan keskiarvoa selkeästi korkeammalla tasolla.

Maakuntasuunnitelma 2035

Kainuun ikärakenne on vanhentunut: yli 65-vuotiaiden osuus on kaksinkertaistunut Kainuussa vuodesta 1980 vuoteen 2012. Vielä vuonna 1980 Kainuun ikärakenne oli maan keskimääräistä ikärakennetta ”parempi”, sillä lasten osuus oli suurempi ja vanhusten osuus pienempi, kuin koko maassa keskimäärin. Työikäisten osuuskin oli keskiarvoa suurempi. Vuoteen 2000 mennessä tilanne oli kääntynyt jo päinvastaiseksi eli Kainuussa lasten osuus väestöstä oli supistunut valtakunnan keskiarvoa pienemmäksi ja vanhusten osuus suuremmaksi. Sama kehitys on jatkunut näihin päiviin saakka ja kehitys on kärjistynyt erityisesti alueen maaseutumaaisissa kunnissa, joissa muuttotappio ja alhainen syntyvyys yhdessä ovat heikentäneet väestörakenteen nopeasti (kuva 3).

Kuva 4. Ikäluokat 5-vuotisryhmittäin Kainuussa 2012 ja ennuste 2035 (Tilastokeskus 2013).

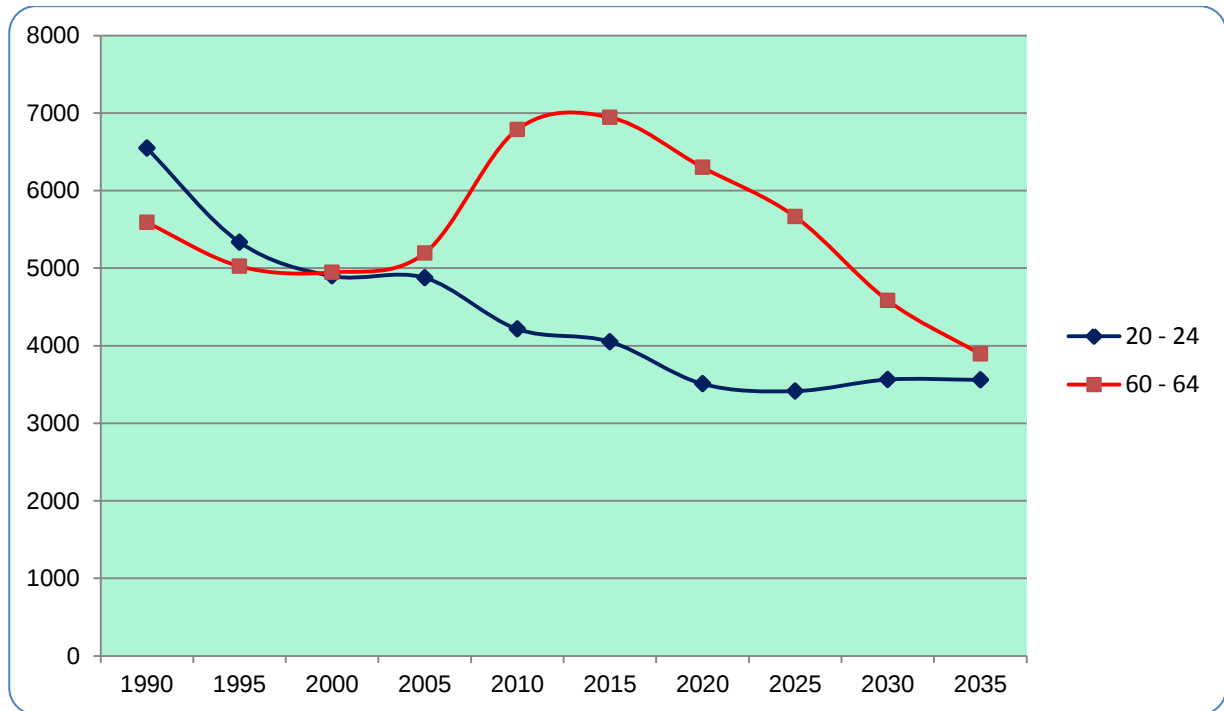
JOHTOPÄÄTÖS: Muuttoliike on aluekehitystä voimakkaasti polarisoiva mekanismi, jossa muuttotappioalueet kärsivät negatiivisista kerrannaisvaikutuksista. Kainuun väestönkehitykseen liittyvät kriittiset osatekijät maakunnan kehittämisen näkökulmasta ovat väestön väheneminen ja ikärakenteen vanheneminen (keski-ikä nousee, työikäinen väestö vähenee ja ”hoidettavien” osuus väestöstä lisääntyy), mikä heikentää väestöllistä ja taloudellista huoltosuhdetta (kasvattaa kustannuksia ja murentaa aluetalouden tuloperustaa). Toisaalta nuoria ja työikäisiä myös muuttaa Kainuuseen. Erityisesti 2000-luvulla kasvanut Kainuuseen suuntautunut maahanmuutto on tasapainottanut alueen väestönkehitystä.

Työvoiman tarjonta

Työmarkkinoille tulevien ja sieltä poistuvien suhde on alueella muuttumassa ohjelmakauden aikana. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan eläköityvien määrä on Kainuussa suurimmillaan vuonna 2015: 1389 henkilöä. Samaan aikaan työmarkkinoille tulevien määrä on 810 henkilöä. Erotus on yli 550 henkilöä. Tilanne jatkuu samankaltaisena 2025 saakka, jonka jälkeen tilanne vuosikymmenessä tasapainottuu (Kainuun väestöennuste 2012, Kainuun liitto).

Työikäisen väestön hupeneminen koetaan alueella erityisen ongelmalliseksi. Kainuun työllisyysaste, työttömyysaste ja taloudellinen huoltosuhde ovat maan heikoimmat. Ennusteiden mukaan taloudellinen huoltosuhde kasvaa voimakkaasti lähivuosina, kun enää kolmasosa väestöstä on työelämässä. Mikäli työikäisten määrä vähenee voimakkaasti ja työvoiman kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa, joka on ollut ongelma jo pitkään, tulee jatkossa haasteena olemaan yhä mittavampi työvoimapula². Niukkuutta työvoimasta ennakoidaan tulevan korkeaa osaamista vaativissa tai paljon työvoimaa vaativissa tehtävissä. Odotettavissa on, että myös maakunnan sisäinen eriytyminen, polarisoituminen syvenee.

² Esimerkiksi tämä vuosi (2014) on alkanut Kainuussa suorastaan ennennäkemättömän vaikeassa tilanteessa – työvoimaa hankkineista toimipaikoista selvästi suurempi osuus on kokenut rekrytointiongelmia kuin yhdenkään muun maakunnan alueella, vaikka samanaikaisesti Kainuussa vallitsee maan pahin työttömyys. Kainuussa työvoiman kysyntä ja tarjonta eivät siis kohtaa.

Kuva 5. Työmarkkinoille tuleva/poistuva ikäluokka.

JOHTOPÄÄTÖS: Keskeisenä ongelmana Kainuulle on työvoimaan tulevan ja siitä poistuvan ikäluokan ero ja siitä johtuva huomattava työvoimatarpeen kasvu koko tulevalle ohjelmajaksolla. Ratkaisuna edellä oleviin haasteisiin on työvoiman, erityisesti muuttoherkän, nuoren työikäisen väestön saaminen alueelle paluumuuttajina, uusmuuttajina ja maahanmuuttajina. Myös Kainuun työttömyyttä tulee vähentää ja työllisyysastetta kasvattaa eli saada koko työvoima ja työvoiman ulkopuolella olevat työikäiset tuottamaan työhön. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa tulee radikaalisti parantaa. Kainuussa tarvitaan aktiivista työvoimapolitiikkaa ja maakunnallista väestöpolitiikkaa.

Työpaikat ja työttömyys

Kainuun työpaikkojen määrä romahti 1990-luvun alun laman aikana hyvin nopeasti 39 000 tasosta alle 30 000, mutta on siitä hieman noussut ja säilynyt koko 2000-luvun suhteellisen vakaana: nykyään alueella työssäkäyviä on noin 30 000. Tilanteen vakautta selittää se, että Kainuun aluetalouden kasvu on ollut, tavoitteiden mukaisesti, maan keskimääräistä nopeampaa ja työttömyys on alentunut muita alueita nopeimmin aina vuoteen 2008, jolloin maailmanlaajuinen lama ja UPM:n tehtaan lopettaminen taas heikensi nopeasti Kainuunkin työllisyystilanteen. Tämän jälkeen Kainuuseen on syntynyt uusia yrityksiä, työpaikkoja (erityisesti Talvivaaran, Trantechin ja Renforssin Rannan ansiosta) ja liikevaihtoa varsin hyvin, aina kesään 2013 saakka, jonka jälkeen tilanne on taas heikentynyt.

Keskeisin väestöön ja alueen hyvinvointiin vaikuttava seikka on työpaikkojen määrä työssäkäyntialueella. Perusoletuksena on, että avoimet työpaikat houkuttelevat maakuntaan työikäistä väestöä, jota tilanteen tasapainottaminen edellyttää ja että maakunnassa työttömänä olevia onnistutaan kouluttamaan avautuviin tehtäviin.

Biotalous kehittäminen ja globaali elintarvikkeiden kysynnän kasvu luovat työpaikkoja ja kasvattavat maa-, metsä- ja kalatalouden sekä elintarvikkeiden valmistuksen työpaikkojen määrää (taulukko 1). Teollisuustyöpaikkojen määrään heijastuu paperiteollisuuden loppuminen Kainuusta. Paperiteollisuus ja painaminen -toimialan yli 1000 työpaikkaa on vuoteen 2010 mennessä vähentynyt muutama kymmeneen. Sahateollisuus, sähkö- ja elektroniikkateollisuus, metallien jalostus ja metallituotteiden valmistus sekä rakennusaineteollisuus ovat merkittävimpiä teollisia työllistäjiä Kainuussa. Sahateollisuudelle, rakennusaineteollisuudelle myös tavoitellaan kasvua, joka toteutuu, mikäli puutuoteteollisuuden ja puurakentamisen mahdollisuudet Kainuussa saadaan realisoitumaan.

Maakuntasuunnitelma 2035

Kemianteollisuuden ja metalliteollisuuden työpaikkamäärien kasvuun on loistavat mahdollisuudet biotalouden kehittämisen kautta. Kaikkiaan teollisuuden työpaikoissa tavoitellaan voimakasta kasvua vuoteen 2035 mennessä, joka perustuu erityisesti biotalouden mahdollisuuksien realisoitumiseen.

Kivi- ja kaivannaisteollisuuden työpaikkoja Kainuussa oli vuona 2012 reilut 800. Talvivaaran lähitulevaisuuden epävarmuudesta huolimatta alan pitkän ajan työllistävyysennuste on positiivinen ja vuoteen 2035 alalle ennakoidaan ja tavoitellaan yli 1200 työpaikkaa. Matkailun kehittäminen heijastuu majoitus- ja ravitsemusalan työpaikkamääriin, joissa tavoitellaan miltei 1500 työpaikkaa vuoteen 2035 mennessä. Myös rakentamisen työpaikkamäärä kasvaa noin 2500 työpaikkaan. Tämä tavoite toteutuu, mikäli puurakentamisen kehittämisessä onnistutaan ja mikäli positiivisen väestön- ja elinkeinojen kehittymisen kautta saavutetaan lisää asuin- ja liiketilarakentamista. Suurin yksittäinen työllistävä Tilastokeskuksen toimialaluokittelun (2008) mukainen toimiala on terveys- ja sosiaalipalvelut, jossa työskenteli vuonna 2011 miltei 5700 henkilöä. Väestön ikääntyessä palvelujen tarve kasvaa ja terveys- ja sosiaalitoimen työpaikkojen ennakoitaan lisääntyvän. Alan työpaikkojen lisääntymistä tavoitellaan erityisesti yksityisiä sosiaali- ja terveysalan työpaikkoja lisäämällä. Tukku- ja vähittäiskauppaan sekä kuljetukseen ja varastointiin tavoitellaan uusia työpaikkoja verkkokaupan sekä matkailun kehittämisen kautta. Pelialan, mittaustekniikan sekä konesalipalveluiden (datacenter-toiminta) kehittäminen tuovat uusia työpaikkoja taiteisiin, viihteisiin, virkistykseen ja muihin yksityisiin palveluihin sekä informaatioon ja viestintään ja sähkö- ja elektroniikkateollisuuteen.

	Toteutunut kehitys				Tavoiteltava kehitys				
	2008	2009	2010	2011	2015	2020	2025	2030	2035
Kaikki toimialat yhteensä	30 002	30 191	30 103	30 281	30 957	32 707	33 725	35 013	36 025
A Maatalous, metsätalous ja kalatalous	2 508	2 313	2 340	2 317	2 315	2 320	2 330	2 340	2 500
B Kaivostoiminta ja louhinta	421	430	555	622	600	1 000	1 100	1 250	1 275
C Teollisuus	3 135	2 807	2 691	2 516	2 692	3 177	3 540	3 918	4 080
C 10-12 Elintarvikkeiden valmistus	221	241	227	232	280	300	350	370	375
C 13-15 TeVa	51	43	39	34	45	37	35	33	30
C 16 Sahateollisuus	457	566	461	387	450	550	650	780	800
C 17 -18 Paperiteollisuus ja painaminen	534	72	76	91	97	150	240	250	260
C 19-22 Kemianteollisuus	26	23	21	19	50	250	350	450	500
C 23 Rakennusaineteollisuus	198	198	218	196	200	210	220	225	250
C 24-25 Metallien jalostus ja met.tuotteiden valmistus	336	290	289	297	300	400	450	550	600
C 26 -27 Sähkö- ja elektroniikkateollisuus	783	711	638	570	565	550	510	505	500
C 28 Muiden koneiden ja laitteiden valmistus	57	109	61	79	80	90	95	100	105
C 29-30 Kulkuneuvojen valmistus	130	233	372	430	440	465	470	490	500
C 31-33 Huonekalut; koneiden ym. korjaus, huolto ja asennus	342	321	289	181	185	175	170	165	160
D-E Energiahuolto; Vesi- ja jätehuolto	340	355	331	330	370	420	450	480	500
F Rakentaminen	1 921	1 983	1 963	2 089	2 090	2 150	2 250	2 450	2 550
G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyö	3 050	3 033	3 022	3 087	3 090	3 250	3 300	3 400	3 500
H Kuljetus ja varastointi	1 693	1 601	1 619	1 521	1 520	1 600	1 620	1 650	1 675
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	957	1 009	942	1 044	1 100	1 200	1 300	1 350	1 450
J Informaatio ja viestintä	402	419	422	427	460	490	530	570	600
K Rahoitus- ja vakuutus toiminta	341	329	301	277	270	265	250	240	230
L Kiinteistöalan toiminta	259	261	258	251	270	280	285	290	295
M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	982	1 066	917	982	990	1 000	1 010	1 015	1 025
N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	2 095	2 205	2 260	2 298	2 300	2 350	2 360	2 375	2 380
O Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	2 362	2 469	2 309	2 294	2 290	2 180	2 120	2 050	2 000
P Koulutus	2 093	2 133	2 060	2 176	2 050	2 120	2 115	2 110	2 100
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	5 442	5 591	5 705	5 665	6 000	6 250	6 400	6 600	6 800
R-U Taiteet, viihde ja virkistys; Muu palvelutoiminta	1 713	1 867	1 894	1 853	2 000	2 005	2 065	2 125	2 165
X Toimiala tuntematon tai muu toimiala	288	320	514	532	550	650	700	800	900

Taulukko 1. Kainuun työpaikat toimialoittain (TOL 2008), vuodet 2008 - 2011 (Tilastokeskus, Toimiala Online: alueella työssäkäyvät); tavoiteltava kehitys vuoteen 2035 (Kainuun liitto).

Työttömyys on ollut alueella pitkään muuta maata pahempi (noin 1,5-kertainen koko maahan verrattuna), mikä on pitänyt osaltaan yllä poismuuttoa alueelta ja on edelleen ilkeä, erittäin vaikeasti ratkaistavissa oleva, ongelma. Vuoden 2013 työttömyysaste Kainuussa oli 15,2 % (koko maassa 11,3 %) ja vuoden lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 18,2 % ja työttömiä työnhakijoita oli 6 486. Työllisyyden selvä heikentyminen 2013 vuoden lopulla on kasvattanut erityisesti nuorisotyöttömyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä. Kainuussa vallitsee maan pahin työttömyys ja varsin

heikko työllisyys. Vuonna 2013 työllisyysaste painui 60,8 %:iin, jolloin ero koko maahan kasvoi 7,7 %-yksikköön.

Vaikka Kainuun suurimmat työnantajat ovat julkisyhteisöjä, vuonna 2012 Kainuussa oli myös 4 319 yritystoimipaikkaa, joissa työskenteli 16 448 henkilöä. Viime aikoina useat yritykset ovat kärsineet heikentyvästä kannattavuudesta heikon suhdannetilanteen vuoksi, mutta yrityksissä on luonnollisesti myös rakenteellisia kehittämistarpeita, joihin tämän ohjelman täytyy vastata. Ongelmat eivät ole alueelle erityisiä, koska Kainuussa yritysten liikevaihdon ja henkilöstön kehitys on ollut samankaltaista kuin maassa keskimäärin.

Maakunnassa on panostettu ja panostetaan metsävarojen hyödyntämiseen ja jatkojalostamiseen, uusiutuvaan energiaan, kaivosteollisuuteen, metalliin ja lähiruokaan. Myös matkailu on tärkeä kärkeä ja sen merkitys aluetaloudelle on huomattava. Kehittyviä aloja ovat korkeaan ja pitkäaikaiseen osaamiseen pohjautuva mittaustekniikka ja uusi peliala. Työpaikkojen suhteen lähivuosien kasvuodotukset kohdistuvat laajenevaan kaivosteollisuuteen, sosiaali- ja terveystalouteen sekä Kajaanissa käynnistyneisiin konesalipalveluihin ja biotalouteen. Kaivosteollisuus on tukenut alueen talouskasvua ja työllisyyttä hyvin, vaikkakin viime vuoden aikana kokonaistuotannon menetykset olivat suuria. Toiminnassa olevien kaivosten lisäksi maakuntaan on suunnitteilla uutta kaivostoimintaa sekä kaivosteknologian yritystoimintaa.

JOHTOPÄÄTÖS: Kainuun aluetalouden kehitykseen liittyvät kriittiset osatekijät ovat: työpaikkojen määrä (vaikuttaa aluetalouden tulovirtaan ja alueen elinvoimaan) ja niiden vetovoimaisuus yhdessä maakunnan yleisen vetovoimaisuuden kanssa (vaikuttaa myös muuttoliikkeen kautta väestömäärän) sekä uusien ja / tai kasvuhakuisten yritysten lisääntyminen maakunnassa. Uusia työpaikkoja tarvitaan erityisesti yksityiselle sektorille; tarvitaan lisää tuotannollisia investointeja.

Hyvinvointi

Kainuun alueellisen hyvinvoinnin näkökulmasta suurimmat ongelmat ovat sosioekonomisesti heikompi tila kuin koko maassa ja suuret erot kainuulaisten väestöryhmien kesken. Pääosa väestöstä voi hyvin, mutta pahoinvoivan väestön ongelmat pitkittyvät ja sitä kautta syvenevät. Pitkäaikaistyöttömyys, nuorisotyöttömyys, psyykkiset sairaudet, päihteiden käyttö, perheiden ongelmat ja yksinäisyys aiheuttavat pahoinvointia. Ongelmat liittyvät läheisesti matalaan koulutustasoon, heikkoon taloudelliseen toimeentuloon ja sosiaaliseen syrjäytymiseen.

Työ- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemien tilastojen (THL 2013) mukaan vuonna 2009 suomalaisista 65 prosenttia koki elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi mutta kainuulaisista näin koki vain 50 prosenttia. Suurimmat erot olivat aineellisessa hyvinvoinnissa (työssä ja toimeentulossa, toimintakyvyssä ja fyysisessä terveydessä), sosiaalisessa hyvinvoinnissa (sosiaalisissa suhteissa ja osallisuudessa) sekä henkisessä hyvinvoinnissa (henkisessä terveydessä ja koetussa hyvinvoinnissa). Tavoitteemme on, että kainuulaiset voivat vähintään yhtä hyvin kuin muut suomalaiset.

Myös aiemman maakuntaohjelman arviointien perusteella kainuulaisten hyvinvointia on tarpeen tarkastella (erityisesti nyt maakuntahallintokokeilun jälkeen) maakunnan ja kuntien yhteisenä tehtävänä. Kehittämistyön päämääränä on ihmisten kokeman hyvinvoinnin lisääminen. Tarvitaan työllisyyden ja toimeentulon parantumista, osaamisen vahvistumista (lähinnä koulutuksen avulla), terveyden ja toimintakyvyn kohentumista sekä osallisuuden ja aktiivisuuden tunteen nousua.

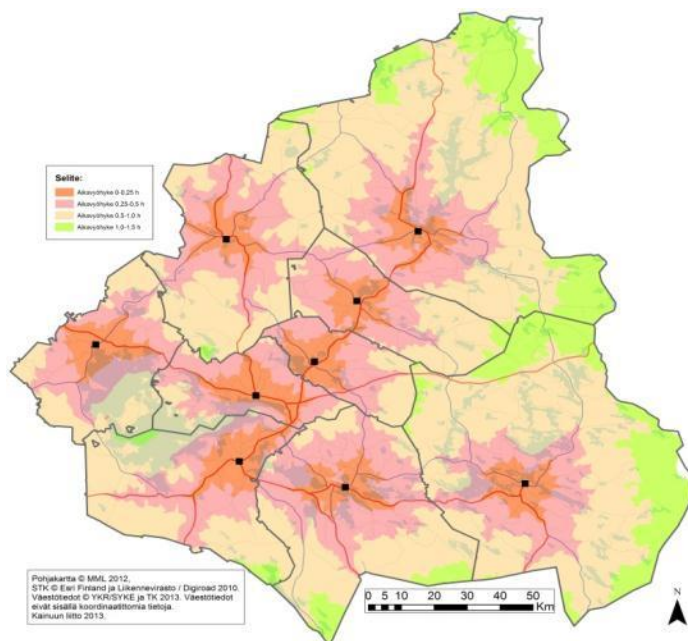
Skenaarioista *Ai, mikä Kainuu? – Nykymenon jatke* -skenaariota (jonka toteutumisesta pidettiin todennäköisimpänä) pidettiin hyvinvoinnin parantamisen näkökulmasta kartettavimpana. Sen vaikutukset olisivat mm. alueen ikä- ja väestörakenteen vääristyminen, yritysten ja päätöksenteon keskittyminen sekä syrjäytymisen ja sisäisen alueellisen polarisaation kärjistyminen. Myös harvaan asuttujen alueiden tilanne olisi skenaarion toteutuessa vaarassa huonontua, mikä heikentäisi hyvinvointipalveluiden saavutettavuutta.

JOHTOPÄÄTÖS: Erot suomalaisten ja kainuulaisten hyvinvoinnissa sekä kainuulaisten keskinäisessä hyvinvoinnissa ovat hälyttävän isoja. Tasavertaisuuteen perustuva erojen kiinni kuominen vaatii

monitahoisia ja monien toimijoiden yhteisiä kehittämistoimia elinkeinoelämän uudistumisen, yrittäjyyden ja työllisyyden kasvun sekä ihmisten terveyden ja henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin parantumiseksi.

Alueen kuvaus ja saavutettavuus

Kainuu on yhdeksän kunnan muodostama 80 000 asukkaan väljästi asuttu maakunta. Kainuu sijaitsee keskellä Suomea, vaikka se mielletäänkin hankalasti saavutettavaksi. Kainuu on rajamaakunta, jolla on yhteistä rajaa Venäjän kanssa 262 km. Vaikka Kainuun kohdalla raja on pysynyt paikallaan vuodesta 1595 lähtien, ei se ole estänyt vuorovaikutusta rajan yli. Kainuu sijaitsee koko Barentsin aluetta yhdistävän liikenne- ja yhteyskäytävän varrella ja Kuhmossa sijaitsee kansainvälinen rajanylityspaikka Vartius-Lyttä.

Kuva 6. Kainuun kuntakeskusten saavutettavuus sekä Kainuun asemoituminen muihin pohjoisiin alueisiin ja kansainvälisiin liikenneväyliin nähden sekä (Lähteet: Kainuun liitto, Joint Barents Transport Plan, BEAC ja Kainuun Venäjä-strategia 2020).

Kainuu tunnetaan luonnostaan ja luonnonvaroistaan, metsäisistä vaaramaistaan ja runsaista vesistöistään. Vuodenaikojen selväpiirteinen vaihtelu tuo esiin laajan alueen vaihtelevan luonnon monimuotoisuuden. Luonto ja monipuolinen kulttuuri sekä joustavasti saavutettavat palvelut (kuntakeskusten palvelut ovat 93 %:lle kainuulaisista alle puolen tunnin automatkan päässä) ovat

erottamaton osa kainuulaista elämää, kainuulaista laatua – *kainutlaatuisuutta*³. Kainuulainen ihminen on vaatimaton ja vieraanvarainen sitkeä selviytyjä.

1.3 Kainuun tulevaisuusvaihtoehdot

Johtopäätöksiä aikaisempien ohjelmien vaikuttavuuden arvioinnista

Pohjois-Suomen maakuntaohjelmien ulkoisen jälkiarvioinnin (Antikainen ym. 2013) mukaan tulee Kainuun maakuntaohjelmatyössä jatkossa kiinnittää huomiota strategisuuteen, joka tarkoittaa sitä, että kehittämistoimia uskalletaan kohdentaa tarkemmin – jostakin on uskallettava myös luopua. Myös ohjelman sisäistä yhtenäisyyttä ja tavoitteellisuutta vahvistamalla voidaan lisätä ohjelman strategisuutta. Toisena seikkana nousi esiin maakuntaohjelman ja maakuntakaavan välisen yhteyden vahvistaminen sekä hanketoiminnan ja hankkeissa tehtävän kehittämistyön jatkumon vahvistaminen. Lisäksi arvioinnissa kiinnitettiin huomiota siihen, että viestintä ja edunvalvonta suunnataan tukemaan kokonaisstrategiaa ja strategista prosessia.

Maakuntaohjelman sisäisen **arvioinnin johtopäätökset** voidaan tiivistää seuraavasti:

1. Elinkeinojen kehittämisen painopisteissä on jo tapahtunut toimintaympäristön kehityksen aiheuttamia muutoksia, minkä tulee näkyä ohjelman rakenteessa. **Kaivannaistoiminnan sekä bioenergian, tuulivoiman, puurakentamisen ja laajemmin koko biotalouden** kehitysnäkymien esiinmarssi on ollut nopea.
2. Innovaatiojärjestelmän kehittämisessä painottuu entisestään yhteys alueen yritystoiminnan kehittämiseen – samalla kun itse T&K&I-toiminnan kansainväliset yhteydet ja myös kansainvälinen rahoitus korostuvat. **Älykkään erikoistumisen strategian** laatiminen on avainasemassa. Koulutuksen tarjonta ja saavutettavuus tulevat säilymään keskeisinä tulevaisuuden kysymyksinä Kainuun kannalta.
3. **Työvoiman kysynnän ja tarjonnan ”epätasapaino”** (eläköitymisen nopeus, rakennetyöttömyys ja liikkuvuus haasteina) on erityisen tärkeä strateginen kysymys tällä ohjelmakaudella. Mahdollisuutena on lisätä kysyntää muuttoalttiille nuorelle työvoimalle ja tasapainottaa näin muuttoliike ja ikärakenne. Työmarkkinatilanne on kuitenkin Kainuussa hyvin kaksijakoinen maakuntakeskusalueen ja kehysalueen välillä. Työvoimaa vetävät tekijät on otettava korostetusti ja alueellisesti räätälöidysti elinkeinopoliittiseen keinovalikoimaan (kaavoitus mukaan luettuna).
4. **Maaseudun**, ja ehkä aiempaa laajemmin **paikallisen, alueen sisältä syntyvän ja nousevan kehittämisen rooli tulee korostumaan**. Painetta tähän suuntaan luo erityisesti EU-rakennerahasto ja -maaseuturahasto-ohjelmien yhteiset painopisteet mm. vähähiilisen talouden edistämiseksi. Maaseutu nähdään myös valtakunnallisissa visioissa yritteliäisyyteen ja luovuuteen kannustavana hyvänä elämisen ympäristönä, jossa osallisuus ja kansalaisyhteiskunta korostuvat (ks. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2014–2020).
5. Kainuulaisten **hyvinvointia** on tarpeen tarkastella maakunnan ja kuntien yhteisenä tehtävänä. Kehittämistyön päämäärä on ihmisten kokeman hyvinvoinnin lisääminen, vaikka hyvinvointi onkin aika-, paikka- ja tilannesidonnainen kokemus – ja siten haastava kehittämiskohde. Siihen tarvitaan työllisyyden ja toimeentulon parantumista, terveyden ja toimintakyvyn kohentumista sekä osallisuuden tunteen ja aktiivisuuden nousua. Maakuntaohjelman painotuksiin liittyvät erityisesti keskustelu ikääntymispoliittisesta strategiasta, terveyserojen kaventamisesta, lasten ja nuorten kehitystä tukevien toimien lisäämisestä sekä sote- ja muiden hyvinvointipalvelujen saavutettavuudesta. Terveyden laajapohjainen edistäminen (ennaltaehkäisevät toimet) on keskeinen strateginen kysymys maakunnan väestön toimintakyvyn, palveluvarustuksen (esim. *uusi sairaala*) ja palvelujen rahoituksen turvaamisessa.

³ *Kainutlaatuisuudella* tarkoitetaan kainuulaista laatua – kainuulaisia sisäisiä vahvuuksia, omintakeista tyyliä, kulttuuriperintöä ja osaamista; *kainutlaatuisuudelle* viitataan myös tavaramerkkiin – ”Kainut” tarkoittaa edelläkävijän sauvaa.

6. Kainuun ulkoinen ja sisäinen **saavutettavuus** ovat olleet aina haasteellisia, näkymissä on sekä uhkia että mahdollisuuksia. Selkeitä tavoitteita ja pitkäjänteisyyttä tarvitaan logistiikkaan ja yhteyksiin liittyvissä asioissa, koska ne ovat riippuvaisia pitkäjänteisistä yhteiskuntapoliittisista linjauksista. Saavutettavuudella on myös mielikuvaulottuvuus, joka on syytä ottaa huomioon. Luonnonympäristö on Kainuun vetovoimatekijöistä merkittävin: tämän vahvuuden ylläpitäminen ja viestinnällinen terävöittäminen (Kainuun on erotuttava muista alueista) ovat nousemassa esiin Kainuun maineen hallinnassa.
7. **Vuorovaikutteisuuden vahvistaminen** toimintatapana maakunnan edunajamisessa, viestinnässä ja konkreettisessa kehittämistyössä ovat nousseet keskeisiksi nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä. Tämä edellyttää, että **ennakoivaa ja ohjelmaa jatkuvasti tarkentavaa otetta** myös **vahvistetaan**. Hankehallinnoinnissa on tarve toimintamallille, jossa keskeisenä kriteerinä on hankkeiden osuvuus maakuntastrategiaan ja strategian tavoitteiden suuntainen vaikuttavuus.

Maakuntaohjelman arviointien lisäksi Kainuun aluekehittämisessä otetaan huomioon Kainuun maakuntakokeilussa saadut kokemukset, arviointitulokset ja parhaat käytännöt (Valtiovarainministeriö 2013: 28-30 ja 31-36).

Kainuulle relevantit megatrendit

Kainuun aluetalous kytkeytyy globaaliin, EU:n ja Suomen kansantalouden kokonaiskehitykseen. Kainuun kehityshaasteet ja -välineet kytkeytyvät erityisesti EU:n ja Suomen keskeisiin kehittämislinjauksiin. Euroopan komissio (2010) on määritellyt globaalin talouden ja politiikan kehitysnäkymiä vasten seuraavat erityiset EU-tason haasteet:

- globaali talouskehitys ja Euroopan kilpailukyky
- väestön ikääntyminen
- työttömyys ja työhön osallistuvuus sekä
- ilmastonmuutos.

Kainuu on suoraan näiden kehitystrendien vaikutuspiirissä. EU:n 2020 -strategia, joka on unionin poliittinen vastaus em. megatrendeihin, tuo näihin liittyvät yleiset tavoitteet ja rahoitusinstrumentit rakennerahasto-, maaseutu- ja muiden rahoitusvälineiden kautta. Erityisesti ns. **vihreän talouden** kehitys saa aikaisempaa voimakkaampaa tukea; mm. uusiutuvan energian käytön ja energiatehokkuuden merkitys vahvistuu aluekehitystyössä.

Kainuun aluerakenteen kehitystekijöihin vaikuttavista globaaleista tekijöistä merkittävimpiä ovat energian saatavuus ja tekninen kehitys. Suomen aluerakenteen ja liikennejärjestelmän kehityskuvaa vuoteen 2050 on valmisteltu kansallisella tasolla samanaikaisesti maakuntaohjelmien kanssa (ALLI-hanke). Hankkeen kolmesta kehityskuvavaihtoehdosta erityisesti ”Luonnonvarojen Suomi” nostaa esiin niitä kehitystrendejä, jotka ovat myös Kainuun osalta toivottavia.

Pitkän tähtäimen näkymissä pohjoinen ja itäinen Suomi voidaan nähdä vahvan kehityspotentiaalin omaavana alueena – EU:n ja Suomen talouden kehittyvänä toimijana ja kehityksen veturina⁴. Hallituksen tulevaisuusselonteon keskeinen tavoite on Suomen kestävä kasvun malli muuttuvassa maailmassa. Ennakointiteemoista Kainuun näkökulmaa koskee erityisesti ”**Pohjoisen uusi maantiede**”, johon kuuluu pohjoisen osaaminen, pohjoisen asumisen ja elämisen mallimaa, Jäämeren reitti ja Euroopan arktinen rata sekä luonnon kestävä hyödyntäminen⁵.

⁴ Näitä näkymiä ovat tarkastelleet mm. NordRegion NSPA-raportit ja TEM:n Katse Pohjoiseen-raportti ja Valtioneuvoston hyväksymä Suomen Arktinen strategia. Erityisesti alueen mittavat luonnonvarat, malmi-, metsä- ja muut uusiutuvat luonnonvarat näyttäytyvät vihreän talouden kehityksen näkökulmasta erityisinä vahvuuksina.

⁵ Katso linkit: Suomi 2030; www.tulevaisuus2030.fi sekä Ympäristöministeriö; maankäyttö ja rakentaminen > ohjelmat ja strategiat > aluerakenteen ja liikennejärjestelmän kehityskuva > ALLI –aineistot.

Kainuun mahdolliset tulevaisuudet (skenaariot) ja niiden vaikutusten arviointi

Keväällä 2013 läpiviedyssä skenaarioprosessissa tulevaisuustyöpajan osallistajat hahmottelivat toimintaympäristön muutosvoimien tunnistamisen kautta neljä erilaista tulevaisuuden kuvaa Kainuulle (ks. Kettunen & Meristö 2013):

- Yhteiskuntavetoinen skenaario A: **Ai, mikä Kainuu? – nykymenon jatke.**
- Markkinavetoinen skenaario B: **Venäjä ja Kiina kasvun ajureina.**
- Teknologiavetoinen skenaario C: **Kainuu rules⁶ – ympäristöteknologialla eteenpäin.**
- Yhteiskuntavetoinen skenaario D: **Matkailu ja asuminen keskiössä Kainuussa.**

Maakunnan eri toimijoille suunnatun verkkokyselyn perusteella **haluttavin** vaihtoehto oli **Kainuu rules – ympäristöteknologialla eteenpäin**, jonka mukaan Kainuu tunnetaan maailmalla omiin tarpeisiin kehitetyistä ja myöhemmin vientiin tuoteistetuista ympäristöalan ja -teknologian kestävästä ratkaisusta. Alueen asukkaat ovat omaksuneet ekologisen elämäntavan ja kestävästi ajattelumallin niin kodissa kuin kaikessa muussakin alueen toiminnassa. Innovatiiviset toimijat ohjaavat kehitystä ja kasvuhakuisia yrityksiä syntyä lisää. Teknologia on avainasemassa. Skenaarioissa B ja C nähtiin potentiaalisia mahdollisuuksia niin talouskasvun, kulttuurin kuin myös hyvinvoinnin osalta.

Kuitenkin, **todennäköisimmäksi** kehityskuluksi alueelle arvioitiin (myös nuorten mielestä) **Ai, mikä Kainuu? – nykymenon jatke**, jonka mukaan nykyinen meno jatkuu ja jonka mukaan Kainuu käy yhä tuntemattomammaksi tuleville polville. Sen vaikutukset olisivat alueen ikä- ja väestörakenteen vääristyminen sekä yritysten ja päätöksenteon keskittyminen, syrjäytymisen ja sisäisen alueellisen polarisaation kärjistyminen. Erityisesti harvaan asuttujen alueiden tilanne huonontuisi. Kyselyissä tätä kehityskulkua pidettiin **kartettavimpana** vaihtoehtona. Myös Kainuun liiton nimeämien suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arvioinnin (SOVA) -ryhmän⁷ mukaan tämä vaihtoehto on kartettavin.

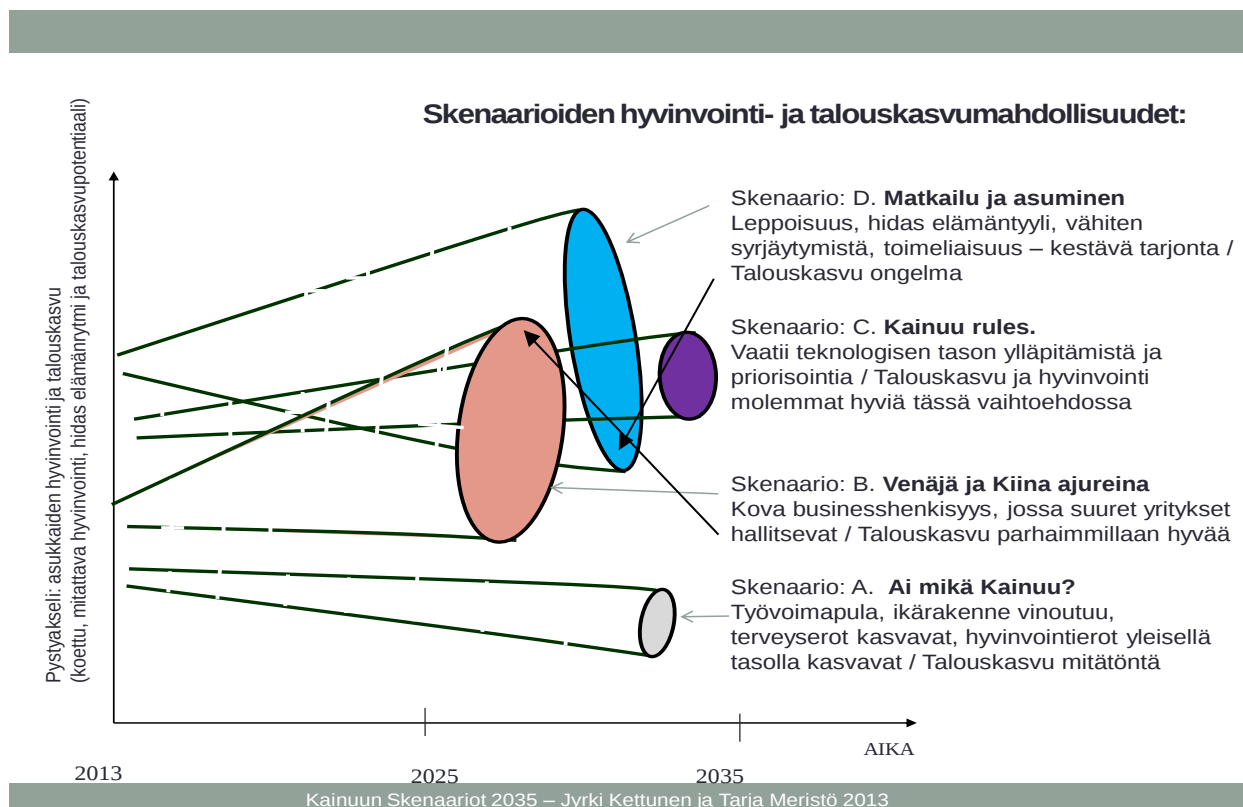
JOHTOPÄÄTÖKSIÄ: Koska kartettavin kehityskuva on hyvin todennäköinen, on Kainuun strategisena vastauksena lyhyellä aikavälillä torjua *Ai, mikä Kainuu?* -vaihtoehdon toteutuminen. Siten saadaan mahdollistettua pidemmällä aikavälillä muiden toivotumpien kehityskuvien toteutuminen.

Skenaarioprosessissa nousi esiin myös kehittämisen kohteita, joihin Kainuussa on joka tapauksessa kiinnitettävä erityistä huomiota ja toimittava asioiden suhteen aktiivisesti, olipa haluttu tulevaisuuden visio mikä tahansa. Yleisinä kriittisinä menestystekijöinä nähtiin:

- tietoteknisen infrastruktuurin kuntoon saattaminen – tehokkaat tietoliikenneyhteydet ”joka savuun”, mikä tarkoittaa myös laajemmin saavutettavuuden nostamista keskeiseksi kehittämisteemaksi
- alueen osaamisen ja infrastruktuurin suuntaaminen kasvuyritysten tukemiseen, mikä viittaa alueen elinvoiman kasvattamisen välttämättömyyteen
- Venäjän kehityksen aktiivinen seuranta ja ymmärryksen kasvattaminen, mikä on osa hyvin konkreettista kansainvälistymistä (johon on myös oma ohjelmansa: Kainuun Venäjä -strategia)
- Kainuun brändin rakentaminen, joka liittyy Kainuun maineen hallintaan ja Kainuu-kuvan ”päivittämiseen” vastaamaan nykyistä todellisuutta
- rohkeuden ja riskinoton lisääminen maakunnan kehittämistoimissa, mikä tarkoittaa rohkeita strategisia ratkaisuja.

⁶ Kainuu rules = Kainuulaiset toimivat alalla pelisääntöjen asettajina.

⁷ Arvioinnissaan, jota SOVA-ryhmä jatkaa myös ohjelman toteutuksen aikana, SOVA-ryhmä korostaa uskon ja sitoutumisen merkitystä halutun kehityssuunnan sekä valittujen kehittämistoimien toteuttamisessa ja sen mukaisten tavoitteiden toteutumisessa. Negatiivisen kehityksen kierteen vastustamiseen tarvitaan intoa, innostusta sekä riskinottohalua ja -kykyä.

Kuva 7. Kainuun skenaariot hyvinvoinnin ja talouskasvun kannalta.

1.4 Kainuu-ohjelman missio

Maakunnan kehittäminen perustuu alueen asukkaiden ja kuntien pohjalta lähtevään, alhaalta ylös suuntautuvaan aluelähtöiseen toimintamalliin⁸, jossa korostetaan kykyä hallita paikallisia resursseja, luoda uusia resursseja, tuottaa paikallisia innovaatioita sekä kykyä mobilisoida alueen resurssit ja kompetenssit samaan suuntaan.

Maakuntastrategiaan perustuvat osaohjelmat tulee olla maakuntahallinnon poliittisesti hyväksymiä. Aluekehityslaki määrittelee maakuntasuunnitelman ja -ohjelman juridisen aseman suhteessa EU:n rakennerahasto- ja muihin ohjelmiin. Oleellista maakuntasuunnitelmassa ja -ohjelmassa, siis Kainuu-ohjelmassa, on, että se edustaa maakunnan poliittista tahtotilaa eli se on maakuntavaltuuston hyväksymä. Aluekehityslaki (34 §) velvoittaa viranomaisia ottamaan maakuntaohjelman huomioon omissa aluekehittämistä koskevissa suunnitelmissa, mikä tekee ohjelmasta vahvan kehittämisvälineen ja antaa Kainuun liitolle vahvan mission Kainuun kehittämisessä (kuva 1).

Kainuun aluekehittäminen voidaan nähdä yhdentävää, integroivaa kehitystä koossapitävänä tehtävänä, jota tuetaan aluekehityshankkeiden ja kaavoituksen lisäksi myös erilaisilla muilla toimenpiteillä, erityisesti alueellisella edunajamisella. Valtakunnan tasolta alueellista kehitystä ohjaavan suunnittelukoneiston (top down) ja alhaalta ylös suuntautuvan (bottom up) aluelähtöisen kehittämistarpeen välissä, tulkitsijana ja välittäjänä sekä ennakoijana, on Kainuun liitolla haastava tehtävä. Alueellinen strategia nähdään kommunikatiivisina prosesseina, joissa suunnitelmat ja ohjelmat muodostavat vain yhden osan. Alueellisen kehittämistyön strategisia lähtökohtia voidaan syventää kysymällä:

⁸ Aluelähtöisellä kehittämismallilla tarkoitetaan tässä **endogeenistä aluekehitystä**, joka puolestaan tarkoittaa alueen sisältä nousevaa kehitystä, jonka keskeisiä osia ovat osaaminen, inhimillinen pääoma ja ihmisten välinen vuorovaikutus – aito kumppanuus.

Maakuntasuunnitelma 2035

- Miten alueellinen strategia sovittaa yhteen monien alueella vaikuttavien ilmaistujen ja piilossa olevien strategioiden ”vetovoimat” (visiot ja missiot)?
- Miten strategiaprosessi saadaan toimimaan luovasti erimielisyyksien yhteen sovittajana ja uuden yhteisen strategisen tietoisuuden luomisen areenana?
- Mikä motivoi eri tasoilla ja tahoilla toimivia osallisia sitoutumaan alueellisiin strategioihin käytännön toiminnan tasolla (hanketasolla) ja uudistamaan näin strategioita sisältäpäin?
- Miten ohjelman ylhäältä ohjaus ja hankkeen paikallinen, aidosti aluelähtöinen, innostus kohtaavat hankesuunnittelustrategiassa?

2 Kainuun kehittämisen strategiset tavoitteet 2035

Tavoitteellinen, pitkäjänteinen kehittämistyö vaatii yhteisen näkemyksen kehittämissuunnasta, yhteisen suunnan valinnan ja aitoa samansuuntaista yhteistyötä. Alueellinen strategia vaatii taustalle pitkän aikavälin tavoitteet, jotka ovat riittävästi irti tämän päivän ongelmista, mutta ovat toisaalta motivoivia ja ylläpitävät sekä jäsentävät strategian ympärillä käytävää keskustelua. Tämän takia on syytä määritellä visio, kehittämistyötä ohjaavat arvot, kehittämisen painopisteet ja pitkän aikavälin – riittävän kunnianhimoiset – strategiset tavoitteet.

2.1 Visio 2035

Hyvinvoiva ja elinvoimainen Kainuu

Kainuulaisten hyvinvointi ja elämisen laatu tehdään osaamisella, yrittämisellä ja yhteistyöllä, rohkeasti uudistuen.

2.2 Kehittämistyötä ohjaavat arvot ja periaatteet

Kainuun maakuntaohjelman toteutusta ohjaavat arvot ovat:

- uudistuminen ja luovuus
- kehitysmuotoisuus ja rohkeus
- positiivisuus, kannustavuus ja suvaitsevaisuus sekä
- työn ja yrittäjyyden arvostus.

Kainuulaisten hyvinvoinnin parantamisessa on lähtökohtana kainuulaisen ihmisen vastuu itsestään, läheistään ja lähiympäristöstään. Strategian tavoitteena on tukea tätä vastuunottoa ja kannustaa ihmisiä osallistumaan omien kykyjensä ja kumppanuuksiensa avulla yhteiseen Kainuun kehittämistyöhön. Aluekehittäjät tukevat näitä verkostoja, joiden työssä yllä mainittuja luovuuden, rohkeuden, myönteisyyden ja yrittäjyyden arvoja ilmennetään (liite 1).

Alueensa kehittämisessä Kainuu ja sen kunnat pitävät ohjaketket omista käsissään. Maakunnan liiton ja ELY-keskuksen yhteistyö on tässä keskeinen kuten myös laaja-alainen sidosryhmien osallistuminen aluekehitystyöhön. Näiden periaatteiden tulee ohjata myös mahdollista tulevaa aluehallinnon uudistamista.

2.3 Strategiset tavoitteet ja kehittämisen painopisteet 2035

Tavoitteet rakentuvat loogisesti siten, että **1) elinvoimaa lisäävällä ja uudistavalla elinkeino- ja työllisyyspolitiikalla; ja 2) toimivalla aluerakenteella ja luontevalla yhteistyöllä sekä toimivilla palveluilla** lisätään **3) kainuulaisten hyvinvointia**. Ja kaikki tämä heijastuu positiiviseksi **kuvaksi** luovuuden, rohkeuden, myönteisyyden ja yrittäjyyden maakunnasta.

2.3.1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä

Ideana on, että Kainuun väkimäärän aleneva kehitystrendi käännetään väestön kasvuksi luomalla alueelle runsaasti uusia työpaikkoja. Työpaikkojen määrän kasvu vahvistaa aluetalouden tulovirtaa ja alueelle suuntautuvaa muuttovirtaa, koska uusien työpaikkojen ja samaan aikaan tapahtuvan eläköitymisen myötä Kainuussa avautuviin työpaikkoihin tarvitaan tekijöitä myös maakunnan ulkopuolelta. Lisäksi tämä edellyttää, että työvoimaa täydennys- ja muuntokoulutetaan avautuviin tehtäviin. Työpaikkojen myötä Kainuun työllisyysaste nousee, työpaikkaomavaraisuus vahvistuu ja työttömyys laskee. Uusia työpaikkoja tavoitellaan erityisesti yksityiselle sektorille kehittämällä olemassa olevia yrityksiä ja tukemalla uusien yritysten syntyä.

Tavoitetila 2035: Kainuussa on elinvoimainen ja kilpailukykyinen elinkeinoelämä. Julkinen ja yksityinen sekä kolmas sektori ovat löytäneet luontevan roolinsa elinkeinoelämässä ja työllistämisessä sekä aluekehityksen tukemisessa; erityisesti soveltava tutkimus ja koulutus sekä laajapohjainen strateginen yhteistyö tukevat alueen elinvoiman sisäsyntyistä ja omaehtoista vahvistumista.

Kainuun on kyettävä uudistamaan ja monipuolistamaan elinkeinoelämäänsä, parantamaan kilpailukykyään kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti ja vaurastumaan kansainvälisen kasvun ansiosta jo lähivuosina. Tämä edellyttää osaavan työvoiman saatavuuden takaamista ja yritysten toimintaympäristön innovatiivisuuden, kilpailukyyn sekä vetovoimaisuuden lisäämistä. Kehittämistoimia on siis suunnattava kasvuhaluisiin ja -kykyisiin yrityksiin ja yhteistyötä on rakennettava yli toimiala- ja alue- sekä maarajojen. Kärkitoimialoina tulevat olemaan ainakin matkailu ja erilaiset palvelut; teknologiateollisuus (laajasti ymmärrettynä); biotalous ja kaivannaisala; ja kaikkia näitä tukevana koulutus-, tutkimus ja innovaatiotoiminta.

Tavoitetilaa kohti edetään seuraavien osatavoitteiden ja keinojen kautta:

1. **Uudet ja uusiutuvat työpaikat sekä yritykset – Keskeisin tavoite on työpaikkojen määrän lisääminen.** Tätä tukemaan tarvitaan osuvaa innovaatiotoimintaa, suunnattua luovuutta, jotta elinkeinoelämä voisi uudistua. Kainuun maakunnassa tarvitaan entisten ja uusien yritysten lisäksi erityisesti alueen ulkopuolelle suuntautuvia, myös kansainvälisesti kilpailukykyisiä, kasvuyrityksiä. Kehittämispälostitukset keskitetään yrityksiin, joilla arvioidaan olevan parhaimmat kannattavan kasvun mahdollisuudet tai suurin aluetaloudellinen vaikutus. Tavoitteena on maakunnan tuotteiden jalostusasteen kohottaminen ja vientitulojen huomattava kasvattaminen; ulkopuolisia investointeja tulee saada maakuntaan, muuhunkin kuin matkailuun.

Kainuuseen tavoitellaan uusia työpaikkoja niin, että nykyinen noin 30000 työpaikan määrän kasvaa hivenen jo lähi vuosina ja yli 3000 työpaikalla vuoteen 2035 mennessä. Saman aikaan väestön määrässä tavoitteena on vuoden 2010 väestömäärään palaaminen. Työpaikkojen määrän lisäämisellä saavutetaan myös korkeampi työllisyysaste. Työpaikkaomavaraisuus on Kainuussa ollut korkea koko 2000-luvun ja lisäämällä työpaikkojen määrää sitä pystytään entisestään parantamaan.

2. **Osaaminen ja käytännönläheinen innovaatiotoiminta – Alueen relevanttia osaamista, osaamisrakenteita ja ennakkointia parannetaan.** Alueellista koulutusta ja osaamista uudistetaan yritys- ja työmarkkinalähtöisesti; uudistumista tarvitaan erityisesti teknologiateollisuuden, luonnonvarateollisuuden ja biotalouden sekä matkailun aloille. Lisäksi koulutusta tarvitaan edelleen, osin jopa kasvavassa määrin sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) sekä eri palvelualoille. Osana täysimittaista koulutusketjua alueen elinkeinoelämän tarpeisiin tarvitaan myös nopeasti ja joustavasti reagoivaa aikuis- ja täydennyskoulutusta. Kehittämistoiminnassa lähtökohta on löytää uusia markkinoita, uusia tuotteita ja uutta liiketoimintatapaa.

Maailmalta haetaan yrityksiä Kainuuseen, samoin työntekijöitä paikkaamaan pulaa osaajista. Yritysten kasvun vauhdittamisessa painotetaan yhteistyön tekemistä jo toimivien yritysten kanssa. Kainuussakin voidaan synnyttää symbiooseja perinteisten alojen, perinteisen teollisuuden, uuden teknologian ja uusien start-up-yritysten välille. Yritysten sukupolvenvaihdosten myötä yritysten toimintatapoja voidaan muuttaa ja tehostaa toimintaa, luoda uutta. Alueella ennakoitaan elinkeinorakenteen ja työvoiman (ja erilaisen osaamisen) kysynnän muutoksia systemaattisesti. (Jatkossa, ohjelmaosassa, on tarkasteltu tarkemmin voimakkaimmin kehittämistä vaativia kärkialoja.)

3. **Osaavan työvoiman saatavuus – Parannetaan alueellisia työmarkkinoita ja työvoiman saatavuutta.** Kainuussa on saatava myös työllisyysaste (työllisten osuus työikäisistä) kasvamaan ja ero koko maahan kaventumaan, jotta työvoiman saatavuus alueella turvataan ja kohtaantongelmat voidaan ratkaista. Työllisyysasteen nousu parantaa samalla alueen väestön toimeentuloa, lisää hyvinvointia ja pienentää näin sosiaali- ja terveydenhoidon korjaavien toimien tarvetta. Myös julkisen talouden kustannustehokkuus on saatava valtakunnallisesti huipputasolle, jotta väestön ikääntymisestä johtuvat kasvavat palvelutarpeet voidaan hoitaa, jopa julkisten resurssien pienenemisestä huolimatta.

Kainuun hyvinvointi- ja elinvoimavisiio voidaan saavuttaa elinkeinoelämää ja osaamista uudistamalla sekä yhteistyötä ja osallisuutta lisäämällä. Laajalla aluepolitiikalla, alueella harjoitettavalla yhteiskuntapolitiikalla, on ratkaiseva rooli aluetalouden kehittämisessä. Kainuun julkisella hankintatoiminnalla on suuri merkitys aluetalouden rahavirtojen ja työllisyyden ylläpitäjänä. Kainuun aluetalouden arvonalisyys on saatava kasvamaan maan keskimääräistä lisäystä nopeammin (BKT 2010, Suomi 100, Kainuu 70,5).

Elinkeinoelämän uudistumista tuetaan saavutettavuutta, myös sähköistä, parantamalla (joka on oma kehittämisen painopiste). Tietotekniikan ja digitalisoinnin soveltamista kainuulaisessa elinkeinoelämässä, koulutuksessa ja julkishallinnossa lisätään pitkäjänteisesti laajalla rintamalla, koska sen uskotaan olevan nopein tapa parantaa kilpailukykyä, palvelun laatua ja kustannustehokkuutta.

2.3.2 Sujuvan arjen, toimivien palvelujen ja yhteyksien luonnonläheinen ympäristö

Tavoitetila 2035:

Kainuussa on hyvä asua, elää, olla yrittäjänä ja tehdä töitä sekä matkailla. Kainuuseen on helppo tulla ja siellä on hyvin saavutettavat lähipalvelut. Maakunnassa on puhdas, viihtyisä ja monimuotoinen ympäristö, kestävä yhdyskuntarakenne ja toimivat sosiaaliset verkostot sekä kannustava tekemisen meininki.

Kainuussa on kilpailukykyinen maakuntakeskus, Kajaani, ja vahvat maakunnalliset instituutiot. Kainuussa on elinvoimainen kuntarakenne ja kunnat toimivat paikallisen elinvoiman kehittämisen vetureina. Maaseutomainen Kainuu tarjoaa turvallisen, toimivan, viihtyisän ja virikkeellisen asuin-, työ- ja yrittäjäympäristön. Erityisesti biotalous rakentuu maaseutuun, jolla on monipuolista ja elinvoimaista yritystoimintaa, joka lähtee ihmisten tarpeista, ja joka tukeutuu luonnosta maasta, metsistä, vesistä ja ilmasta – sekä vahvasta osaamisesta syntyviin mahdollisuuksiin.

Kainuulaiset osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnalliseen suunnitteluun, päätöksentekoon ja oman elinympäristönsä kehittämiseen. Kainuu pitää aluekehittämisen, julkisten palvelujen tuottamisen ja alueiden käytön omissa käsissään. Maakunnallisuus ja paikallisuus tukevat toisiaan. Kainuun toimijoiden välinen yhteistyö on tuloksellista ja luottamus vahvistuu. Maakunta on kansainvälisesti verkottunut ja tekee tuloksellista yhteistyötä Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kanssa. Venäjä-yhteistyö on luonut Kainuuseen mittavasti uusia yrityksiä, työpaikkoja ja matkailijavirtaa. Kainuu on monikulttuurinen aktiivisen maahanmuuttopolitiikkansa ansiosta.

Tavoitetilaa kohti edetään seuraavien osatavoitteiden kautta:

1. **Saavutettavuutta ja elinvoimaa tukeva sekä kestävä alue- ja yhdyskuntarakenne:** Tavoitteena on toimiva, tasapainoinen ja aluerakenteellisesti sekä ympäristöllisesti kestävä maakunta. Kainuun vetovoima ja kilpailukyky ihmisten työ- ja asuinpaikkana, yritysten sijaintipaikkana ja vapaa-ajanviettokohteena on otettava kehittämistyössä eri osa-alueilla kokonaisvaltaisesti huomioon. Kehittämistyötä suunnataan siten, että Kainuun asuinympäristö ja palvelut ovat vetovoimaisia ja alueelleen omaleimaisia. Lisäksi huolehditaan siitä, että Kajaanin ja koko Kainuun liikenteellinen saavutettavuus (ja mielikuva siitä) paranee. Yhdessä luodaan myös hyvää ympäristömyönteistä maakuntakuvaa ja huolehditaan siitä, että Kainuu on maineensa veroinen. Kainuun aluerakennetta kehitetään siten, että se tukee alueen elinvoimaa, jotta biotalouden ja kannattavan yritystoiminnan edellytykset säilyvät koko maakunnan alueella.

Vähähiilisyys otetaan kehittämistyössä erityisesti huomioon. Tavoitteena on kehittää Kainuusta energiaosaava ja ilmastovastuullinen kestävä kehityksen maakunta; myös siten, että vähähiilisyys toteutuu.

2. **Yhteistyö ja uudistumiskyky:** Tavoitteena on vahva maakunnallinen sosiaalinen pääoma, jonka rakennusaineita ovat luottamus, laajapohjainen yhteistyö ja uudistumiskyky. Ratkaisevan tärkeää Kainuu kehittämisessä on alueen ja sen toimijoiden uudistumiskyky ja yhteistyö alueen sisällä, kansallisesti ja kansainvälisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään alueen kehittäjäverkostojen, yhteistyön sekä kehittämis- ja innovaatioprosessien toimivuuteen sekä toimintaympäristön muutosten edellyttämään nopeaan ja ennakoivaan reagointiin. Kyky innovoida ja uudistua perustuu

monialaiseen huippuosaamiseen ja korkeaan sosiaaliseen pääomaan, jonka keskeisiä vahvuuksia ovat alueen toimijoiden välinen luottamus ja saumaton yhteistyö. Sosiaalinen pääoma näkyy myös elämän laatua parantavana alueen asukkaiden yhteisöllisyyden kokemuksena ja kiintymisenä kotiseutuun. Yhteiskunnallinen syrjäytyminen, johon usein liittyy työttömyys tai työmarkkinoiden ulkopuolelle jääminen, rapauttaa alueen yhteisöllisyyttä ja sosiaalista pääomaa, lisäksi se tulee yhteiskunnalle kalliiksi. Sosiaalisen pääoman vahvistuminen aktivoi yrityksiä kasvuun ja rohkeisiin irtiottoihin sekä rakentamaan Kainuuseen tavoitehakuista kansainvälisyyttä.

Kainuu toiminnallisena alueena

Maakuntaohjelmassa Kainuuta ei nähdä pelkästään absoluuttisena tilana tai hallinnollisena alueena, vaan ennen kaikkea toiminnallisena alueena. Toiminnallisesti tarkasteltuna Kainuu on asutusrakenteensa ja pitkien etäisyyksiensä johdosta varsin selkeästi erottuva aluekokonaisuus. Maakuntakeskus, muut taajamat ja maaseutu kytkeytyvät taloudellisesti ja toiminnallisesti entistä enemmän yhteen. Vastaavasti Kainuun yhteydet muihin alueisiin (niiden keskuksiin) ja kansainvälisesti muodostuvat entistä vahvemmiksi. Elinvoimainen Kainuu tarkoittaa toiminnallisesti erikoistunutta itsellistä maakuntakokonaisuutta.

Kansainväliset ja ylimaakunnalliset yhteydet ja vyöhykkeet

Yritystoiminnan sijoittumisen yksi tärkeimmistä tekijöistä on alueen hyvä saavutettavuus; pitkät etäisyydet kansainvälisille markkinoille korostavat logististen tekijöiden merkitystä Kainuun elinvoiman kehittymiselle. Kainuun saavutettavuutta ja logistista asemaa on mahdollista kehittää kaikkiin suuntiin ja eri liikennemuotoihin perustuen; toimenpiteiden kannalta elinkeinolliset liikennetarpeet ovat keskeinen priorisointiperuste.

Pohjosen suuntaan Kainuun ja Itä-Suomen merkittävimpiä yhteyksiä ovat valtatie 5 ja kantatie 78. Ne toimivat vaihtoehtoisina liikenneväylinä suurelle osalle Etelä-Suomen ja Lapin välistä liikennettä, joten niiden liikennevirroilla on tärkeä merkitys etenkin Kainuun matkailun kehittämiseksi. Näiden tieyhteyksien liikenteen palvelutason ja liikenneturvallisuuden kehittämisestä huolehditaan osana valtakunnallista päätieverkkoa. Kontiomäki-Pesiökylä-Taivalkoski radan (ns. Koillisrata) kunnossapitoa ja kehittämistä edistetään osana suunnitteilla olevia Jäämeriyhteyksiä ja elinkeinoelämän kannalta tärkeää kansallista rataverkkoa (huoltovarmuus). Tavoitteena on Savon radan suora kytkeytyminen Koillisrataa pitkin Lappiin ja edelleen Jäämerelle suunniteltuihin ratayhteyksiin.

Pohjoisen ulottuvuuden liikenne- ja logistiikkakumppanuuden tavoite on vauhdittaa pohjoisiin kuljetusväyliin liittyviä projekteja ja toimia keskustelufoorumina Itämeren alueen ja Pohjois-Euroopan liikennekysymyksissä. Barentsin alueellisessa yhteistyössä on eräänä painopisteenä Barentsin alueen saavutettavuuden ja liikenneyhteyksien kehittäminen.

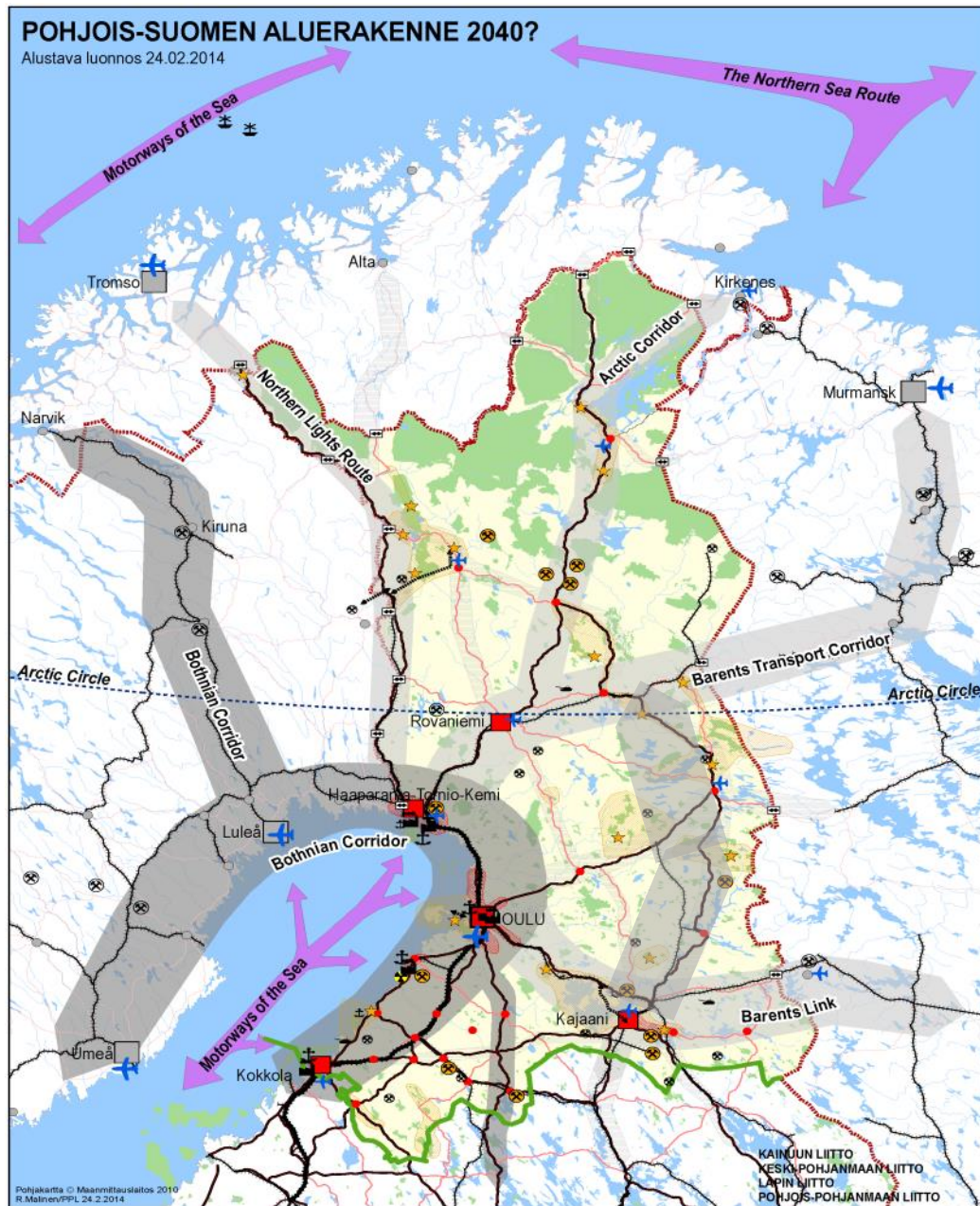
Kontiomäen logistiseen asemaan raideliikenteen solmupisteenä ja pääteiden risteyspaikkana liittyy tulevaisuuden kehittämispotentiaaleja, jotka voisivat toteutuessaan merkittävästi parantaa Kainuun kilpailukykyä elinkeinoelämän sijoittumiskohteena. Tämä edellyttää monipuolista ja hyvin toimivaa kansainvälistä raideliikennettä Kontiomäeltä etenkin Vartiukseen ja Niiralaan, mutta myös muiden vajaakäytöllä olevien ratayhteyksien kehittymistä. Tavoitteena on, että Kontiomäeltä eri suuntiin johtavat ratayhteydet ovat liikennöityjä ja Kontiomäestä kehitty monipuolinen materiaali- ja tavara- sekä henkilöliikenteen logistinen solmukohta.

Barents Link -liikennekäytävä kuuluu osana EU:n Northern Axis liikennekäytävään. Se on Oulusta Kainuun, Vartiuksen ja Kostamuksen kautta Arkangelin ja Komin alueelle ulottuva kansainvälinen kehittämisvyöhyke. Tavoitteena on itä-länsisuuntaisen kansainvälisen saavutettavuuden parantaminen ja lisääntyvä vuorovaikutus Kainuun ja eri alueiden välillä. Myös Ylä-Kainuun saavutettavuudesta tulee huolehtia niin, että suora yhteys länteen toimii (Hyrynsalmi/Suomussalmi–Puolanka–Utajärvi tieyhteys on saatava nykyisiä vaatimuksia vastaavaksi).

Oulu-Kainuu -kehittämisvyöhyke (OuKa) käsittää Oulun ja Kajaanin lisäksi Oulujokilaakson kunnat Pohjois-Pohjanmaalta sekä Vaalan, Paltamon, Ristijärven, Sotkamon ja Kuhmon Kainuusta. Sen kehittämisessä painopistealueita ovat osaamisen kerryttäminen, yhteistoiminnan ja liikenneyhteyksien

Maakuntasuunnitelma 2035

sekä toimintaympäristöjen kehittäminen – myös esimerkiksi vaelluskalan nousun mahdollistaminen Kainuuseen. Tärkeitä kehitettäviä liikenneyhteyksiä ovat alueen raideliikenne sekä tie- ja tietoliikenneyhteydet Oulusta Kajaaniin sekä itärajalle Kuhmoon ja Vartiuksen raja-asemalle. Kainuu osallistuu aktiivisesti kansainvälisten kehittämisvyöhykkeiden edistämiseen maakuntien välisenä ja kansainvälisenä yhteistyönä. Kainuuseen suuntautuvien kotimaan maantie- ja ratayhteyksien suunnittelussa ja kehittämisessä tehdään tiivistä yli maakunnallista yhteistyötä Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kanssa (ks. kuvat 8 ja 9).

Kuva 8. Kainuu Pohjois- ja Itä-Suomen aluerakenteessa 2040 (vrt. luonnos 24.2.2014, Pohjois-Pohjanmaan liitto 2014; **tähän tulee uusi kuva, joka esitellään valtuuston kokouksessa!**).

Tavoiteltava aluerakenne 2035 – monikeskuksinen, hyvin saavutettava palveluverkko

Kainuun sisäisen aluerakenteen runko muodostuu pitkällä aikajänteellä kilpailukykyisestä maakuntakeskuksesta, Kajaanista ja Kajaani-Sotkamo-seudusta, vahvoina kaupunkimaisina palvelu- ja työpaikkakeskittyminä toimivista Kuhmon ja Suomussalmen keskustaajamista sekä nykyisten kuntakeskusten (Hyrnsalmi, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi ja Vaala) muodostamista palvelu- ja

työssäkäyntikeskuksista. Keskusten verkostoon kytkeytyy elinvoimainen maaseutu ja kyläverkosto. Sekä ulkoisen että sisäisen liikenneverkon toimivuus ja nopeus ovat tulevaisuudessa entistä keskeisimpiä Kainuun aluerakenteen kehittämisen kannalta.

Teknisten verkostojen ja palvelujen lisäksi maakunnan keskeisiä aluerakennetekijöitä ovat luonnonympäristö suojele- ja virkistysalueineen, reitistöt, kulttuuriympäristöt ja -kohteet, matkailupalvelujen ja muiden elinkeinotoimintojen alueet, rajanylityspaikat sekä kansainväliset ja ylimaakunnalliset monipuolisen yhteistyön kehittämisvyöhykkeet ja -käytävät.

Tulevaisuudessa perusinfrastruktuuriin liittyviä muutostekijöitä ovat väestön väheneminen joillakin alueilla ja ikääntyminen, asutuksen keskittyminen taajamiin ja hyvien liikenneyhteyksien varrelle sekä rakentamistavoitteiden kohdistuminen taajamien ulkopuolisille, vetovoimaisille alueille. Tulevaisuuden haasteita luovat taajamien ja haja-asutusalueen yhdyskuntatekninen verkosto ja alempiasteinen tieverkko (ml. yksityistiet), jota tarvitaan biotalouden logistisena perustana.

Maakunnan vetovoimaa ja elinvoimaa parannetaan kehittämällä saavutettavuutta, tietoliikenneyhteyksiä sekä parantamalla fyysistä ja inhimillistä ympäristöä viihtyisäksi ja toimivaksi. Kainuulle ominaisena vetovoimatekijänä ovat maakunnan sisällä hyvin saavutettavissa olevat monipuoliset asumiseen ja virkistäytymiseen sopivat alueet. Tätä voidaan hyödyntää alueen voimavarana.

Uudet toiminnot pyritään ohjaamaan siten, että ne tukevat olemassa olevia rakenteita niin taajamissa kuin maaseudulla. Ihmisten vapautta asuinpaikkatyypin valinnassa ei rajoiteta, koska vetovoimaisia asuinympäristöjä on hyvin erilaisia ja niiden monipuolisuutta tulee hyödyntää strategisesti viisaasti. Maakuntakaavassa osoitettavilla aluevarauksilla mahdollistetaan ja edistetään intressiristiriitoja yhteen sovittavaa, luonnonvarojen käyttöä osoittamalla sitä varten riittävät ja tarkoituksen mukaiset aluevaraukset. Maakunnan liikennejärjestelmää, logistisia keskuksia ja matkaketjuja kehitetään tavoitteena Kainuun ulkoisen saavutettavuuden parantaminen. Samalla myös liikkumistarvetta vähennetään uusilla älykkäillä liikkumisratkaisuilla ja sähköisten palvelujen avulla.

Kainuun liitto käynnistää tämän maakuntasuunnitelman pohjalta maakuntakaavan kokonaistarkastelun ja muutosprosessin vuoden 2014 aikana.

Kainuun aluerakenne 2035

Logistiikan solmualue	Maakuntakeskus	Erityisalue / puolustusvoimat
Rajakeskus	Kehittyvä voimajohtoverkko	Natura-alue
Lentoasema	Tärkeä rautatieyhteys	Biotalous
Kaivosalue	Tärkeä tieyhteys	Kainuu
Keskusten välinen yhteistyö	Kaivannaisvyöhyke	Vesistö
Palvelukeskus	Pohjoinen ulottuvuus - Barents yhteistyö	
Kaupunkimainen palvelukeskittymä	Barents Link	
	Matkailun vetovoima-alue	
	Luontomatkailuvyöhyke	

Kuva 9. Kainuun aluerakenne 2035 yhdistelmäkartta.

2.3.3 Hyvinvoiva Kainuu

Hyvinvoivan ja elinvoimaisen Kainuun yksi perustekijöistä on hyvinvoivat kainuulaiset. Alueellisen kehittämisen tehtävä on parantaa alueellaan edellytyksiä ihmisten kokemalle henkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen hyvinvoinnille. Usko tulevaisuuteen, myönteinen asenne, kannustava ote sekä luottamus ja sitoutuminen toimivat alueellisen hyvinvoinnin rakentamisen perustana.

Tavoitetila 2035: Kainuulaiset voivat hyvin ja ovat terveitä. Kainuulaisten hyvinvointi sekä turvallisuus ovat kohonneet koko maan tasolle. Luonnonläheinen elämäntapa, joustavat työmarkkinat, elämänlaatu ja arjen sujuvuus ovat hyvinvoivan Kainuun vahvuuksia.

Kainuu-ohjelman vision saavuttaminen edellyttää strategiaa, joka kattaa kolme laajaa tehtäväaluetta: työllisyys ja toimeentulo sekä työssä viihtyminen; terveys ja toimintakyky; yhteisöllisyys. Tällä painopistevalinnalla korostetaan toisaalta hyvinvoinnin laajaa alueellista näkökulmaa ja toisaalta hyvinvoinnin vahvasti kokemuksellista ulottuvuutta sekä niitä yhteisiä (yhteistyö)keinoja, joilla hyvinvointia voidaan edistää.

Tavoitetilaa kohti edetään seuraavien osatavoitteiden kautta:

1. **Perustavoite on työllisyyden ja toimeentulon sekä työhyvinvoinnin parantaminen.** Alueellinen hyvinvointi perustuu elinkeinoelämän menestymiseen, toimiviin työmarkkinoihin ja osaavan työvoiman saatavuuteen. Tätä kehittämistavoitetta tukee erityisesti *Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä* -painopiste kokonaisuudessaan.
2. **Toinen tavoitealue on kainuulaisten terveyden ja toimintakyvyn parantaminen.** Tavoitealue on pääosin Kainuun sote kuntayhtymän perustehtävää ja kuuluu osaksi organisaation omaa strategiaa. Laajempaa yhteistyökysymyksenä siihen kuuluvat ennalta ehkäisevän itsehoidon ja terveyttä ylläpitävien elämäntapojen nosto terveystakeeksi (ihmisten tukeminen ja valmentaminen; investointiluonteiset toimet ennalta ehkäisevään toimintaan liikunnan ja kulttuurin sekä yhteisöllisen toiminnan aktivoimiseksi; terveysriskien vähentäminen hyvän sisäilman varmistamisen kautta; esteettömän asumisen ja ympäristön rakentaminen), työolojen parantaminen (henkinen, fyysinen), aikainen puuttuminen ja korjaavat toimet terveysongelmien kohdatessa sekä korkeatasoinen sairaanhoito ja kuntoutus.
3. **Kolmas tavoitealue on kansalaisten yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen sekä aktiivisuuden nosto.** Tavoitteita tulee edistää alueen hallinnon kaikilla tasoilla ja myös ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa, niin työelämässä kuin vapaa-ajan palveluissakin. Hallinnossa tulee ottaa kansalaisten kuuleminen ja osallistaminen aktiiviseksi toiminnaksi (esim. asiakaslähtöinen palvelujen kehittäminen ja yhteissuunnittelu), erilaiset suunnitelmat, strategiat ja ohjelmat laaditaan aidolla bottom up -periaatteella, yhteisöjä ja kuntalaisia aktiivisesti kuunnellen. Myös sähköiset välineet ja sosiaalinen media otetaan laajasti käyttöön vuorovaikutuskanavana. Kainuulaisten monipuolisella osaamisen kehittämisellä on keskeinen rooli osallisuuden vahvistamisessa.

2.3.4 Kainuu-kuva

Kainuu-kuvan yksipuolisuus ulkopuolisten silmissä on edellä mainittujen pitkän tähtäimen kehittämisteemojen, painopisteiden ja tavoitteiden suhteen ongelmallinen. Pelkkä vahva positiivinen luonto-mielikuva ei riitä vetovoimaksi kun kehittämistyössä korostetaan dynaamisia työmarkkinoita, kasvuyrityksiä, kansainvälistymistä, elinvoimaa ja osaamista.

Strategisten teemojen ja painopisteiden avulla on tavoitteena pitää yllä ja uudistaa Kainuun mainetta. Tavoitteena on rakentaa Kainuun maakunnan maine (Kainuu-kuva) ikään kuin alueen peiliksi – kaiken kehittämistoiminnan ohessa ja rinnalla, mutta kuitenkin itsenäisenä kehittämisen painopisteenä. Kainuun historia, luonto, kulttuuri ja kulttuuriperintö sekä identiteetti ovat perusta maakunnan erottumiselle muista alueista.

Tavoitetila 2035: Kainuu tunnetaan vireänä ja luonnonläheisenä alueena, jossa on hyvä elää ja työskennellä. Kainuu on monella tavalla kiinnostava matkailukohde ja yrityksille edullinen sijaintipaikka.

2.4 Pitkän aikavälin määrälliset tavoitteet ja strategian kokonaiskuva

Väestö ja väestörakenne

Väestöön liittyvät tavoitteet ovat metatason tavoitteita. Väestö on indikaattori, joka reagoi useisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja kehittämistoimiin – ja on näin ollen vaikeasti suoraan hallittavissa. Koko alueellisen ohjelmatyön (suppean ja laajan aluepolitiikan) on siis onnistuttava, jotta se näkyy positiivisina väestömuutoksina. Kainuulle on päädytty rohkeasti asettamaan seuraava tavoite:

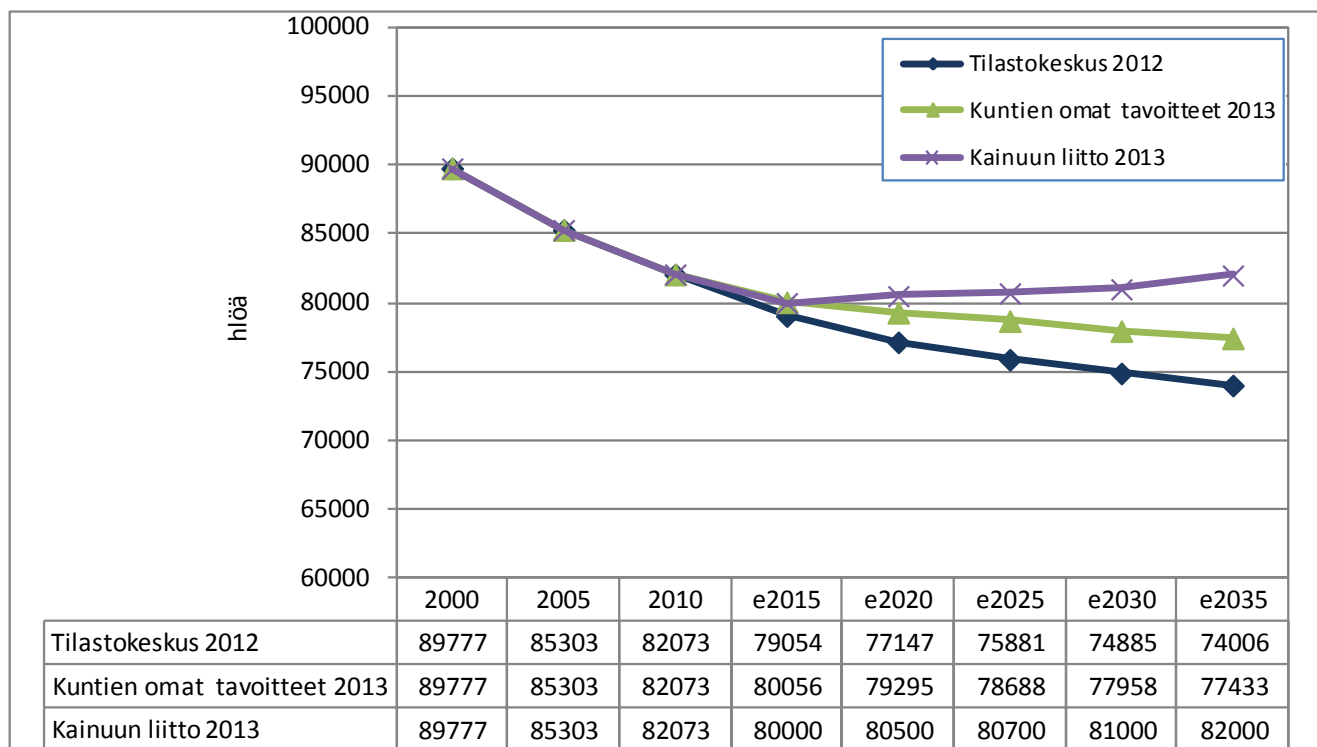
Tavoite 2035: Kainuun väkiluku on vähintään 82000 ja väestö on rakenteeltaan nuorentunut sekä muuttotappio on kääntynyt muuttovoitoksi.

Väestötavoite on mahdollista saavuttaa, mikäli seuraavissa asioissa onnistutaan:

1. Pitkään jatkunut nettomuuttotappio kääntyy muuttovoitoksi ja samalla työpaikkatavoitteet toteutuvat. Kainuuseen onnistutaan luomaan uusia työpaikkoja ja avautuvat vanhat täytetään. Erityisesti tavoitellaan yksityisen sektorin työpaikkoja. Avoimet työpaikat houkuttelevat maakuntaan työikäistä väestöä.
2. Toisen asteen ja korkea-asteen (ammattikorkeakoulu, yliopistokeskus ja muu yliopistollinen koulutus) koulutustarjonnan säilyminen ja kehittyminen Kainuussa pitää nuoria Kainuussa ja houkuttelee nuoria myös muualta Kainuuseen opiskelemaan.
3. Väestö nuorentuu ja syntyvyys kasvaa: vaikka ikääntyneiden määrä kasvaa, samalla nuorten ikäluokkien ja työikäisen väestön vähentyminen hidastuu ja lopulta pysähtyy.
4. Aktiivinen maahanmuuttopolitiikka on oleellinen komponentti väestötavoitteiden toteuttamisessa. Maakunnalle laaditaan väestöpoliittinen erityisstrategia, jossa muuttotaseen tasapainottamiskeinot ja myös maahanmuuttopolitiikan konkreettiset toimenpiteet määritellään.

Tavoitteen toteutuminen siis edellyttää, että vahvoiksi työllistäjiksi ennakoitujen elinkeinojen, kuten kaivannaisteollisuuden ja biotalouden, kehitys toteutuu tavoitellusti ja että eläköityvien tilalle ja uusien työpaikka-avauksien täyttäjiksi saadaan työntekijöitä maakunnasta ja maakunnan ulkopuolelta. Maakunnan muuttotase on saatava tasapainoon jo lähi vuosina ja positiiviseksi viimeistään 2020-luvulla. Aktiivinen maakuntaan tulevien maahanmuuttajien määrän kasvattaminen on osa väestötavoitteiden toteuttamista (Kuva 10).

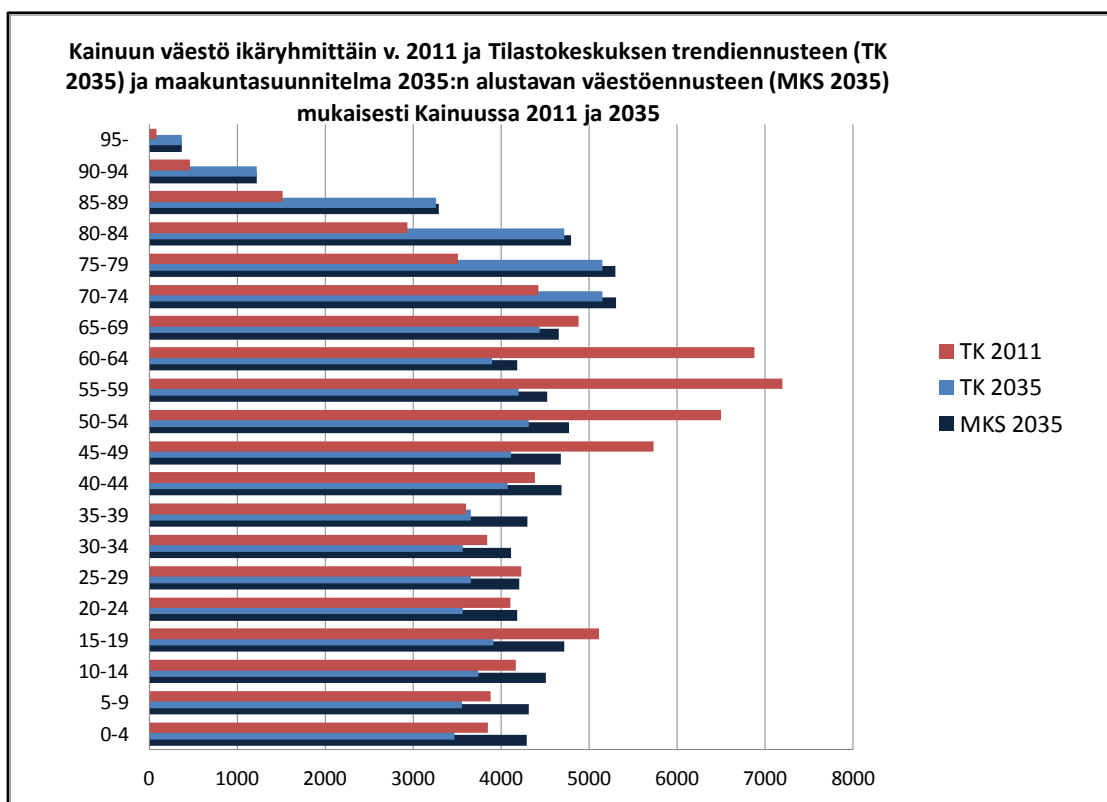
Maakuntasuunnitelma 2035

Kuva 10. Tilastokeskuksen (2012) väestöennuste, Kainuun kuntien väestötavoitteiden summa sekä Kainuun liiton väestötavoite (Kainuun liitto 2013).

Vuodesta 2011 vuoteen 2035 mennessä Tilastokeskuksen trendiennusteen mukaan (TK 2035) Kainuussa pienenisivät eniten nuorten ja keski-ikäisten ikäluokat. Eniten kasvaisivat puolestaan seniori-ikäryhmät. Ikääntyneiden määrän suhteellinen kasvu on loogista seurausta pitkään jatkuneesta muuttotappiosta ja tulee joka tapauksessa toteutumaan (kuva 11). Maakuntasuunnitelman väestötavoite eroaa Tilastokeskuksen ennusteesta suurempina nuorten ja työikäisten ikäluokkina. Tilastokeskuksen trendiennuste ennustaa tulevaa menneen kehityksen pohjalta. Maakuntasuunnitelman väestötavoitteessa on perusoletuksena, että eläköitymisen myötä avautuvat työpaikat sekä kasvavien toimialojen työpaikat täyttyvät hedelmällisessä iässä olevilla henkilöillä.

Työpaikkojen myötä Kainuussa asuvien ei tarvitse muuttaa Kainuusta pois työn perässä. Alueen työpaikat myös houkuttelevat maakunnan ulkopuolelta Kainuuseen työikäistä väestöä. Väestötavoitteiden toteutumisen kannalta merkittävää on siis myös toisen asteen ja korkea-asteen koulutustarjonnan säilyminen ja kehittyminen Kainuussa, koska ikäluokassa 15–25-vuotiaat muuttotappio maakunnasta on ollut selvästi suurinta. Toisaalta tämän ikäisiä nuoria on myös muuttanut Kainuuseen opiskelemaan, mikä on pienentänyt nettomuuttotappiota.

Kuva 11. Kainuun väestö ikäryhmittäin vuonna 2011 (TK 2011) sekä Kainuun ennakoitu väestö vuonna 2035 Tilastokeskuksen trendiennusteen (TK 2035) ja maakuntasuunnitelma 2035 väestötavoitteen (MKS 2035) mukaan.

Seuraavaan taulukkoon (2) on konkretisoitu väestön lisäksi muut keskeiset määrälliset indikaattorit ja niiden tavoitearvot viisivuotisjaksoina vuoteen 2035:

- Väestö lisääntyy noin 2000 henkilöllä, muuttotase paranee, tasapainottuu ja kääntyy positiiviseksi sekä ikärakenne tervehtyy.
- Työvoiman määrä vähenee hieman ohjelman alkujaksolla, mutta alkaa jälleen kasvaa vuoteen 2035, työttömyys vähenee merkittävästi, työllisyysaste nousee reilusti ja työpaikat lisääntyvät reilusti. Nuorisotyöttömyydestä päästään eroon.
- Työllisyystavoitteiden toteutumiseen liittyy keskeisesti se, että työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaanto paranevat, työttömyysjaksot lyhenevät ja rekrytointiongelmien vähenevät.
- Taloudellinen huoltosuhde paranee ja alueen arvonlisäys kasvaa.
- Koulutusasteessa ja hyvinvointia mittaavissa indikaattoreissa saavutetaan koko maan keskiarvotasoa.

Maakuntasuunnitelma 2035

	TOTEUTUNUT KEHITYS				TAVOITELTAVA KEHITYS				
MAAKUNNAN KEHITYKSEN MITTARIT	2000	2005	2010	2012	2015	2020	2025	2030	2035
Väkiluku 31.12. (henkeä)	89 777	85 303	82 073	80 685	80 000	80 500	80 700	81 000	82 000
Muuttotase (henkeä)	-1 121	-888	-640	-544	-490	-360	-110	40	30
Työvoima (henkeä)	40 461	38 222	35 983	35 495	34 900	34 900	34 900	35 200	36 000
Työpaikat	30 411	29 991	30 103	(2011) 30281	30 400	32 000	33 000	34 200	35 100
Työttömyysaste (%)	22,2	19,4	14,8	14,8	11,5	7,2	4,3	2,1	5,2
Nuorisotyöttömyys (osuus kaikista työttömistä, %) ¹	12,8	12,4	12,8	11,7	11	10	9	8	7
Pitkäaikaistyöttömyys (osuus kaikista työttömistä, %) ²	20,5	20,0	15,3	19,0	18	14	12	10	8
Työllisyysaste (työlliset 15-64 -vsta, %)	54	55	62	61	63,6	69,7	74,2	77,7	77,2
Taloudellinen huoltosuhte	1,85	1,83	1,68	1,67	1,59	1,50	1,45	1,39	1,36
Arvonlisäys (ph) Meuro (v. 2010 hintoihin)	1639	1712	1704		1735	1867	1934	2017	2073
BKT/asukas, indeksi, koko maa =100	63,6	65,7	70,5		75	80	85	87	90
Vienti (milj eur)			155	170	172	175	180	190	200
Viennin osuus liikevaihdon määrästä (teollisuus, %)				58,6	59	60	61	62	63
Koulutusaste: tutkinnon suorittaneiden osuus	55,7	59,7	64,3	66,1	67	Saavutetaan koko maan keskiarvotaso			
Koulutusaste: korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus	17,4	19,1	21,3	21,8	22	Saavutetaan koko maan keskiarvotaso			
Peruskoulun jälkeistä tutkintoa vailla olevat 25-29-vsta (%)	14,6	13,1	12,4	11,6	10	8	5	4	3
Koettu hyvinvointi/ Elämänlaatussa keskimäärin hyväksi tuntevien osuus (%) (THL) ³			(2009) 50	(2013) 54,8	Saavutetaan koko maan keskiarvotaso				
Kansantauti-indeksi (Kela) ⁴ , koko maa=100	130,5	130,3	130,3	129,3	128	Saavutetaan koko maan keskiarvotaso			
Sairastavuusindeksi (Kela) ⁵ , koko maa=100	119,7	118,7	120,0	122,3	121	Saavutetaan koko maan keskiarvotaso			
Vähintään 3h10 työllistävät, 10% kasvaneet yritykset (w/kpl)	2007-10/ 86	2008-11/100	2009-12/ 74		2013-17/101	2018-22/121	2019-22/131	2023-26/141	2027-30/151

Taulukko 2⁹. Hyvinvoinnin ja elinvoiman toteutumisen edellytyksinä olevien osatavoitteiden toteutumista kuvaavat indikaattorit 2000–2035 (**taulukko voi vielä hieman muuttua; lopullinen versio jaetaan valtuuston kokouksessa, lähteet: ks. alaviite**).

Seuraavaan kuvaan on koottu strategiaosion tavoitetilat osa-alueittain ”pilveksi”, jonka yllä on ”yläpilvenä” visio ja päätavoite. Ideana on, että maakuntasuunnitelman pitkän aikavälin tavoitteet suuntaavat kaikkia maakunnan kehittämistoimia, ikään kuin laajana, väljänä hahmotelmana – ”tietoisuusstrategiana”. Tässä luvussa määritellyt kehittämisteemat tarkennetaan painopisteiksi, analysoidaan ja niistä vedetään lyhyemmän aikajänteen tavoitepolut ja kehittämiskeinot varsinaisessa ohjelma-osiossa, seuraavassa luvussa.

⁹ Taulukon 2 lähteet:

- 1) Työ ja elinkeinoministeriö / Kuntaliitto, Nuorisotyöttömyys eli työttömät alle 25-vuotiaat työnhakijat
- 2) Työ ja elinkeinoministeriö / Kuntaliitto, Pitkäaikaistyöttömät, yhtäjaksoisesti työttömänä vähintään 12 kuukautta olleet työnhakijat.
- 3) Kaikkonen R, Murto J, Pentala O, Koskela T, Virtala E, Härkänen T, Koskeniemi T, Ahonen J, Vartiainen E & Koskinen S. Alueellisen terveys- ja hyvinvointitutkimuksen perustulokset 2010-2014. Verkkajulkaisu: www.thl.fi/ath 2013
- 4) Tilastokeskus, Kela; Kansantauti-indeksissä tarkastellaan seitsemää suurinta erityiskorvattavaa lääkehoitoon oikeuttavaa sairautta (astma, diabetes, nivelreuma, psykoosit, sepelvaltimotaudit, sydämen vajaatoiminta ja verenpainetauti).
- 5) Tilastokeskus, Kela; Ikävakioitu indeksi, perustuu kolmeen muuttuajaan; kuolleisuuteen, työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuuteen työikäisistä ja erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettujen osuuteen väestöstä.

LUONNOS 9.6.2014

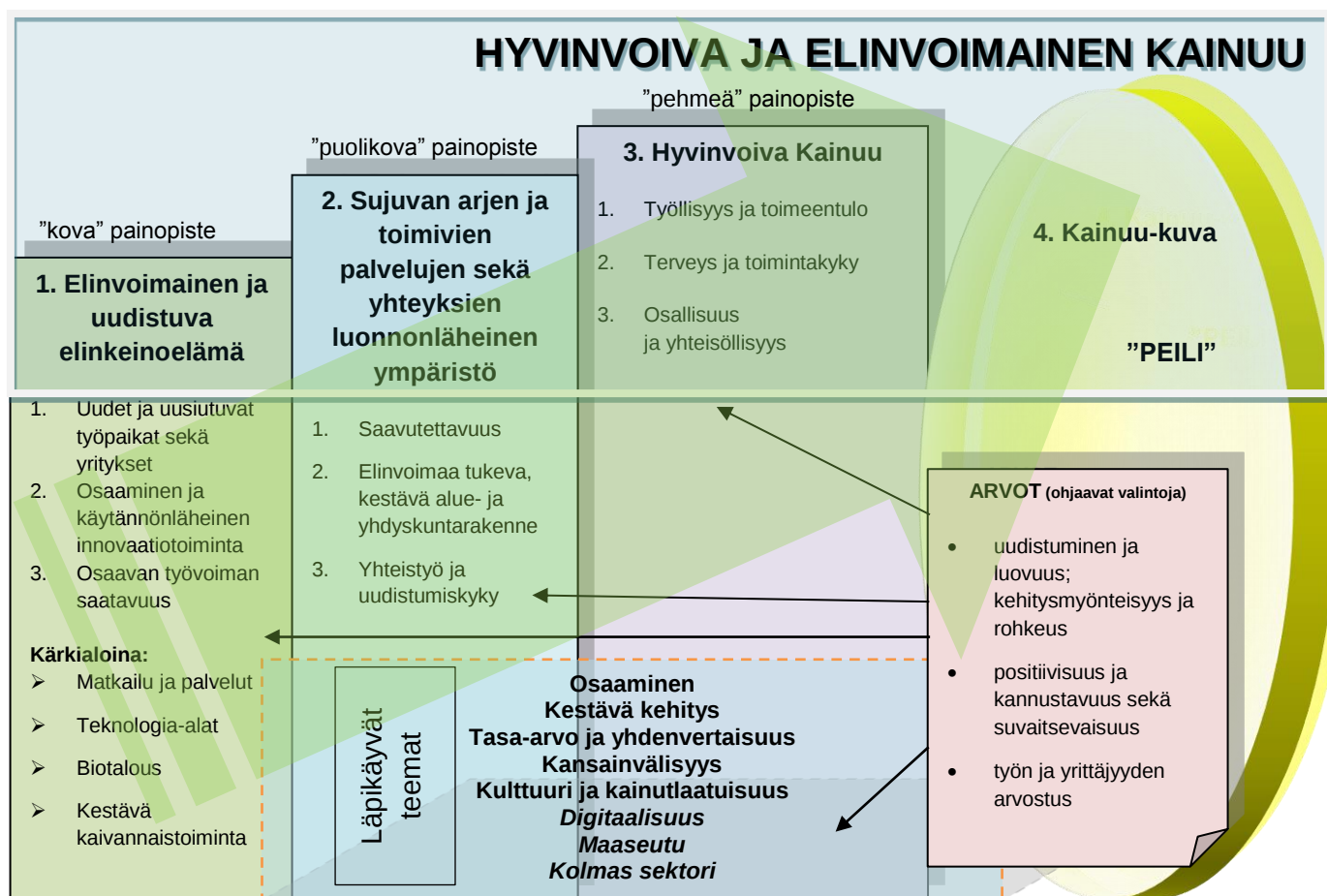
Kuva 12. Strategiapilvi: Ylimpänä (yläpilvenä) visio ja päätavoite; varsinaisina tavoitetiloina pitkän aikavälin tavoitteet; pilven alla strategiset valinnat, lyhyemmän aikajänteen kehittämisteemat sekä kehittämistyötä ja valintoja ohjaavat arvot ja kaikkia painopisteitä läpileikkaavat teemat.

3 Kainuun kehittämisen strategiset valinnat 2014–2017

Strategisia tavoitteita (luku 2) on linjattu maakunnan kehittämistarpeiden pohjalta (luku 1), huomioiden erityisesti yleiset kehitystrendit, aiempien ohjelmien arvioinnit ja Kainuulle laaditut skenaariot.

Kainuu-ohjelman tässä osiossa tarkastellaan **keinoja**, joilla määriteltyjä maakunnan pitkän aikavälin (2035) strategisia tavoitteita (maakuntasuunnitelma) kohti edetään. Kehittämistoimenpiteitä vuosille 2014–2017 (maakuntaohjelma) voidaan pitää strategisina valintoina tai kehittämisen **painopisteinä**, joille on vielä täsmällisemmin määritelty **yleistavoitteita / tavoitetiloja** (laajoja yhteisiä tavoitteita), joista on edelleen johdettu **erityistavoitteita** (täsmällisiä kohderyhmätavoitteita) ja varsinaisia **strategisia toimenpiteitä** vuosille 2014–2017. Näin tiivistetään maakuntasuunnitelman ja maakuntaohjelman yhteyttä pitkän aikavälin tavoitteista konkreettiseen toteutukseen ja seurantaan. Tavoitteet toteutuvat kehittämistoiminnan (erityisesti TOPSU:n kautta ohjattavan hanketoiminnan), edunvalvonnan ja eri organisaatioissa tehtävän kehittämistoiminnan kautta.

Maakuntaohjelman toimenpiteitä toteutetaan koko maakunnan alueella, mutta eri painopisteet ja strategiset toimenpiteet painottuvat alueellisten erityispiirteiden, tarpeiden ja kehittymisedellytysten mukaan. Tässä luvussa otetaan mahdollisimman konkreettisesti huomioon myös arvot ja läpileikkaavat teemat suhteessa strategiaan tavoitteisiin ja keinovalikoimaan. Strategiaa täsmennettäessä otetaan huomioon seuraavat näkökulmat, jotka käyvät läpi koko Kainuun kehittämisen: **osaaminen, kestävä kehitys, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, kansainvälisyys, kulttuuri ja kainutlaatuisuus. Digitaalisuus**, erityisesti **maaseutu**¹⁰ ja **kolmas sektori** ovat myös teemoja, jotka on otettu huomioon eri painopisteillä, erityisesti yhdenvertaisuutta tarkasteltaessa.

Kuva 13. Kainuu-ohjelman kokonaisuus.

¹⁰ Maaseudun kehittämisestä tuetaan erillisellä Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmalla 2014–2020.

3.1 Elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä

Tausta ja tavoitteet

Yleistavoitteet¹¹: Kainuu parantaa kilpailukykyään ja vaurastuu erityisesti kansainvälisen kasvun ansiosta. Tämä edellyttää osaavan työvoiman saatavuuden joustavaa turvaamista ja yritysten toimintaympäristön kilpailukyyn sekä vetovoimaisuuden lisäämistä. Tavoitteena on uudistaa kainuulaista elinkeinorakennetta, lisätä kasvuhaluisia ja -kykyisiä yrityksiä ja rakentaa yhteistyötä yli toimiala- ja maarajojen sekä hyödyntää täysimittaisesti Kainuun luontaisia vahvuuksia.

Kasvua ja uudistumista elinkeino- ja yritystoimintaan

Pienillä ja keskisuurilla sekä mikroyrityksillä on alueella, toimialasta riippumatta, keskeinen rooli elinkeinoelämän monipuolisuuden ja alueen työllisyyden turvaamisessa. Vahvat toimialat ovat kumppanuusperusteisen, aluelähtöisen aluekehittämisen perusta. Kehittämispäätöksiä keskitetään yrityksiin, joilla arvioidaan olevan parhaimmat kannattavan kasvun mahdollisuudet tai suurin positiivinen alueellinen tai aluetaloudellinen vaikutus.

Yritysten kasvun vauhdittamisessa painotetaan erityisesti toimivien yritysten kasvun tukemista. Myös uuden yritystoiminnan aloittamista tuetaan. Jatkossa on ajateltava kumppanuutta paljon nykyistä laajemmin jo yritystoiminnan alkuvaiheessa, siten voidaan päästä paremmin markkinoille suurten toimijoiden kanssa. Merkittävää oppimista uusien teknologioiden soveltamisessa tai uusien toimintatapojen oppimisessa voi tapahtua eri alojen yrittäjien toimiessa uusien yrittäjien, start-uppien, kanssa yhteistyössä ja tiiviissä vuorovaikutuksessa, uuden ja vanhan kohdatessa toisensa. Onnistunut sukupolvenvaihdos on myös erinomainen tilaisuus uudistaa, tehostaa ja laajentaa yrityksen toimintaa ja päästä kasvu-uralle. Yritysten vientiponnisteluja ja yhteistyötä isojen urakoiden saamiseksi tuetaan. Erityisesti tuetaan kainuulaisten yritysten pääsyä mukaan pohjoisessa ja lähialueella käynnistyviin suuriin energia- ja muihin investointihankkeisiin.

Kainuussa tulee ennakoida ja varautua elinkeinorakenteen muuttumiseen ja työvoiman (erilaisen osaamisen) kysynnän muutoksiin: suorittavan työn osuuden vähenemiseen sekä palvelujen ja yrityksiä palvelevien toimintojen osuuden kasvuun. Innovaatiotoiminta on välttämätöntä kaikilla Kainuun toimialoilla. Erityisesti tietotekniikan, sähköisen kaupankäynnin ja digitalisoinnin sekä robotiikan soveltamista kainuulaisessa elinkeinoelämässä, koulutuksessa ja julkisissa palveluissa lisätään, koska se on nopein tapa parantaa kilpailukykyä, palvelun laatua ja kustannustehokkuutta. Lisäksi huolehditaan siitä, että nopeisiin laajakaistaverkkoihin investoidaan lähivuotina, niin että verkon puutteellinen kattavuus ei ole hidaste elinkeinoelämän ja palvelujen kehittymiselle. Tehokkaat tietoliikenneverkot on tavoitteena saada rakennettua alueelle kattavasti niin, että ne ovat kaikkien yhteyksiä tarvitsevien yritysten käyttöönotettavissa ohjelmakauden loppuun mennessä.

Osaaminen ja käytännönläheinen innovaatiotoiminta

Toisen asteen ammatillinen koulutus rakentaa osaavan työvoiman alueellisen perustan. Kainuussa tätä koulutusta uudistetaan omatoimisesti ja aluelähtöisesti. Kajaanissa se on keskeinen osa ammattikorkeakoulun kehittämis- ja rekrytointipohjaa. Eri koulutusasteiden sijainti ja kehittyminen / kehittäminen yhteistyössä samalla kampuksella on Kainuun keskeisiä kilpailukykytekijöitä. Koulutuksen markkinointiin nuorille on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota.

Kainuussa pyritään rakentamaan keskeisille elinkeinoaloille saumattomat koulutusketjut. Niillä tuetaan parhaiten korkean osaamisen yritysten säilymistä ja kehittymistä alueella. Paras oman koulutuksen säilyvyyden tausta on jatkuva tuloksellisuuden kehittäminen. Kajaanin ammattikorkeakoulun aluekehitystoiminta on yksi sen tulostavoitteista, mikä varmistaa koulutuksen osuvuutta alueen tarpeisiin. Ammattikorkeakoulun itsenäisyyden ja ketteryden turvaaminen on Kainuulle tärkeä tavoite.

¹¹ Yleistavoitteella tarkoitetaan yleistä alueellista päämäärää (alueellista vaikuttavuutta), jota ohjelma pyrkii osaltaan edistämään ja toteuttamaan, mutta joka on laajempi kuin mihin ko. painopisteellä / strategisilla toimenpiteillä yksin päästään. Samaa yleistavoitetta voi toteuttaa useampikin painopiste ja muu toiminta (esim. edunvalvonta) samanaikaisesti.

Yhä suuremman osan koulutuksesta tulee olla opiskelijoille ajasta ja paikasta riippumattomasti ja joustavasti verkon yli saatavissa.

Kainuussa toimii korkeatasoista tutkimusta tuottava Kajaanin yliopistokeskus ja sektoritutkimuslaitokset (MIKES, VTT, MTT, Metla ja RCTL), joilla on sekä parhaita kansallisia että kansainvälisiä tutkimusverkostoja ja hyvin toimiva korkea-asteen aikuis- ja täydennyskoulutuksen yhteinen yksikkö (AIKOPA). Kainuun kipupisteinä on kuitenkin se, että maakunnassa ei ole omaa pysyvää yliopistollista peruskoulutusta, pelkästään täydennys- ja muutokoulutusta. Maksullisen aikuis- ja täydennyskoulutuksen toimijoita, esim. verkkopohjaisen koulutuksen tarjoajia, voi alueelle etabloitua, mikäli ne näkevät toimintaedellytykset alueella hyväksi. Urheiluakatemia ja vuonna 2015 aloittavan Luonnonvarakeskuksen asemaa alueellisessa kehittämistyössä tulee myös vahvistaa.

Alueellista koulutusta, jonka yritysälähtöistä ennakointia edelleen syvennetään, tarvitaan erityisesti teknologiateollisuuden, luonnonvarateollisuuden ja matkailun aloille. Lisäksi koulutusta tarvitaan edelleen, osin jopa kasvavassa määrin sote- ja palvelualoille. Osana täysimittaista koulutusketjua alueen elinkeinoelämän tarpeisiin tarvitaan nopeasti ja joustavasti reagoivaa aikuis- ja täydennyskoulutusta. Joustavia oppimismuotoja ja oppimispolkuja otetaan entistä enemmän käyttöön. Kehittämistoiminnassa lähtökohta on löytää uusia markkinoita, uusia tuotteita ja uutta liiketoimintatapaa. Suomesta ja maailmalta haetaan Kainuuseen yrityksiä ja työtekijöitä paikkaamaan pulaa osaajista.

Tavoitteena t&k&i-toiminnassa on kansainvälisen ja kansallisen rahoituksen lisääminen. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää koulutus- ja kehittäjäorganisaatioilta kykyä toimia kansallisella ja kansainvälisellä tasolla parhaiden osaajien ja huippuyritysten kanssa. Alueen korkean osaamisen yritykset edellyttävät kehityskumppaneiltaan kansallisen ja jopa kansainvälisen tason verkostoyhteyksiä.

Euroopan unionin komissio on korostanut **älykkään erikoistumisen strategian** käyttöä ohjelmakaudella 2014–2020. Työ- ja elinkeinoministeriö on ohjeistanut hyödyntämään älykästä erikoistumista maakuntaohjelmien valmistelussa. Kainuun älykkään erikoistumisen piiriin valitut toimialat vuosille 2014–2017 ovat ICT ja tietojärjestelmät, kaivannaisala ja biotalous sekä terveys ja hyvinvointi. Läpileikkaavina teemana on mittaustekniikan sekä peli- ja simulaattoriteknologian sovellusten kehittäminen ja hyödyntäminen, jotka sisältyvät Kainuun korkeakoulustrategiaan (Kajaanin ammattikorkeakoulun ja Kajaanin yliopistokeskuksen strategia). Tällä pyritään yhtäältä kehittämään uusia teknisiä sovelluksia, joista voi tulla vientituotteita tai toisaalta löytämään kehitettävälle alalle mainittujen teknologioiden avulla tuotekehitystä vahvistavia innovatiivisia ratkaisuja. Myös investointien, yritysten, osaamisen ja teknologian houkuttelemisen alueelle sekä biotalouteen liittyvien uusien sovellusten kehittäminen on teemana kaikissa älykkään erikoistumisen painopisteissä.

Kainuun älykkään erikoistumisen yleistavoitteet ovat: edistää älykkään erikoistumisen toimialojen yritysten tuotekehitystä, tukea valittujen alojen yritystoimintaa osaamisen vahvistumisen ja innovaatioiden kautta, luoda uusia yrityksiä ja työpaikkoja sekä pitkälle jalostettuja korkean osaamisen ja kilohinnan tuotteita ja palveluita. Samoin tavoitteena on saada aikaan vähähiilisyttä ja ekotehokkuutta parantavia innovaatioita ja ratkaisuja, edistää investointien ja kansainvälisesti toimivien korkean osaamisen yritysten ja osaavien työtekijöiden saamista Kainuuseen sekä tukea oma-aloitteisuutta ja kokeilukulttuuria Kainuun kehittämisessä. (Kainuun älykkään erikoistumisen strategia on esitelty liitteessä 2.)

Osaavan työvoiman saatavuus

Kainuun väestö joka tapauksessa ikääntyy, mikä vaikuttaa työvoiman saatavuuteen. Väestön ikääntyminen on johtanut siihen, että työelämästä eläkkeelle vetäytyvien ikäluokka (60–64 v.) säilyy korkeana ja työmarkkinoille tulevien (20–24 v.) ikäluokka pienenee koko ohjelmakauden ajan. Työikäisten painoarvo on heikentynyt jo kymmeniä vuosia ja oli vuonna 2012 enää 63 % väestöstä. Ja kun tästä on työvoiman ulkopuolella 30 %, jää työvoimaan maakunnassa vain noin 35 500 henkilöä, joista työllisiä on n. 30 240. Työmarkkinoiden toimivuuden kannalta alueelle yhä epäedullisemmaksi käyvä väestörakenne supistaa maakunnan aktiivisen työvoiman ja myös työvoimapotentialin hälyttävän pieneksi. Työvoiman ulkopuolelle siirtymisen ehkäiseminen on erittäin tärkeä

toimenpidekokonaisuus, joka vaatii eri viranomaisten tehokasta yhteistyötä ja joustavia sekä motivoivia oppimispolkuja ja -muotoja.

Alueen osaavan työvoiman saannin turvaa työikäinen ja työkykyinen väestö. Osaavaa työvoimaa joko koulutetaan tai rekrytoidaan muualta. Kainuussa olennaista osaavan työvoiman saatavuusongelman ratkaisussa on koulutuksen kautta alueen työllisyysasteen kohottaminen ja työttömyyden alentaminen. Osaavan työvoiman saatavuus on elinkeinoelämän toiminnan keskeisin alueellinen vetovoimatekijä ja vaatimus. Koska alueen koulutusrakenne on yksipuolinen ja alueelta puuttuu pysyvä yliopistotason tutkintokoulutus, tarvitaan erityisosaajien ja erityisesti akateemisen työvoiman rekrytointiin tehokkaat käytännöt. Alueella hyödynnetään erityisesti Kajaanin yliopistokeskuksen yhteistyöyliopistojen maisteritasoisia muuntokoulutusmahdollisuuksia akateemisen tason osaajien kouluttamisessa alueen tarpeisiin.

Kriittiset menestystekijät:

Mitä erityisesti tavoittelemme?	Mitä erityisesti pyrimme torjumaan?	Mitä tulee tehdä toisin kuin tähän asti?
- Uusia nuoria työikäisiä osaajia ja yrittäjiä - Lisää kasvavia ja uusia pk-yrityksiä sekä kansainvälisillä markkinoilla toimivia yrityksiä - Akateemisen tason tutkinnon suorittaneiden rekrytointia alueelle ja yliopistojen parempaa "näkemystä" Kainuussa - Osa-aikatyön ja työelämän joustavuuden lisäämistä - Sukupolvenvaihdosten vauhdittamista - Koulutuksen räätälöintiä yhä enemmän valmennuksen suuntaan (koskee erityisesti nuoria) - Kansainvälisten opiskelijoiden integroimista alueelle - T&k&i-organisaatioiden kykyä kilpailla tutkimus- ja innovaatiohoiduksesta	- Työikäisten siirtymistä työmarkkinoiden ulkopuolelle - Korkeakoulutuksen ja akateemisen ja soveltavan tutkimuksen katoamista tai vähenemistä maakunnasta - Rekrytointiongelmia	- Panostaa kasvuyrityksiin ja niiden kumppanuuksiin isojen, strategisesti tärkeiden yritysten kanssa - Joustavien oppimismuotojen ja oppimispolkujen kehittämisen ja hyödyntämisen lisääminen perusopetuksessa ja toisella asteella - Muulla kuin koulutuksessa hankitun osaamisen tunnistaminen, tunnustaminen ja pisteyttäminen - Koulutuksen sektorirajoja ylittävien ja eri alojen osaamista yhdistävien koulutuskokonaisuuksien rakentaminen - Osuvia hankkeita, jotka tarjoavat ratkaisuja nykyistä paremmin yritysten kasvun pullonkauloihin - Tuetaan uusia (start up) yrityksiä niin, että niistä tulee kannattavia, kasvavia ja kansainvälisiä.

Erityistavoitteet¹²: Parannetaan yrityspalvelujen laatua ja joustavaa saatavuutta (ml. tehokkaat yrityshautomot ja -kiihdyttämöt), erityisesti kasvuyritysten tarpeisiin niin, että kasvuyritysten määrä kasvaa ja kilpailukyky vahvistuu selvästi. Parannetaan yritysten, julkishallinnon, tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden sekä kolmannen sektorin *uudenlaista kumppanuutta*¹³ ja yhteistyötä osaamiskeskittymien lujittamisessa alueella. Työmarkkinoiden kehittämisellä tähdätään erityisesti työllisyysasteen nostamiseen ja alueen koulutuspalvelujen vetovoimaisuutta lisätään. Tavoitteena on, että korkealaatuinen toisen asteen koulutus (ammattilliset oppilaitokset ja lukiot), ammattikorkeakoulu, yliopistokeskus ja muu yliopistollinen koulutus houkuttelevat Kainuuseen opiskelijoita maakunnan ulkopuolelta ja vaikuttavat näin positiivisesti Kainuun väestörakenteeseen.

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- a) Kohdennetaan monipuolisesti alueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä panoksia mikro- ja pk-yritysten kasvun tukemiseen.

¹² Erityistavoitteella tarkoitetaan välitöntä päämäärää, joka saavutetaan toteuttamalla ohjelman strategiset toimenpiteet. Erityistavoite kytkeytyy ja rajautuu tiettyyn kohderyhmään, jota painopiste ensisijassa palvelee. Tavoitteet ovat vastauksia kysymykseen, mikä muutos (tuloksellisuus) ohjelmalla halutaan saada aikaan (kohderyhmässä tai jossakin rakenteessa) tai mihin ongelmaan halutaan löytää ratkaisu.

¹³ Kumppanuuden ideana on **quadruple helix** -yhteistyö innovaatiotoiminnassa tarkoittaa yritysten, julkisen hallinnon, tutkimus-, koulutus- ja kehittäjäorganisaatioiden sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden (kolmannen sektorin) välistä yhteistyötä.

- b) Kehitetään yrityspalvelujen tarjontaa ja yhteistyötä; tuetaan liiketoimintaa kehittäviä ja alkavia yrityksiä sekä omistajanvaihdosten suunnittelua ja toteutusta.
- c) Tiivistetään ja innostetaan erityisesti kasvuhakuisten pk-yritysten yhteistyötä sekä yhteistyötä yli toimialarajojen; parannetaan kilpailukykyä luomalla uutta liiketoimintaa ja edistämällä kasvua, markkinoille pääsyä sekä kansainvälistymistä. Lisäksi valmistellaan erillinen kasvuyrittäjyysohjelma.
- d) Tuetaan uusiutuvan energian ja erilaisten energiatehokkaiden ratkaisujen ideointia, tuotteistusta ja kehittämistä sekä pk-yritysten energiatehokkuuden edistämistä (vähähiiliseen talouteen siirtyminen).
- e) Tuetaan endogeenisten, aluelähtöisten osaamis- ja innovaatio- sekä teknologiakeskittymien kehittämistä ja yritysten innovaatiotoiminnan vahvistamista sekä erilaisia pilotoiteja ja kokeiluja.
- f) Tuetaan kasvu- ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonnan ja laadun parantamista sekä joustavien koulutusratkaisujen ja -kokonaisuuksien kehittämistä sekä räätälöityä täydennys- ja aikuiskoulutusta sekä yliopistotasoisista muutokoulutusta.
- g) Työllisyysasteen nostamiseksi ja osaavan työvoiman saannin turvaamiseksi tiivistetään koulutusorganisaatioiden, yritysten, julkisen sektorin työnantajien ja julkisten kehittäjätahojen yhteistyötä. Kehitetään joustavia, vetovoimaisia työmarkkinoita ja yhteistä työmarkkinoihin ja osaamistarpeeseen liittyvää laadullista ja määrällistä ennakointia. Lisäksi edistetään töiden ja tekijöiden kohtaantoa, työvoiman osaamista, alueellista ja ammatillista liikkuvuutta.
- h) Turvataan koulutuspalveluiden, koulutusketjujen ja tutkimuksen toimintaedellytykset ja saatavuus Kainuussa.
- i) Kehitetään etäopiskelumahdollisuuksia ja verkko-opiskelua (tieto- ja viestintätekniikan mahdollisuuksien hyödyntäminen) kaikilla koulutusasteilla niin, että kainuulaiset nuoret ja aikuiset voivat opiskella oman kunnan ja maakunnan oppilaitoksissa. Digitaalisuutta ja verkko-opetusta hyödyntämällä kainuulaisten oppilaitosten opetustarjontaa voidaan laajentaa ja oppilaitosten jatkuvuus turvata myös pienemmillä oppilasmäärillä, kun koulutusyksiköt pääsevät osaksi laajempia koulutusverkostoja ja oppisisältötarjottimia. Verkon kautta tapahtuva koulutustarjonta antaa mahdollisuuksia myös koulutusviennin kehittämiseen (Venäjä-yhteistyö ja opintovaihto). (Samalla tavoitellaan myös laajemmin verkon kautta tapahtuvan työnteon ja kaupan saamista Kainuuseen.)
- j) Valtakunnallisiksi koulutustoimintaa kehittäviksi piloteiksi Kainuuseen tavoitellaan: opiskelijoiden työelämään sijoittumisen nopeuttamisen sekä opiskeluaikojen lyhentämisen kehittämiskokeilua ja yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyysnäkökulman huomioimista kaikilla koulutusasteilla.
- k) Kainuuseen tavoitellaan valtakunnallista pienyritystoiminnan kehittämiskokeilua. Kokeilun kautta Kainuusta luodaan pienyrittäjyyden mallimaakunta, jossa yritystoiminnan aloittaminen helpottuu ja yrittäjiksi haluavat voivat nopeasti käynnistää markkinoiden kysyntöihin vastaavan yrittäjyystoiminnan. Aloittaville yrittäjille annettavaa taloudellista tukea ja asiantuntija-apua tehostetaan sekä erityisesti aloittamiseen liittyvää byrokratiaa helpotetaan. Erityishuomio kiinnitetään nuorten yrittäjyyden lisäämiseen, täsmäkoulutuksiin ja vertaistuen hyödyntämiseen.

Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot

Rahoitus: Valtio- ja kuntasektorin budjettirahoitus, Maakunnan kehittämisraha; Finnvera, Tekes, Sitra, yksityinen, ESR, EAKR, maaseuturahasto, CBC

Vastuutahot alueella: Kunnat, kuntayhtymät, yliopistokeskus, Kajaanin ammattikorkeakoulu, Kainuun Etu, Measurepolis Development, Luonnonvarakeskus ja urheiluakatemia sekä muut kehitysorganisaatiot, yritykset, ELY-keskus, järjestöt ja yhdistykset, Tekes, Leader-toimintaryhmät.

Vastuuhallinnonalat: TEM, MMM, OKM

Elinkeinoelämän laajat kärjet

Jatkossa on tarkasteltu tarkemmin alueen vahvuuksiin liittyviä kärkialoja: matkailu ja palvelut; teknologia; biotalous; ja kestävä kaivannaisala. Nämä toimialat saavat erityishuomion ohjelman toteutuksen alkuvaiheessa, mutta tämä ei tarkoita sitä, että ainoastaan näitä toimialoja kehitetään. Kehittämisesursseja allokoidaan jatkuvan arvioinnin ja ennakkoinnin perusteella alueellisen kehityksen kannalta vaikuttavimpiin, strategisten tavoitteiden mukaisiin, kohteisiin – toimialasta riippumatta.

A. Matkailu ja palvelut

Tausta ja tavoitteet

Matkailun ennustetaan maailmanlaajuisesti jatkavan hankalassakin taloustilanteessa kasvuaan, nopeimmin seniori-ikäisten ryhmässä. Venäjän ja EU:n välisen viisumivapauden on arvioitu kolminkertaistavan venäläisten matkailijamäärät Suomessa ja kainuulaisilla yrityksillä on kaikki edellytykset ottaa kasvusta osansa. Etenkin ostosmatkailu kasvaa, joten hyödyt leviävät laajalti yrityskehitykseen.

Kasvun edellytyksenä on jatkuva uudistuminen. Asiakkaat kaipaavat aitoja elämyksiä, käyttävät uusia kanavia tiedon hakuun ja ostamiseen sekä osallistuvat niin tuotekehitykseen kuin markkinointiinkin. Kasvua ja uudistumista voi hakea yli maantieteellisten ja toimialarajojen, myös tämän ohjelman sisällä. Luonto, erilaiset kulttuuri-, hyvinvointi-, liikunta- ja ruokapalvelut sekä historiasta ja tärkeydestä elämäntavasta kertovat ympäristöt monipuolistavat tarjontaa. Esimerkiksi Rokua Geopark sekä rajan ylittävät puistoparit Ystävyydenpuisto ja Kalevalapuisto sekä Hossan retkeilyalue tarjoavat kansainvälisestikin vetovoimaista luontomatkailupotentiaalia. Lähiruoan kysyntä on kasvussa, joten paikallisuutta ilmentävää ruokatuotantoa ja sen kysyntää on edistettävä rinnakkain.

Matkailu tukee palveluja ja liikenneinfraa sekä päivittäin. Palvelualan erikoistuminen jatkuu Kainuussakin ja alan työllistämisosuus kasvaa. Kaupalliset palvelut kehittyvät mm. Kajaanissa ja Sotkamossa, Ukkohalla–Paljakka-alueella sekä matkailuliikenteen varrella olevissa taajamissa. Venäjänkielisiä palveluita tarvitaan entistä enemmän matkailijamäärien kasvaessa. Palvelutarpeisiin vastaaminen kysynnän mukaan ja uusia tarpeita ennakoiden (esim. asukkaiden ikääntyminen ja vapaa-ajan asumisen kasvu) luo uusia tilaisuuksia myös maaseudun monialaiselle yrittäjyydelle (ks. Kainuun matkailustrategia 2011–2020).

Kainuun matkailustrategian visio (päivitetty tähän ohjelmaan): *Kainuu tunnetaan monipuolisena, myös kansainvälisesti kiinnostavana, kesä- ja talviloma-seutuna, monipuolisten matkailukeskustensa kautta. Vuokatti vauhdittaa koko Kainuun matkailun kehittymistä; Idän Taigan alueen, Ukkohallan, Paljakan, Oulujärven ja Kajaanin monipuolinen matkailupalvelutarjonta takaa ympärivuotiset palvelut vaativillekin asiakkaille. Vesistöisiin harju- ja vaaramaisemiin järjestetyt retki- ja latureitit ja muut liikuntapalvelut sekä Kainuun monenlaiset kulttuuritapahtumat ja -kohteet tarjoavat lapsiperheille, aikuisille ja senioreille aina sopivaa lomaohjelmaa. Kainuuseen on suomalaisilla lyhyt matka. Ulkomaalaiset pääsevät kulkemaan nopeasti lentämällä, Venäjältä myös junalla ja autolla ja vihdoin ilman viisumia. Eurooppalaisten ohella japanilaiset ja kiinalaiset ihastuvat viikoittain kainutlaatuisuuteemme. Yrittäjillä on hinku kehittyä ja kasvaa ja luoda myös muiden alojen yrittäjien kanssa yhdessä hyvinvointia lisääviä, turvallisia elämyksiä kodikkaissa lomaympäristöissä.*

Erityistavoitteet: Kainuulaisten hyvinvoinnin parantamisessa työllisyys ja toimeentulo ovat perusedellytykset, jota matkailu tukee. Tavoitteena on monipuolisesti kehittynyt ja korkeatasoinen matkailun palvelurakenne, joka takaa hyvät kaupalliset ja vapaa-ajan sekä matkustuspalvelut myös kainuulaisille. **Matkailuelinkeinoa kannustetaan kasvamaan jopa 5 %:n vuosivauhdilla yöpymisvuorokausina mitattuna**, mikä tekee ohjelmakaudella noin 250 000 lisäyöpymistä nykyiseen noin 1 miljoonaan yöpymiseen. Matkailun kasvu lisää monenlaista yritystoimintaa ja yritysten liikevaihtoa sekä luo uusia työpaikkoja. 5 %:n vuosikasvulla vuosina 2012–2017 matkailuun liittyvien toimialojen liikevaihto kasvaisi n. 100 miljoonasta eurosta n. 125 miljoonaan euroon ja matkailun

henkilöstö n. 900 hengestä n. 1100 henkeen. Matkailuun liittyvillä toimialoilla muodostuu noin kolmannes alueen matkailutulosta. Matkailu vahvistaa eniten vähittäiskauppaa ja liikennettä.

Strategiset kehittämislinjaukset vuoteen 2017

a) Markkinoiden kasvattaminen

Vahvan kasvun tavoite edellyttää markkinalähtöistä kehittämistyötä, missä huolehditaan, että Kainuun matkailutarjonnasta muodostuu positiivinen tunnettu mielikuva kotimaassa (=päämarkkina), Venäjällä ja muilla valituilla ulkomaisilla markkinoilla, valikoiduissa asiakasryhmissä. Viestintään ja markkinointiin haetaan leveämpiä hartioita yhteistyöstä vähittäiskaupan ja muiden alojen sekä muiden alueiden yritysten kanssa. Liiketoimintakumppaneita haetaan aktiivisesti matkanjärjestäjistä kotimaasta, Venäjältä, Euroopasta, Japanista ja Kiinasta. Omatoimimatkailijat tavoitetaan median ja sosiaalisen median avulla. Markkinointiyhteistyö ja Kainuu-kuvan vahvistaminen rakennetaan myös osaksi matkailun kehittämistä.

b) Tuotteiden uudistaminen

Kasvu vaatii matkailutuotteen kaikkien eri elementtien jatkuvaa kehittämistä kiinnostavuuden ja haluttavuuden edelleen lisäämiseksi ja säätämiseksi sopiviksi uusille asiakasryhmille. Monenlaisten Niche-asiakasryhmien sekä Venäjältä, muualta Euroopasta ja Aasiasta haluttavien asiakkaiden hyvä palvelu vaatii paljon uutta oppimista, investointeja ja sisällöllistä kehittämistä, onpa kysymys majapaikoista, ruuasta, ohjelmalveluista, opastuksesta, sisäisistä kuljetuksista jne. Kainuulaisten urheilu-, mittaus- ja peliosaamista voidaan hyödyntää matkailua kehitettäessä.

c) Kainuulaisten vieraanvaraisuus ja yhteispele

Kainuussa vieraaseen suhtaudutaan tavallisesti arvostaen, uteliaan kiinnostuneesti ja avuliaasti. Team Kainuu henkeä kasvatetaan tietoisesti kasvun voimaksi. Yhteisesti pystymme tarjoamaan riittävän monipuolisen tuotteiston mm. ulkomaisten matkanjärjestäjien ryhmämatkatuotantoa varten tai Suomen matkailuteemojen tarjottimelle.

d) Matkailun kasvun edellytyksiä on parannettava Suomessa yhteisvoimin

Viisumivapaus Venäjältä, palvelualojen arvonnällän verotuksen kohtuullistaminen, juna- ja lentoyhteyksien parantaminen, liikenneväylien kunto, uudet kansallispuistot, matkailuviestintä ja yhteismarkkinointi maakuntarajat ylittävillä ja koko Suomen ja MEK -yhteistyökampanjoilla sekä alan investointirahoituksen, koulutuksen ja tutkimustiedon saatavuus ovat Kainuussa edunvalvonnan kohteena yhdessä muiden matkailumaakuntien kanssa.

B. Teknologiateollisuus

Tausta ja tavoitteet

Parhaillaan on menossa lähes kaiken, prosessien ja palvelujen, digitalisoiminen. Tässä uusia toimintamuotoja ja toimintatapoja avaavassa kolmannessa teollisessa aallossa, teollisessa internetissä (*internet of things*), älykkäiden laitteiden, analytiikan ja ihmisen työ voidaan yhdistää tehokkaasti niin teollisissa kuin eri palveluprosesseissakin. Koneet ja laitteet kehittyvät nopeasti ja niistä tehdään yhä älykkäämpiä. Sensoriteknologioiden avulla mahdollistuu myös laitteiden kytkeminen osaksi verkkoa. Yhä nopeammin ja yhä suurempia tietomääriä voidaan siirtää käsiteltäväksi tehokkaampien tiedonsiirtoteknologioiden ansiosta asiakkaiden tarpeiden mukaan muotoiltuihin palveluihin. Tämän lisäksi uudet tuotantoteknologiat eri aloilla mahdollistavat entistä tehokkaamman ja viisaamman resurssien käytön.

Kaikki toiminnan kehittäminen ja teknologian käyttöönotto tähtää parempaan tuottavuuteen ja ihmisten arkipäivän toimintojen helpottamiseen ja turvaamiseen. On arvioitu, että merkittävimmät digitalisoimisen ja teollisen internetin vaikutukset tulevat näkymään parhaimmillaan 10–15 vuoden päästä. Tuottavuuden parantamismahdollisuudet ovat valtavat mm. terveydenhuollon alalla ja parantuminen voi tulla hyvin yksinkertaisista asioista, kuten potilaan terveydentilan seurannasta etänä. Päästöjä vähentävät ja hiilijalanjälkeä pienentävät ratkaisut ovat myös teknologian soveltamisen alaa kasvattava ajuri.

Digitalisaatio vaikuttaa myös niin, että keskiöön nousee loppukäyttäjä, käyttäjäkokemukset, tarpeet ja vaatimukset muokaten tekemistä, tuotteita ja teollisuuden tapaa toimia. Uudet palvelut ja palvelujen uudistuminen asettaa uudenlaisia vaatimuksia myös osaamiselle. Ekosysteemiajattelu ja yritysten verkostoituminen nousevat isoon rooliin digitalisoitumisen ja yleisen resurssiniukkuuden myötä. Paikka menettää merkityksensä aineettomiin palveluihin mentäessä.

Koska teknologia on jo pitkälti olemassa ja sen hinta laskee nopeasti, on aika siirtyä teknologian soveltamiseen kaikkialla ja kaikessa toiminnassa. Tietoliikenneinfra tulee rakentaa kattavaksi. Riittävän laajana se luo myös edellytykset kiinteitä yhteyksiä täydentävälle mobiiliverkolle ja sen kautta käytettäville palveluille.

Kajaanin seudun yritystoiminnan selkäranka muodostuu teknologiateollisuuden aloista, ICT- ja elektroniikka-alasta sekä metallialasta, jotka ovat säilyneet suhdannevaihteluista huolimatta, ja joilla on edelleen erittäin hyvät kehitysnäkymät. Ne muodostavat valtaosan alueen vientiteollisuudesta.

Vuonna 2012 Kainuussa teknologiateollisuuden toimipaikkoja oli 216 (metalliteollisuuden osuus n. 30) ja henkilöstöä yhteensä lähes 2400. Liikevaihto oli tuolloin 473 milj. euroa. Kainuun osuus koko Suomen teknologiateollisuudesta oli 0,8 %.

Erityistavoitteet: Olettaen, että koko Suomen talouskasvu olisi 2 %, tavoitteeksi Kainuun teknologiateollisuuden vuosittaiselle kasvulle voidaan asettaa 5 %. On huomioitava, että kasvua voi määrittää pitkälti yhdenkin suuren toimijan liikevaihdon kasvu. Kainuun tavoitteena on, että vähintään kaksi kansainvälisessä omistuksessa olevaa teknologiateollisuuden yritystä sijoittuu alueelle.

Kansallisen tavoitteen mukaisesti tehokkaat tietoliikenneverkot tulee rakentaa alueelle kattavasti niin, että tarkoituksenmukaiset yhteydet ovat kaikkien yhteyksiä tarvitsevien yritysten käyttöön otettavissa vuoteen 2017 mennessä.

Strategiset kehittämislinjaukset vuoteen 2017

a) Pohjautuminen tietointensiivisyyteen

ICT-alan klusterin rakentamista jatketaan jo tänne sijoittuneiden palvelinkeskustoimintojen ja palvelujen ympärille. Yritysten muodostama alan yritysten klusteri on tieto-intensiivinen liiketoimintaekosysteemi, joka edesauttaa avainalojen ja jäsenyrittäjänsä kasvua, liiketoimintamahdollisuuksia, kansainvälistymistä, verkottumista ja yhteistyötä, vahvistaa yritysten kilpailukykyä tutkimus ja kehittämistoiminnan kautta. Klusterin tehtävänä on auttaa jäsenyrityksiään pääsemään mukaan kansallisiin ja kansainvälisiin rahoittamisohjelmiin sekä suoraan tuotteineen kansainvälisille markkinoille. Tavoitteena on saada houkuteltua uusia investointeja ja uusia ekotehokkuutta hakevia palvelukeskuksia sijoittumaan Kainuuseen. Myös alueen korkeaan osaamiseen perustuvat teknologiayritykset mittaustekniikan alalla tekevät korkealaatuisia tuotteita, joiden varaan ne voivat rakentaa palveluja, esimerkiksi pilvipalveluina. Erityisesti pelialan kehittämisessä ja opetuksessa Kainuussa on uutta osaamista, jonka soveltamisessa nähdään paljon mahdollisuuksia laajentaa.

Teknologiateollisuudelle on keskeistä alalle valmistavan koulutuksen riittävä laajuus ja korkea taso, joilla turvataan yritysten osaava henkilöstö. Työntekijöiden ammattitaidolla, pätevyydellä ja opittujen taitojen soveltamisella on iso merkitys yrityksen toimintavarmuudelle ja menestymiselle. Oppilaitosten koulutustarjontaa ja koulutuksen kehittämistä tulee tarkastella alueen yritysten tarpeista lähtien, tiivis ja jatkuva yhteys yrityskenttään on ehdottoman tärkeä, samoin kuin tulevien osaamistarpeiden ja tulevien muutosten ennakointi alalla. Opiskelijoiden ja valmistuvien työkokemuksen kartuttamiseksi harjoittelupaikkojen järjestämiseen tulee erityisesti panostaa ja T&K&I-toiminnan sekä yritysten tarpeiden kohtaamiseen tulee kiinnittää enemmän huomiota jatkossa.

b) Kysyntälähtöinen tuotanto ja palvelut

Pilvipalveluiden ja konesalipalveluiden kehittäminen on tulevaisuudessa ripeästi kasvava tietoteollisuuden markkina-alue. Eniten sektorilla työllistää edelleenkin tietokoneiden sekä elektronisten ja optisten tuotteiden valmistus, mutta suurin kasvu on odotettavissa tietopalvelutoiminnassa (datakeskuslaittilojen rakentaminen ja huolto, kapasiteettipalvelut, pilvipalvelut, viestintä ja yhteyspalvelut), ohjelmistoissa (sähköiset palvelut eri aloilla, peliteollisuus, energiatehokkuus

rakentamisessa, valvonta 3D-tulostus, robotit), konsultoinnissa ja siihen liittyvissä toiminnoissa (eri toimialojen prosessien digitalisointi).

Suurin metallituotteiden kysyntä on vientimarkkinoilla, myös niiden yritysten osalta, joidenka vienti on välillistä. Merkittävimmät vientikohteet ovat Skandinaviassa ja Keski-Euroopassa, potentiaalisimmat markkinat löytyvät Venäjältä ja Aasiasta Kainuulaisen metalliteollisuuden kärkituote ovat raideliikennetuotteet ja sen sisällä uutta teknologiaa edustavat matalalattiaraitiovaunut, konepajatuotteet sekä huolto- ja kunnossapitopalvelut. Kainuun raideliikenneteollisuuden eräs potentiaalinen kasvu löytyy pohjoisten ja arktisten alueiden tavara- ja henkilöliikenteen kasvusta vaikeiden luonnonolosuhteiden keskellä.

c) Omiin vahvuusalueisiin pohjautuva tuotanto ja yritystoiminnan vahvistaminen

Teknologiaeteollisuuden alan kainuulaisten yritysten tulee hakeutua ja keskittyä aloille, joilla niillä on jo vahvaa erikoistunutta osaamista. Alan tuntemusta tulee vahvistaa verkostoitumalla, hakeutumalla yhteistyöhön kokeneiden kumppaneiden kanssa. Strategiavalinnoissa tuetaan uusien strategisten avauksien luontia – eli suunnataan aloille, jotka ovat vähemmän kilpailtuja (ns. Sinisen meren strategia).

d) Uuden yrittäjyyden ja kasvuyrittäjyyden tukeminen

Uusien yritysten (start-up ja spin-off) toiminnan vauhdittamiseen haetaan lääkkeitä nuorta yrittäjyyttä tukevalla koulutuksella ja valmennuksella yrityskehittämötoiminnan (ja/tai kasvurahaston) kautta, jossa kokeneiden yritysten osaaminen hyödynnetään. ICT-alan yritysten osuus on start-up puolella iso. Ennakkoluulotonta vuorovaikutusta eri toimialojen kesken tulee lisätä uusien avauksien ja esimerkiksi peliteknologian soveltamismahdollisuuksien löytymiseksi ja toteutumiseksi.

C. Biotalous

Tausta ja tavoitteet

Biotalous käyttää biologisia, uusiutuvia luonnonvaroja ravinnon, tuotteiden, energian ja palveluiden tuottamiseen. Biotalous on siirtymistä pois fossiilitaloudesta, mitä vauhdittavat globaalit haasteet kuten väestönkasvu, ilmastonmuutos, luonnonvarojen niukkeneminen sekä maapallon kestävyys ja resurssien riittävyyden rajojen ylittyminen. Biotalous ehkäisee ekosysteemien köyhtymistä, edistää talouskehitystä ja luo uusia vihreän talouden työpaikkoja.

Yleistavoite: Kainuun biotalouden kehittämisen tavoitteena on toiminnan rakenteita, ihmisten valintoja ja kulutuskäyttäytymistä muuttava sekä jalostusmääriä kasvattava vaihteellinen biotalouteen, pois fossiilitaloudesta, siirtyminen Kainuussa.

Kainuussa pyritään glokaaliin biotalouteen. Tämä tarkoittaa yhtäältä, että maakunnassa vastataan kasvavaan kansalliseen ja kansainväliseen biopohjaisten tuotteiden, palvelujen ja ratkaisujen kysyntään yritys-, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalla. Toisaalta kainuulainen glokaali biotalous on paikallista tuotantoa paikallisiin tarpeisiin, kuten puurakentamista tai lähien energiaa ja -ruokaa. Paikallista tuotantoa ovat myös suljettuja kiertoja rakentavat toimialojen väliset liiketoimintaverkostot, joissa toisten prosessien sivutuotteet ja jätteet ovat toisten tuotantoprosessien raaka-aineita.

Biotalouskehittämiseksi on Kainuussa loistavat edellytykset, sillä maakunnassa on merkittävät uusiutuvat luonnonvarat ja laajaa osaamista. Keskeinen biotalouden luonnonvara on metsäbiomassa, jota voidaan hyödyntää nykyistä enemmän ja josta voidaan jalostaa bioenergiaa sekä korkean lisäarvon biotuotteita kuten polttoaineita, biomuoveja, nanoselluloosaa, lääkeaineita tai puurakennuksia.

Biotalouskehittämisen tuotanto- ja palveluprosessit ovat kestäviä, resurssiviisaita ja hyödyntävät hajautettuja ratkaisuja, biologisia prosesseja sekä tuottavat Kainuun resursseista pitkälle jalostettuja, vahvaan osaamiseen perustuvia ja maakuntaan rahavirtoja ja työpaikkoja tuovia tuotteita ja palveluita.

Siirtymistä biotalouteen ei voi rajata toimialoihin, vaan se edellyttää toimenpiteitä yrityksiltä, tutkimus- ja koulutuslaitoksilta, julkisen sektorin organisaatioilta, kansalaisjärjestöiltä ja kansalaisilta. Kainuulaisen biotalouden ytimeen kuitenkin fokusoidaan seuraavat toimialat: puutuoteteollisuus ja resurssitehokas puurakentaminen, maatalous ja ruoantuotanto, eloperäisten jätteiden kierrätys ja hyötykäyttö, biojalostus, metsäbiomassan biojalosteet, bioenergia, luontomatkailu, luontoon perustuvat hyvinvointipalvelut, vihreähoiva, ekosysteemipalvelut sekä bioteknologia. Korkeaan osaamiseen perustuvan biotalouden kehittämistä tukee laaja biotalouden t&k&i -toiminta sekä tutkimus- ja kehitysympäristöjen kehittäminen ja konkreettisten biotaloustoimintojen käynnistäminen joillakin pilottilaueilla.

Biotalouden kehittäminen toteuttaa myös Kainuun ympäristöohjelman ja ilmastostrategian tavoitteita. Kainuun ympäristöohjelmassa on linjattu, että vuoteen 2020 mennessä Kainuussa vähennetään kasvihuonepäästöjä 25 % vuoden 2009 tasosta. Biotalous tukee merkittäväällä tavalla vähähiilisuuden tavoitteita.

Kainuun luonnonympäristöä luonnehtivat kauniit järvi-, metsä- ja vaara-alueet, hyvin hoidetut ja vetovoimaiset maaseutumaiset kulttuurimaisemat, helminauhoina toisiinsa limittyvät taajamat ja keskukset sekä toisaalta laajat erämaa-alueet. Luonnonvarojen aineellinen ja aineeton hyödyntäminen muodostavat kainuulaisen biotalouden perustan. Puu- ja metsävarojen aineellista hyödyntämistä sekä metsien käyttöä palvelujen tuotantoon voidaan merkittävästi lisätä. Aineelliseen hyödyntämiseen liittyy puun logistiikan ja kysynnän kehittäminen – ainevirta mahdollistaa siihen liittyvien sivuvirtojen kasvamisen ja kehittämisen. Kaikelle puutavaralle pyritään lisäämään kysyntää eri toimenpitein. Puuta kuljetetaan maakunnan ulkopuolelle jalostettavaksi. Tiestön ja rautateiden (ja terminaalien) kehittämiseen tulee satsata. Puuraaka-aineen vientiä täytyy tapahtua senkin jälkeen, kun paikallista jalostusta saatu lisättyä. Tarvitaan lisää kysyntää nykyisen lisäksi. Metsien hoito ja kestävä hyödyntäminen takaa metsien hyvinvoinnin ja kasvun, joka on kainuulaisen biotalouden peruslähtökohta. Luontoarvojen kunnioittaminen sekä riittävät suojelualueet ovat metsien ja muun luonnon kestävä aineettoman ja aineellisen hyödyntämisen edellytys.

Hyvinvoiva ja kestävä maatalouselinkeino on perusta biotalouden kehittämiselle maaseutualaueilla. Maatilat ovat esimerkiksi merkittäviä lähien energian, lähiruuan tai hyödynnettävien sivuvirtojen tuottajia sekä puurakentamisen kohteita. Yrittämisen edellytysten (esimerkiksi osaamisen ja toimintaympäristön) kehittäminen maaseutualaueilla mahdollistavat biotalouteen liittyvien hajautettujen ratkaisujen ja uusien yritysten aikaansaamisen. Jalostavaa yrittäjyystoimintaa syntyy maaseutualaueille raaka-aineiden ääreen. Myös turvetuotanto ja -teollisuus on Kainuulle tärkeä elinkeino.

Kainuun biotalouden visio vuoteen 2020:

Hiili- ja öljytaloudesta on siirrytty biotalouteen. Kainuulaiset biotalouselinkeinot ovat kasvavia ja kannattavia. Kainuun metsäenergiavolyymi on käytössä. Kainuu on energiayliomavarainen (tuonnin ja viennin energiatase on reilusti positiivinen). Kainuussa tuotetaan biopolttoaineita liikenteeseen (bioetanoli ja liikennebiokaasu) ja jakeluverkko on kattava. Bioenergiaa ja siihen liittyvää teknologiaa viedään maakunnan ulkopuolelle. Turpeen tuotanto ja käyttö on samalla tasolla kuin 2000-luvulla.

Biojalostamoille on löytynyt investoijia. Kainuu on biojalostamisen ja bio-osaamisen keskittymä, jossa on vahvaa biotalouden osa-alueiden osaamista, t&k&i-toimintaa sekä toimiva ja monipuolinen biotalouden tutkimus- ja kehitysympäristö. Biotalouden koulutus- ja tutkimustoiminta on vahvaa kaikilla koulutusasteilla peruskouluissa, toisella asteella, ammattikorkeakouluissa, yliopistokeskuksessa ja aikuis- ja täydennyskoulutuksessa sekä Luonnonvarakeskuksessa. Toimijat tekevät yhteistyötä ja Kainuussa toimii lukuisia biotalouden isoja yrityksiä. Puuta käsittelevien prosessien (biojalostamot ja sahat) sivuvirrat jalostetaan korkealuokkaisiksi vientituotteiksi. Biomassa jalostetaan niin pitkälle kuin mahdollista. Logistiikka on yhteinen ja tukee biotalouden tuotteiden korkeaa laatua ja kilpailukykyä. Biotalouden toimijoita on niin paljon, että syntyy kilpailua ja tehokkuutta.

Resurssitehokkaalle puurakentamiselle on paikallista kysyntää, paikallisia kohteita tehdään puusta. On luotu elinkeinojen välisiä suljettuja tuotteiden ja palveluiden tuotantoalueita sekä biotalouskyliä, joissa rakennukset on tehty puusta ja joissa käytetään ekosähköä ja bioenergiaa. Kestävän kehityksen matkailualueet ja lähiruoka ovat kainuulaisia matkailuvaltteja. Kainuussa toimii useita puutalotehtaita,

jotka rakentavat sekä paikallisille että vientiin. Myös puurakentamisen konsepteja viedään ulkomaille. Kaavaratkaisuilla ja julkisilla hankinnoilla on vauhditettu puurakentamista. Kainuulainen maatalous on vahva ja edelleen kehittyvä elinkeino, joka tuottaa lähiruokaa ja ruokaa vientiin maakunnan ulkopuolelle. Valtaosa Kainuun maataloista on energian suhteen yliomavaraisia eli ne tuottavat bioenergiaa riittävästi tuotantoprosessiensa pyörittämiseen ja myyvät bioenergiaa lähialueen kotitalouksille, yrityksille ja sähköverkkoon. Maatilojen tuotannon sivuvirrat ovat merkittäviä biojaloiteiden raaka-aineita.

Luontoon perustuvien hyvinvointipalvelujen, vihreän hoivan ja luontomatkailun kysyntä on kasvanut radikaalisti, kun yleinen tietoisuus luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista on levinnyt. Kainuussa kysyntään on onnistuttu vastaamaan. Alalla toimii paljon yrityksiä ja uusia syntyy, mikä tukee merkittävästi maaseudun työllisyyttä. Useimmat 2010-luvulla toimintansa lopettaneet yrittäjät ovat löytäneet jatkajan, joista lukuisat ovat tulleet myös Kainuun ulkopuolelta. Puhdas kainuulainen vesi on vientituote.

Erityistavoitteet:

- Elinvoimainen maatalous ja maaseutu ovat kainuulaisen biotalouden perusta. Maakuntaohjelma tukee maaseutualueiden ja -elinkeinojen sekä maatalouden kehittämisen tavoitteita, jotka on linjattu Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa, Kainuun ELY-keskuksen maaseutuohjelmassa, Kainuun LEADER-ryhmien kehittämisohjelmissa sekä Kainuun maaseutualueiden kehittämisen teemaohjelmissa.
- Kainuun metsäenergiavolyymi on saatava kokonaisuudessaan käyttöön.
- Kainuuseen luodaan biojalostamisen ja bio-osaamisen keskittymä.
- Alue- ja yhdyskuntarakennetta sekä infrastruktuuria kehitetään niin, että biotalouden toimintaedellytykset tulevat turvatuiksi.
- Liikenteen polttoaineita lukuun ottamatta Kainuu saavuttaa energiayliomavaraisuuden. Biomateriaalit (biopolttoaineet ja biokaasu) pitää saada laajasti käyttöön myös liikenteen polttoaineissa ja niiden jakeluverkko kattavaksi.
- Puu- ja metsävarojen aineellista hyödyntämistä sekä metsien käyttöä palvelujen tuotantoon lisätään merkittävästi. Paikallisille markkinoille ja vientiin suuntautuva paikallinen jalostustoiminta lisääntyy ja tämän ansiosta Kainuun metsien vuosittaisia hakkuumääriä voidaan kasvattaa kestävästi yli miljoona kuutiota. Tämä lisää myös puun käyttöön liittyviä sivuvirtoja. Lisätään merkittävästi puuta käsittelevien prosessien (biojalostamot ja sahat) sivuvirtojen jalostamista korkealuokkaisiksi tuotteiksi.
- Biotalouden kehittämisellä lisätään kattavasti puuraaka-aineen kysyntää. Metsänhoidon osaaminen Kainuussa turvataan, koska se takaa metsien hyvinvoinnin ja kasvun.
- Biotalouden tuotteiden, teknologian, osaamisen ja palvelujen vientiä pitää lisätä radikaalisti. Markkinointi- ja vientiosaaminen sekä rohkeus ja halu pitää nostaa selkeästi nykyistä korkeammalle tasolle. Suurimpien biotalousyritysten toiminnan tulee pohjautua vientiin.
- Julkisilla hankinnoilla ja kaavaratkaisuilla pitää pystyä lisäämään puurakenteisten pien- ja kerrostalojen määrää Kainuussa kaavoittamalla puutaloalueita sekä rakentamalla julkisia rakennuksia puusta. Kainuulaista puurakentamisen kulttuuria ja puurakentamisen kysyntää vahvistetaan. Tämä vahvistaa puutuoteteollisuuden vientiä, jota pitää kuitenkin kehittää jatkuvasti.
- Jätelain kiristyminen vuoden 2016 alussa estää esimerkiksi orgaanisen jätteen kaatopaikkakäsittelyn. Muutosta hyödynnetään kehittämällä jätteistä lämmön ja sähkön yhteistuotantoa sekä liikennebiokaasun tuotantoa.
- Eloperäisten jätteiden kierrätyksessä ja hyötykäytössä Kainuusta kehitetään edelläkävijämaakunta.

- Biotalousyritystoiminnan tulee olla liiketaloudellisesti kannattavaa. Tuotantoon tulee liittää t&k&i-toimintaa, joka tuottaa innovaatioita ja kasvuyrityksiä. Kainuun tutkimus- ja kehitys ja koulutustoimijat ja osaaminen kaikilta koulutusasteilta integroidaan biotalouden kehittämiseen. Esimerkiksi mittaustekniikan, puurakentamisen, peliteollisuuden ja hyvinvointialan osaamista ja osaajia hyödynnetään.
- Kainuussa luodaan investointiedellytyksiä uudelle (bio)sellutehtaalle ja biojalostamoille.

Strategiset kehittämislinjaukset vuoteen 2017

- a) Laaditaan Kainuun liiton koordinoimana Kainuun biotalousstrategia, joka sisältää biotalouden toimijoiden, nykytilan ja kasvupotentiaalin kartoituksen, osa-alueiden kehittämisen tavoitteet ja visiot, toimintaympäristön kehittämisen sekä Kainuun biotalousinvestointi- ja rahoitussuunnitelman ja erityisesti suunnitelman Euroopan unionin rahoitusmahdollisuuksien hyödyntämisestä.
- b) Käynnistetään Kainuun liiton koordinoima Kainuun biotalousfoorumi, jossa kehitetään biotalouden osa-alueita sekä niiden välistä yhteistyötä sekä seurataan ja tuetaan Kainuun biotalousstrategian toteutumista.
- c) Käynnistetään vuosien 2014–2015 aikana luontoon perustuvien hyvinvointipalvelujen kehittämisen toimenpidekokonaisuus ja vahvistetaan alan toimijoiden yhteistyötä Kainuun liiton koordinoimana
- d) Materiaalivirtoja kehitetään niin, että yrityksen prosessissa syntynyt sivutuote olisi seuraavan yrityksen raaka-aine. Luodaan suljettuja kiertoja muodostavia biotalouden toimialojen välisiä liiketoimintaverkostoja, joissa toisten prosessien sivutuotteet ja jätteet ovat toisten tuotantoprosessien raaka-aineita. Teollisten prosessien sivuvirtojen jatkojalostusta tehostetaan; metsäbiomassaan luetaan puumassan lisäksi keräilytuotteet kuten marjat, sienet ja yrtit yms.
- e) Käynnistetään kainuulaisia vapaa-ajan asutuksen ja pysyvän asutuksen biotalouskyliä, jotka perustuvat biotalouden tuotteille ja palveluille (puurakentaminen, bioenergia, lähiruoka, vihreä hoiva jne.)
- f) Biotalous tuotteiden ja raaka-aineiden logistiikkaa (mm. metsäautotiet, radan parannukset ja terminaalit) kehitetään sellaiseksi, että se pienentää sijaintihaittaa, alentaa kustannuksia sekä tukee alan tuotteiden kilpailukykyä ja korkeaa laatua. Pitää kehittää terminaaliverkostoa ja alemman tieverkon kuntoa. Alemman tieverkon kunnossapito on yhtä tärkeää kuin raideliikenteen ja terminaalien kehittäminen.
- g) Julkisia hankintoja kehitetään ja hyödynnetään biotalouden vahvistamisessa (lähienergia, lähiruoka, puurakentaminen jne.). Tavoitteen on, että mahdollisimman paljon julkisesta uudisrakentamisesta tehdään puusta. Nämä kainuulaiset uudisrakennukset toimivat samalla puurakentamisen vientiä tukevana referenssikohteina.

D. Kestävä kaivannaistoiminta

Tausta ja tavoitteet

Kasvava huoli raaka-aineiden riittävyydestä on maailmanlaajuinen, etenkin EU-maat ovat hyvin kaukana omavaraisuudesta. Kaivannaisala on eräs Suomen harvoista suurten kasvumahdollisuuksien toimialoista. Ensisijaisten raaka-aineiden rinnalle on nousemassa yhä kasvava tarve hyödyntää mineraalien arvoketjussa myös ns. toissijaiset raaka-ainelähteet – kaivannaisjätteet ja sivuvirrat. Kainuussa on perusteltua panostaa edelleen toimialaan ja nivoa maakunnan yritystoiminnan, tutkimuksen, kehittämisen ja innovoinnin osaaminen pitkäkestoiseksi koordinoituksi kehittämistoiminnaksi. Yhdistämällä osaaminen ja resurssit sekä etsimällä yksittäisten mahdollisuuksien rinnalle toimialaverkoston läpilyöntipaikkoja optimoidaan parhaiten aluekehittämisresurssit. Näin voidaan saavuttaa myös suurempi tuotto sijoitetulle pääomalle.

Suomessa on perinteisesti vahva kaivosteknologian tuotanto- ja kehittämisosaaminen sekä siihen pohjautuva vientiteollisuus. Kainuun kivi- ja kaivannaisalan tuotanto- ja T&K-ympäristöjä voidaan hyödyntää mm. kaivos- ja prosessiteollisuuden materiaalitutkimukseen sekä uusien teknologisten

ratkaisujen kehittämiseen ja testaamiseen. Kestävä kaivannaisjätteiden hallinta ja siihen liittyvät monitorointiteknologiat ovat yhdistelmä, jolla Kainuu voi tulevaisuudessa profiloitua kestäväksi kaivosmaakunnaksi.

Kaivannaistoiminta on luonnostaan eri alojen toimijoiden verkosto. Tuotantotoiminta tähtää aina kansainvälisille markkinoille. Luonnonkivialan vienti on varsin kaksijakoinen: kiviblokit ja tulisijat. Kiviblokkiviennin suhteellinen osuus kasvaa; erityisesti Euroopassa piha- ja ympäristörakentaminen on kasvava alue. Kivi on tällä hetkellä yleisesti vain rakennusmateriaali. Kasvumahdollisuuksia on nähtävissä myös pidemmälle jalostetuissa tuotteissa. Kivialalla tarvitaankin toimijoita useilta aloilta. Materiaaliyhdistelmin alojen yhteistyötä voidaan edelleen laajentaa: kivi, puu, metalli, innovatiiviset materiaalit laajasti soveltaen. Kainuussakin on tärkeää yhdistää eri alojen osaamisia tukemaan uusien ja monimateriaalisten kivit tuotteiden kehittämistä ja valmistusta – vientiosaamisen kehittämistä unohtamatta.

Kainuussa kaivannaissektorin rakenne painottuu kahteen suuryritykseen, yhden uuden kaivosinvestoinnin nopeata käynnistymistä odotetaan. Kaivannaissektoria alihankkijoina palvelemaan on viime vuosina, etenkin Talvivaaran suurhankkeen myötä, syntynyt merkittävä joukko alalle erikoistuneita pk-yrityksiä. Vuolukiven tuotannosta vastaa yksi keskisuuri yritys. Muu kiviala on pienten yritysten toimintakenttää ja alan tuotteiden ja sivukiven jatkojalostus on ottanut vasta ensimmäisiä askeleitaan. Alan koulutusta on sekä Kajaanin ammattikorkeakoulussa että Kainuun ammattioppilaitoksessa. Alan tutkimusta ja tuotekehitystä tehdään ammattikorkeakoulun laboratoriossa sekä Cemis-Oulun laboratorioissa.

KAO:lla on koulutusta prosessinhallintaan ja KAMK:lla on meneillään insinöörikoulutusta (kaivosala valinnainen) osana Pohjois-Suomessa sovittua työnjakoa. Luonnonkivipuolelle on järjestetty panostajakoulutusta. ELY-keskus järjestää työvoimapolitiittista täsmäkoulutusta yritysten tarpeisiin. Koulutus täsmentyy parhaiten ja asiakaslähtöisesti keskustelemalla tiiviisti alan yritysten kanssa.

Alan kehittäminen on järjestetty *Kaivannaisalan kehittämisohjelmassa* hyväksytyjen periaatteiden mukaisesti siten, että alalla on koordinaatiohanke, joka osallistuu erilaisten toimintaohjelmien suunnitteluun ja toteutukseen maakuntastrategian mukaisesti. Luonnonkivialalla tähdätään uusien tuotteiden syntyyn siten, että kehitystoiminnan aikana ja sen jälkeen kehitetyt tuotteet lisäävät yritysten liikevaihtoa välittömästi. Nuorten innostusta yrittäjyyteen voidaan lisätä tuomalla esille onnistumisen esimerkkejä toimialalta.

Pyrkimys kansainvälisille markkinoille tulee olla Kainuussakin keskeinen tavoite. Tämän edistämiseksi sekä yritysten että muiden alan toimijoiden pitää pystyä luomaan kansainvälisiä kontakteja; kansainvälinen verkostoituminen on erittäin tärkeää kansainvälisten markkinoiden avaamiseksi. Keskeinen tavoite on pitää alan yritykset mukana konkreettisessa kehittämisyhteistyössä ja saada uusia toimijoita alueelle ja samalla hanketoimintaan.

Erityistavoitteet: Edistetään kainuulaisten kaivannaistoimintaa harjoittavien yritysten sekä niitä palvelevien pk-yritysten valmiuksia toimia sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Alan liikevaihdon kasvun tavoitteeksi asetetaan 85 % ohjelmakauden aikana eli keskimäärin 20 % vuodessa. Tämä tavoite perustuu oletukseen, että Talvivaaran ongelmat saadaan ratkaistua ja tuotanto toimii normaalisti vuonna 2017. Muiden kuin Talvivaaran yhteistavoitteena on 50 % kasvu ohjelmakauden aikana eli keskimäärin 11 % vuodessa.

Strategiset kehittämislinjaukset vuoteen 2017

- a) Olemassa olevien ja tulevien kaivosten osalta tuetaan käynnistymiseen ja ekotehokkaaseen tuotantoon tähtääviä toimenpiteitä, vaikutetaan lupaprosessien sujuvuuteen sekä sosiaalisen hyväksynnän parantamiseen.
- b) Laaditaan osaksi maakuntaohjelman toteutusta kasvusuunnitelma, jolla vaikutetaan Talvivaaran tuotantoympäristön kestävään kehittämiseen sekä edistetään toipumista Talvivaaran kriisin vaikutuksista aluetalouteen ja kaivannaisalan verkostoihin.

- c) Edistetään kivimateriaalien tunnettavuuden parantamista erityisesti suunnittelijoiden parissa sekä kotitalouksissa.
- d) Edistetään sivuvirtojen kehittämistä uusiksi tuotteiksi koko kaivannaisalalla.
- e) Edistetään kaivannaisteollisuuden cleantech-tuotteiden kehittämistä pilottiympäristöissä.
- f) Kaivannaisalan kehittämiseksi tehdään yhteistyötä erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kesken (Itä- ja Pohjois-Suomi -ohjelman mukaisesti).

3.2 Saavutettava, toimivien palvelujen ja hyvän ympäristön sekä yhteistyön Kainuu

Tausta ja tavoitteet

Maakunnan vetovoimaa voidaan parantaa (elinkeinojen ja osaamisen kehittämisen lisäksi) hyvin monella tavalla: kehittämällä saavutettavuutta ja tietoliikenneyhteyksiä; parantamalla fyysistä ja inhimillistä ympäristöä sekä eri ympäristöjen elinvoimaisuutta; edistämällä laajasti yhteistyötä ja uudistumiskykyä. Erilaiset lähipalvelut edellyttävät taajamaverkoston toimivuuteen panostamista. Kainuulle ominaisena vetovoimatekijänä ovat maakunnan puhdas luonto, monipuoliset ekosysteemipalvelut sekä hyvin saavutettavissa olevat monipuoliset maaseutu-, vesistö- ja ranta-alueet. Tätä, yhdessä kestäväen ekologisuuden ja ekotehokkuuden kanssa, voidaan hyödyntää alueen voimavarana erityisesti pitkällä aikavälillä.

Saavutettavuus

Toimivien yhteyksien ja palvelujen sekä hyvän ympäristön asioita käsiteltiin jo tavoiteltavan aluerakenteen yhteydessä edellisessä luvussa, jossa päämääräksi asetettiin nopeasti ja joustavasti saavutettava Kainuu sekä hyvin saavutettavat maakunnalliset ja lähipalvelut. Lyhyemmän aikajänteen (vuoteen 2017) yleistavoite voidaan asettaa seuraavasti:

Yleistavoite: Maakunnan liikennejärjestelmää, logistisia keskuksia ja matkaketjuja kehitetään Kainuun kilpailukyvyyn vahvistamiseksi, ulkoisen ja sisäisen saavutettavuuden parantamiseksi sekä eri toimintajärjestelmien tehostamiseksi. Liikkumistarvetta vähennetään uusilla älykkäillä liikkumiskäytöksillä ja sähköisten palvelujen avulla; ja näin vähennetään liikenteen kokonaispäästöjä.

Kainuun saavutettavuus maakunnan ulkopuolelta vaatii lentoliikenneyhteyksien turvaamista ja monipuolistamista; junayhteyksien nopeuttamista ja toimivia matkaketjuja Suomen eri osiin ja Venäjälle; Vartiuksen kansainvälisen raja-aseman kehittämistä sekä sujuvia ja turvallisia tieyhteyksiä Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntakeskuksiin.

Sisäisen saavutettavuuden tavoitteena on palvelutaso, joka mahdollistaa arkipäivisin päivittäisen asioinnin palvelukeskuksista maakuntakeskukseen sekä päivittäiset jatkoliikenneyhteydet palvelukeskuksista Kajaanin lentoasemalle ja Kainuun rautatieasemille. Kajaanista toimii päivittäiset asiointiliikenneyhteydet tärkeisiin maakunnan ulkopuolisiin keskuksiin kuten Ouluun ja Helsinkiin. Kainuun liikennejärjestelmän kunnosta myös huolehditaan. Tieverkon kattavuudessa ja kunnossapidossa (myös alemman tieverkon osalta) huomioidaan työmatka-, asiointi- ja palveluliikennemäärien ohella elinkeinoelämän ja matkailuliikenteen sekä rajan ylitysliikenteen tarpeet.

Raideliikenteen kehittämisen keskeisiä painopistealoja ovat Kainuun logistisen aseman vahvistaminen, tavaraliikenteen tehokkuus ja sujuvuus sekä henkilöliikenteen nopeuttaminen ja palvelutason parantaminen. Maakuntakaavoituksen yhteydessä arvioidaan Kainuun tieluokituksen kehittämistarpeet ja varaudutaan Vt 22 Oulu–Kajaani maantieyhteyden kehittämiseen selvittämällä maakuntakaavassa tieyhteyden tarvitsemat liikennekäytävävaraukset.

Kriittiset menestystekijät:

Maakuntaohjelma 2014–2017

Mitä erityisesti tavoittelemme? • Positiivista ja ennakkoluulotonta otetta eri toimintojen integroinnissa keskenään • Liikenteen matka-ketjujen sujuvuutta ja saavutettavuuden paranemista • Kainuun kattavaa tietoliikenteellistä saavutettavuutta • HKI–Kajaani lentoliikenteen volyymin kasvua • Itä- ja länsisuuntaisten kv. liikenneyhteyksien kehittämistä	Mitä erityisesti pyrimme torjumaan? • Kainuun ulkoisten yhteyksien toimivuuden heikentymistä ja/tai liikenneyhteyksien loppumista • Tieverkon kunnan heikentymistä	Mitä tulee tehdä toisin kuin tähän asti? • Alueen tarpeiden ja olosuhteiden parempi huomioon ottaminen liikennepalvelujen järjestämisessä (laaja alue, pitkät etäisyydet, vähäiset liikennevirrat) • Pitkien etäisyyksien merkityksen esille nostamista
---	--	---

Erityistavoite: Parannetaan Kainuun saavutettavuutta ja saavutettavuuden mielikuvaa, logistista asemaa, matkaketjuja ja infrastruktuuria (ml. nopea tietoliikenne) sekä sen toimivuutta.

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

Liikenneyhteyksiin liittyvät kehittämishankkeet on esitelty yksityiskohtaisemmin vuosittain laadittavassa Kainuun edunvalvonnan luettelossa sekä Kainuun, Keski-Pohjanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan yhteisessä liikennestrategiassa (KAKEPOLI), jonka seuranta ja kärkehtävien päivittämistä varten laaditaan vuosittain kolmen maakunnan yhteinen seurantaraportti.

Lentoliikenneyhteydet Helsinkiin ja maailmalle

a) Kehitetään Kainuun lentoliikennettä kasvavan matkailu- ja liiketoiminnan sekä asiointikysynnän tarpeisiin. Lentoliikenteen kasvu ja matkaketjujen kehittäminen on saavutettavuuteen liittyvän edunajamisen ja kehittämisen keskeisin kohde. Hinnoittelultaan ja vuorotarjonnaltaan kilpailukykyisen lentoliikenteen säilyminen Kajaanin lentoasemalla on Kainuun saavutettavuuden tärkein osatekijä. Kajaanin lentoasema kehittyä osana valtakunnallista lentoasemaverkostoa.

Etelä- ja Itä-Suomen yhteyksien nopeuttaminen

- Toteutetaan Kajaanin matkakeskus.
- Valtatietä 5 kehitetään osana valtakunnallista päätieverkkoa. Tien kehittämisessä kiinnitetään erityisesti huomiota liikenteen palvelutasoon, sujuvuuteen ja turvallisuuteen.
- Valtatie 6 muodostaa kehittämiskäytävän Kainuusta Pohjois-Karjalan kautta Petroskoin ja Pietarin alueille, joten tietä kehitetään erityisesti matkailuliikenneväylänä.
- Kantatie 75 on Kuhmon alueen elinkeinoelämän kuljetusten kannalta tärkeä Kainuun ja Pohjois-Karjalan ym. välinen tieyhteys. Tien parantaminen Kuhmosta Nurmeksen rajalle on liikenneturvallisuuden ja liikenteen palvelutason parantamisen kannalta tarpeellista.
- Savon radan kehittäminen on otettava seuraavaksi valtakunnalliseksi ratahankkeeksi Pohjanmaan radan valmistumisen jälkeen: tavoitteena tuntuva raideliikenteen nopeustason nostaminen ja tavaraliikenteen akselipainojen korottaminen.
- Kontiomäki-Nurmes-Joensuu radan kehittämisessä alkuvaiheen painopiste on radan perusparannuksessa ja tavaraliikenteen edellytysten parantamisessa. Samalla mahdollistetaan henkilöliikenteen käynnistäminen rataosalla.

Pohjois-Suomen yhteydet osana kansallista ja kansainvälistä liikenneverkkoa

- Valtatietä 22 kehitetään osana kansainvälistä liikenteen kehittämiskäytävää ja maakuntakeskusten välisenä yhteytenä.
- Valtatietä 5 Kainuusta pohjoiseen ja kantatietä 78 kehitetään erityisesti matkailuliikenneväylänä osana valtakunnallista liikenneverkkoa vaihtoehtoisena yhteytenä Etelä-Suomen ja Lapin välillä.

- c) Kontiomäki–Pesiökylä–Taivalkoski-radan kunnossapitoa ja kehittämistä sekä Pesiökylän puutavaraterminaalin toteuttamista edistetään. Koillisradan (Kontiomäki–Taivalkoski) kehittäminen osaksi tulevaisuuden Jäämeriyhteyksiä sisällytetään kansallisiin pitkän ajan strategioihin ja kaavavarauksiin.

Rajaliikenteen ja Venäjän yhteyksien parantaminen

- a) Rajaliikenneyhteyksiä kehitetään liikennetarpeen edellyttämällä tavalla ja varaudutaan mahdollisen viisumivapauden aiheuttamaan liikenteen kasvuun.
- b) Kehitetään Kontiomäki–Vartius ratayhteyttä, joka on ainoa Pohjois-Suomen ja Venäjän välinen kansainvälinen raideliikenteen yhteys. Sen kehittymisessä on suuria potentiaaleja, joiden toteutuminen avaa suuria taloudellisia mahdollisuuksia logististen palvelujen tarjonnalle ja koko Pohjois-Suomen elinkeinoelämän kehittämiseksi.
- c) Tavarakuljetusten monipuolisuutta pyritään lisäämään vaikuttamalla asiaa koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin ja kehittämällä tarvittavaa infrastruktuuria.
- d) Edistetään Kontiomäki–Nurmes–Joensuu–Niirala rataosan kehittymistä Kainuun toiseksi kansainväliseksi ratayhteydeksi.
- e) Kehitetään Kainuun sekä Pietarin ja Moskovan välisten junayhteyksien toimivuutta.
- f) Kontiomäkeä kehitetään osana kansallista rautatieliikenteen terminaaliverkkoa ja kansainvälisen tavaraliikenteen logistiikkakeskuksena.
- g) Vartiuksen rajaliikennekeskusta kehitetään kansainvälisen tavaraliikenteen huolinta- ja logistiikkakeskuksena.

Tietoliikenteellisen aseman ja sisäiset sekä ulkoiset yhteydet

- a) Edistetään ja hyödynnetään Suomen ja Kainuun hyvää strategista sijaintia internetliikenteen Suomen solmukohtana (neljäs välityspiste Kajaaniin, jolloin pohjois-eteläsuuntaiset yhteydet kulkevat Suomessa sekä läntistä että itäistä reittiä).
- b) Kehitetään Kainuun alueen nopeat laajakaistayhteydet kattaviksi *kuitu kotiin -periaatteella* kohtuullisin kustannuksin siten, että langattomat verkot täydentävät ja mahdollistavat mobiilipalvelujen käytön lähes koko Kainuun alueella.
- c) Kehitetään Kainuussa energiatehokkaita datacenter-palveluja ja niiden tarvitsemia tietoliikenneyhteyksiä; kaikkiin ilmansuuntiin – yli rajojen.

Energiatalouden verkostot ja infra

- a) Kehitetään hajautetun bioenergian tuotannon vaatimaa infrastruktuuria sekä mahdollistetaan tuulivoiman suunnitelmallinen toteuttaminen Kainuun alueella.

Elinkeinoja tukeva aluerakenne ja toimivat palvelut

Yleistavoite: Kainuu nostetaan mallimaakunnaksi, jossa asuminen ja työ perustuvat kestäväälle ja ekotehokkaalle luonnonvarojen ja uusiutuvan energian käytölle – lähellä peruspalveluja. Luonnon monimuotoisuutta ylläpidetään ja pysyviä haitallisia ympäristövaikutuksia ei aiheuteta. Ympäristö- ja energiaosaavalla toiminnalla hillitään osaltamme ilmastomuutosta ja Kainuu on alue, joka kantaa asiantuntevasti ympäristövastuunsa.

Biotalous, kaivannaistoiminnan ja matkailun laajeneminen edellyttävät myös uusia toimintojen sijoitusratkaisuja ja yhteystarpeita. Näihin on pystyttävä löytämään tapauskohtaisesti parhaat ja kustannustehokkaat ratkaisut. Tuulivoimarakentaminen edellyttää nykyisen voimajohtoverkon

kehittämistä. Uudet voimajohtolinjat parantavat samalla sähkönsiirron toimitusvarmuutta maakunnan alueella.

Hyvä ympäristö ja elinvoimainen Kainuu pyritään saavuttamaan kolmen keskeisen asiakokonaisuuden kautta, jotka ovat: monimuotoisuus, ekotehokkuus ja ympäristöosaaminen. Luonnonvarojen kestävä käyttö ja kestävä matkailu ovat keskeisiä maakunnan ekotehokkuudessa ja ympäristöosaamisessa. Alueen rikas eränkäyntikulttuuri ja laaja eränkäynnin harrastus ovat myös erottamaton osa kainuulaisten luontosuhdetta. Kainuu on ekotehokas ja energiaosaava maakunta, joka on valtakunnallisella tasolla edelläkävijä paikallisen uusiutuvan energian käytössä, ekotehokkaiden ratkaisujen hyödyntäjänä hiilineutraalissa rakentamisessa ja jätteiden hyötykäytössä.

Kainuussa hyödynnetään viisaasti ihmisten vapautta valita erilaisista, vetovoimaisista asuinympäristöistä. Kun perusinfrastruktuuriin liittyviä ratkaisuja tehdään vähentyvän ja ikääntyvän väestön alueilla, kiinnitetään erityistä huomiota olemassa olevan infrastruktuurin hyödyntämiseen ja tehostamiseen. Uudet toiminnot ohjataan tukemaan olemassa olevia rakenteita niin taajamissa kuin maaseudulla.

Maakuntakaavassa osoitettavilla aluevarauksilla mahdollistetaan ja edistetään hyvää ympäristöä, luonnon monimuotoisuutta ja kestävää luonnonvarojen käyttöä osoittamalla riittävät ja tarkoituksen mukaiset aluevaraukset mm. kulttuuriympäristön vaalimiseen, turvetuotantoon, maa- ja kalliokiviainesten ottoon ja matkailun tarpeisiin. Kaivostoiminnalle tarpeellisia aluevarauksia osoitetaan toteutumassa olevien hankkeiden perusteella. Tuulivoimatuotanto ohjataan siihen parhaiten soveltuville alueille. Puolustusvoimien toiminta ja maanpuolustuksen tarpeet turvataan osoittamalla tarvittavat erityisalueet. Maakuntakaavassa osoitettavat aluevaraukset sovitetaan yhteen mahdollisten muiden maankäyttötärpeiden kanssa.

Kriittiset menestystekijät:

Mitä erityisesti tavoittelemme?	Mitä erityisesti pyrimme torjumaan?	Mitä tulee tehdä toisin kuin tähän asti?
- Positiivista ja ennakkoluulotonta otetta eri toimintojen integroinnissa keskenään - Viihtyisiä ja toimivia rakennuspaikkoja - Puurakentamisen suosimista kerrostalo- ja julkisessa rakentamisessa - Energiaomavaraisuutta ja uusiutuvan energian mahdollisimman laajaa käyttöä - Taajamien sisäisen infrastruktuurin kustannus-tehokkaampaa käyttöä - Ajantasaisia, kysyntää vastaavia ja mahdollistavia kaavoja (erityisesti yleiskaavoja)	- Tuontien energian käyttöä - Kasvihuone-kaasujen päästöjä - Luonnon monimuotoisuuden köyhtymistä ja ympäristö tilan heikkenemistä	- Asumisympäristöjen laatuun (vetovoimaisuus) on kiinnitettävä erityistä huomiota: tarjottava useita eri asumis-vaihtoehtoja. - Palvelujen saavutettavuutta tulee optimoida kaikki palvelut huomioiden; ei toisistaan irrallisina. - Paikallisten tarpeiden ja olosuhteiden ymmärtäminen rakentamisen ohjauksessa (joustavuus) - Aktiivisempi ja ennakoivampi maankäytön suunnittelu

Erityistavoite: Kasvatetaan energiatehokkuutta, uusiutuvien paikallisten raaka-aineiden käyttöä ja omavaraisuutta. Eheytetään yhdyskunta- ja aluerakennetta sekä parannetaan viranomaisten yhteistyötä; parannetaan toiminta- sekä tietojärjestelmiä siten, että yritykset, yhteisöt ja yksittäiset asukkaat sekä matkailijat saavat hyvää palvelua ja ajantasaisen tiedon nopeasti.

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- Kehitetään kestävää alue ja yhdyskuntarakennetta uuden tyyppisellä suunnittelulla (esim. *masterplan*), jossa yhdistetään alueelliset vahvuudet ja ominaispiirteet sekä asumisen ja vapaa-ajan toimintojen yhteensovittaminen.
- Kehitetään tietojärjestelmiä, esimerkiksi paikkatietojärjestelmää, joilla edistetään toiminnan laatua, ekotehokkuutta, ympäristötietoisuutta ja kulttuuriympäristöjen vaalimista.
- Kehitetään maakuntakeskuksen, kuntakeskusten, taajamien ja maaseudun vetovoimaa sekä viihtyvyyyttä.

- d) Edistetään paikallisten raaka-ainevarojen hyödyntämistä ja yhdyskuntien, tuotannon sekä logistiikkajärjestelmien energiatehokkuutta (vähähiilisyys).
- e) Kehitetään ja edistetään vähähiilisyyttä, energia- ja ympäristöosaamista, lähienergian käyttöä ja energiayrittäjyyttä sekä kestävänsä kehityksen toimintamalleja yhteiskunnan eri sektoreilla.

Yhteistyö ja uudistumiskyky – Yhdessä olemme enemmän!

Institutionaalisella yhteistyöllä on Kainuussa pitkät perinteet. Erityisesti vuosina 2005–2012 toteutettu maakuntahallintokokeilu oli Suomessa ainutlaatuisen laaja-alainen kokeilu, joka hitsasi alueen kunnat ja Kainuun maakunta -kuntayhtymän tiiviiseen yhteistyöhön sote-palveluissa ja keskiasteen koulutuksessa sekä aluekehittämisessä. Kokeilu kehitti myös alueellisen yhteistyön kulttuuria. Tätä instituutioiden välistä sosiaalista pääomaa ja hyviksi käytännöiksi muotoutuneista työtapoja on jatkettu ja syvennetään edelleen alueen sisällä sekä laajennetaan kansainväliseen toimintaan.

Yleistavoitteet: Kainuulaisten osallistumisaktiivisuutta ja uudistumisintoa lisätään niin, että instituutiot ja ihmiset osallistuvat maan keskivertoa aktiivisemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun, suunnitteluun, päätöksentekoon ja oman elinympäristönsä kehittämiseen.

Maakunnasta tehdään valtakunnallisesti ja kansainvälisesti merkittävä hajautettujen ratkaisujen kehittämisympäristö (kokeilukulttuuri), joka on kansainvälisesti verkottunut ja tekee tuloksellista yhteistyötä Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kanssa. Aktiivinen maahanmuuttopolitiikka ja monikulttuurisuuden vahvistaminen rakennetaan osaksi Kainuun kehittämistä.

Kriittiset menestystekijät:

Mitä erityisesti tavoittelemme?	Mitä erityisesti pyrimme torjumaan?	Mitä tulee tehdä toisin kuin tähän asti?
- Vahvaa sosiaalista pääomaa ja maakunnallisten instituutioiden vahvistumista - Nopeaa ennakoivaa uudistumiskykyä ja edun ajamista maakunnan kehittämisessä - Aktiivisia ja osallistuvia asukkaita ja paikallista kehittämistä - Yrittäjähenkisiä ja -haluisia osaavia nuoria - Kansalaisten suorat vaikuttamismahdollisuudet paranevat. - Kansalaisjärjestöt toimivat aktiivisesti kansalaistoiminnan tukiverkostona, työllistäjinä ja palvelujen tarjoajina. - Tuloksellista yhteistyötä kansainvälisissä verkostoissa sekä Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien kanssa - Työperäistä maahanmuuttoa ja monikulttuurisuuden vahvistamista - Laajenevaa Venäjä-yhteistyötä	- Yhteiskunnallista syrjäytymistä, erityisesti nuorten - Työttömyyttä sekä työikäisten ja -kykyisten työmarkkinoilta putoamista - Kuppikuntia, kyräilyä, ja pienten valtaklukkien läpinäkymätöntä vallan käyttöä - Suvaitsemattomuutta ja muukalaisvihaa - Venäjän potentiaalin hukkaamista	- Kainuun heikkoudet, kuten harva asutus ja ikääntyneiden suuri osuus väestöstä tulee kääntää innovaatiotoimintaa vauhdittaviksi ajureiksi. - Tulee lisätä julkisen hallinnon eri sektoreiden, elinkeinotoiminnan eri alojen sekä kansalaisten ja järjestöjen yhdessä tekemisen mahdollisuuksia ja foorumeita. - Kansalaiset pitää saada aiempaa aktiivisemmin osallistumaan suunnitteluun, valtiollisiin ja kunnallisiin vaaleihin, päätöksentekoon ja kehittämistoimintaan. - Lähiemokratiaan on kehitettävä rohkeasti uusia toimintamalleja. - Maahanmuuttajat pitää integroida entistä paremmin työelämään ja yhteiskuntaan. - Suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta pitää vahvistaa. - Entistä useamman nuoren syrjäytymiskierre pitää pystyä katkaisemaan. - Tulee lisätä rohkeutta ja aktiivisuutta kansainvälisyyteen yritystoiminnassa, julkisella sektorilla sekä kansalaisjärjestöissä, erityisesti Venäjän suunnalla.

Uudistumiskyky, yhteistyö ja yhteisöllisyys

Vahva maakunnallisuus mahdollistaa paikallisuuden. Paikallista aloitteellisuutta tuetaan ja luodaan mahdollisuuksia osallistua oman kylän, kaupunginosan, kunnan, seutukunnan, maakunnan tai muun lähiyhteisön kehittämiseen. Paikallisella aloitteellisuudella ja osallisuudella tarkoitetaan asukkaiden aktiivista osallistumista alueensa toimintojen, elinolojen ja elinkeinojen kehittämiseen. Asukkaiden aktiivisuus näyttäytyy osallistumisena edustuksellisiin vaaleihin, yhteiskunnallisen suunnitteluun, vaikuttamisena tietoisilla valinnoilla kuluttajina sekä vaikuttamisena kansalaistoiminnan kautta.

Erityistavoitteet: Kainuussa luodaan menettelytavat ja toimintakulttuurit, joiden mukaisesti kansalaisia kannustetaan osallistumaan, luodaan osallistumiselle foorumit ja ennen kaikkea huomioidaan

kansalaisten esittämät näkemykset suunnittelussa, päätöksenteossa ja palvelujen kehittämisessä. Kansalaisten osallisuutta ja aktiivisuutta nostetaan asukkaiden positiivisilla kokemuksilla siitä, että heitä on kuultu ja heidän esittämänsä näkemykset on huomioitu tehdyissä ratkaisuissa. Näin myös alueellinen identiteetti vahvistuu. Erityisesti järjestöille annetaan merkittävä rooli sekä palvelujen tuotannossa että paikallisen demokratian toteuttamisessa. Palvelujen kehittämisessä ja tarjonnassa huomioidaan eri-ikäisten ja erilaisilla alueilla asuvien erityistarpeet pyrkien eri ryhmien tasa-arvoiseen kohteluun.

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- a) Otetaan käyttöön sähköisiä alustoja ja sosiaalisen median kanavia paikallisen aloitteellisuuden ja osallisuuden lisäämiseksi sekä viranomaisten yhteistyön kehittämiseksi.
- b) Haetaan uusia palvelujen tuottamistapoja ja kumppanuuksia, joissa asukkaat, järjestöt ja julkinen sektori tekevät yhteistyötä palvelujen tuotannossa.
- c) Nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä otetaan käyttöön kainuulainen nuorisotakuu, jossa taataan opiskelupaikka maakunnasta jokaisella peruskoulunsa päättäneelle nuorelle ja jossa erityisin toimin, oppilaitosten ja työnantajien yhteistyöllä ammatillisista oppilaitoksista valmistuneille etsitään työpaikka.
- d) Tuetaan peruskoulun oppisisältöjen kehittämistä niin, että opetus kannustaa Kainuun nuoria asukkaita kasvamaan aktiivisiksi, kansainvälisiksi, yrittäjyyttä arvostaviksi ja ymmärtäväksi sekä positiivista Kainuu-kuvaa rakentaviksi kansalaisiksi.
- e) Kaikkia väestöryhmiä, erityisesti nuoria, tuetaan ja kannustetaan aktiiviseen osallistumiseen ja kansalaisuuteen. Kaikkien ikäryhmien tietoyhteiskuntavalmiuksia kehittämällä vahvistetaan kansalaisten osallisuutta. Erityishuomio kiinnitetään ikääntyvien digitaalisen syrjäytymisen ehkäisyyn aikuiskoulutuksen avulla.
- f) Kehitetään hajautettuja ratkaisuja ja kestäviä maaseutuinnovaatioita palvelujen tuotannossa sekä kansalaisten osallisuuden ja demokratian vahvistamisessa – laajalla julkisen sektorin, yhdistysten, tutkimuslaitosten, kansalaisten ja yritysten yhteistyöllä. Lisäksi kehitetään ja kokeillaan paikallisen tason lähidemokratiayksiköitä, joille muotoillaan selkeä rooli ja todellista päätös- ja toimintavaltaa.
- g) Maakunnan ohjelmallisen kehittämisen suunnitelmallisuutta terävöitetään. Kansalaisten näkemysten huomioiminen suunnitelmissa ja ohjelmissa varmistetaan.

Tavoitehakuista alueellista yhteistyötä ja kansainvälistymistä

Pohjoista alueellista yhteistyötä määrittävät pohjoisen, harvaan asutun alueen kehittämisen strategiat, joissa Kainuu on monella tasolla aktiivinen toimija. Kainuu on tiiviisti mukana Itä- ja Pohjois-Suomi -yhteistyössä, jonka keskeisiä toimintamuotoja ovat EU:n rakennerahasto-ohjelmat, raja-alueohjelmat, Itä- ja Pohjois-Suomen yhteiset kehittämisen teemat ja hankkeet sekä Itä- ja Pohjois-Suomen yhteinen EU-toimisto.

Pohjois-Suomen strategialuonnoksen (27.5.2014) mukaisia yhteistyön painopisteitä ovat: 1) vientivetoine kasvu ja kansainväliset työmarkkinat, 2) pitkäjänteinen, ennakoitavissa oleva ja omavarainen energian tuotanto, 3) osaamisen vahvistaminen ja työllistymisen tuki, 4) hyvä saavutettavuus ja toimiva logistiikka sekä 5) kansanvaltainen aluehallinto. Itä- ja Pohjois-Suomen rakennerahastotoimintaa varten on valmisteltu kaksi yhteistyöohjelmaa, joiden teemat ovat kaivannaisala sekä puutuoteala.

Venäjän lähialueen merkitys on ollut Kainuulle perinteisesti suuri niin kulttuurisesti, sosiaalisesti kuin taloudellisesti. Venäjän positiivinen kehitys ja pitkät yhteistyösuhteet Kainuun ja Karjalan Tasavallan välillä ovat lisänneet molemminpuolista tunnettuutta. Kainuun Venäjä-yhteistyötä tulee oleellisesti muuttamaan mahdollisesti tuleva viisumivapaus EU:n ja Venäjän välillä. Arvioiden mukaan matkailijamäärät kasvavat kolminkertaiseksi. Venäjän WTO -jäsenyys avaa kainuulaiselle yritystoiminnalle kasvavia mahdollisuuksia yhteistyöhön ja kaupalliseen toimintaan itärajan yli. Pohjoinen itä-länsi -liikenneväylä on tulevaisuudessa Euroopan pohjoiset alueet Kaukoitään yhdistävä kuljetusväylä, Barents Link. Uusi yhteys avaa Kainuulle merkittävän aseman kansainvälisenä

logistisena keskuksena. Oletuksena on, että aktiivisella Venäjä-yhteistyöllä maakunnan aluetalouteen saadaan uutta kasvua ja liiketoimintaa (ks. Kainuun Venäjä -strategia 2020). On huomattava, että erityisesti teknologia-alalla kansainvälistyminen on substanssipohjaista ja voi näin ollen suuntautua hyvinkin globaalisti.

Erityistavoitteet:

Kainuun kansainvälisen yhteistyön pääsuuntia ovat Venäjä-yhteistyö, EU:n jäsenvaltioiden kanssa tehtävä yhteistyö sekä Barentsin alueen piirissä tapahtuva arktinen yhteistyö. Kainuun maakunnallista kompetenssia nostavat kansainvälisen toiminnan painopisteet ovat:

1. yksilötason kansainvälisyysvalmiuksien kehittäminen
2. yritysten kansainvälistymisen edistäminen (markkinointi ja kilpailukykyiset tuotteet)
3. tukitoimintojen ja -organisaatioiden kansainvälistäminen
4. innovaatiojärjestelmän ja sen toimijoiden kansainvälistäminen, tuotekehitys, kansainvälinen asiantuntijavaihto
5. alueellisen saavutettavuuden parantaminen ja toimintaympäristön kehittäminen sekä
6. monikulttuurisuus ja aktiivinen maahanmuuttopolitiikka.

Kainuun kansainvälistymisen tavoitteena ovat Kainuun kansainvälisen tunnettuuden lisääminen sekä maakunnan vientikaupan arvon kasvu, kainuulaisten toimijoiden kansainvälisen verkottumisen laajeneminen ja kansainvälisen kehittämisrahoituksen sekä investointien saaminen maakuntaan. Kansainvälistymisen tavoitteena on myös kansalaisten suvaitsevaisuuden ja maahanmuuton lisääntyminen sekä vieraiden kielten ja kulttuurien osaamisen vahvistuminen. Kaupan arvon kasvuun kansainvälistymisen kautta liittyvät seuraavat tavoiteltavat kehityskulut: ulkomaalaisten matkailijoiden määrä Kainuussa kasvaa, kainuulaisten yritysten vienti ulkomaille lisääntyy, kainuulaiset yritykset laajentavat toimintaansa ulkomaille ja kansainväliset yritykset sijoittavat toimintojaan Kainuuseen sekä uusien kansainvälisesti toimivien yritysten määrä Kainuussa kasvaa.

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- a) Tuetaan kainuulaisten toimijoiden pääsyä kansainvälisiin verkostoihin, kansainvälisiin huippuyksiköihin ja osaamiskeskukseen. Edistetään Kainuussa toimivien yliopistojen ja ammattikorkeakoulun sekä muiden oppilaitosten houkuttelevuutta, esimerkiksi osaaaja- ja opiskelijavaihdon kautta.
- b) Varaudutaan rajaliikenteen kasvuun, kehitetään Venäjä-yhteistyöhön liittyviä julkisia ja yksityisen palveluja sekä liiketoimintaosaamista, lisätään Venäjän kielen ja kulttuurin koulutusta. Vartiusta kehitetään älykkään ja sujuvan rajayhteistyön ja liikenteen alueena. Lisäksi edistetään venäläisten asiakasmäärien kasvua maakunnan ostokeskuksissa, palveluissa ja vapaa-ajan vietossa sekä vientiyritysten yhteistyötä venäläisten kanssa.
- c) Hyödynnetään monikulttuurisuutta elinkeinojen kehittämisessä ja luotaessa myönteistä mielikuvaa maakunnasta. Kansainvälistä nuorison yhteistoimintaa tuetaan (tulevaisuuden voimavarana). Maahanmuuttajat aktivoidaan mukaan tuomaan uusia yrittäjyyden muotoja, osaamista ja elinvoimaa.
- d) Tuetaan ja lisätään aktiivista maahanmuuttoa, maahanmuuttajien integroimista ja kotouttamista Kainuuseen. Erityisenä kohteena ovat kansainväliset asiantuntijat ja työvoima, josta alueella on pulaa. (Kainuulle laaditaan myös oma väestöpoliittinen erityisstrategia.)
- e) Toimitaan aktiivisesti kansainvälisten investointien saamiseksi Kainuuseen.

Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot

Rahoitus: Valtio- ja kuntasektorin budjettirahoitus, Maakunnan kehittämisraha; ESR, EAKR, maaseuturahasto, CBC

Vastuutahot alueella: Kunnat, kuntayhtymät ja kehitysorganisaatiot, Liikennevirasto, Maanmittauslaitos, yritykset, Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukset, järjestöt ja yhdistykset, Leader-toimintaryhmät **Yhteistyöeliminä:** Itä- ja Pohjois-Suomen EU-toimisto ja kv. järjestöt ja verkostot

Vastuuhallinnonalat: YM, TEM, MMM, OKM, SM

3.3 Hyvinvoiva Kainuu

Tausta ja tavoitteet

Alueellisen kehittämisen tehtävä on parantaa alueellaan edellytyksiä ihmisten kokemalle henkiseen, sosiaaliselle ja fyysiselle hyvinvoinnille. Usko tulevaisuuteen, myönteinen asenne, kannustava ote sekä luottamus ja sitoutuminen ovat perusta alueelliselle hyvinvoinnille. Voidessaan hyvin ihminen pystyy myös pitämään parempaa huolta läheisistään ja ympäristöstään sekä näin vaikuttamaan myönteisesti alueensa vireyteen.

Yleistavoitteena on työllisyyden, työhön ja mielekkääseen tekemiseen kiinnittymisen ja työhyvinvoinnin sekä toimeentulon parantaminen ja monipuolisen osaamisen vahvistaminen. Tavoitteena on kainuulaisten terveyden ja toimintakyvyn parantaminen ja eriarvoisuuden vähentäminen siten, että terveyserot kaventuvat ja kokemus hyvinvoinnista paranee sekä yhteisöllisyys ja osallisuus vahvistuvat.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on yksilöiden ja yhteiskunnan monien toimijoiden yhteistyötehtävä, jossa tarvitaan laaja-alaista moniammatillista ja monitoimijasta yhteistyötä. Se on erityisesti Kainuun sote -kuntayhtymän perustehtävä, jota kuntayhtymä hoitaa strategiansa mukaisesti. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita sosiaali- ja terveydenhuollolle ovat kunnat, sote-, kulttuuri-, ja liikuntajärjestöt, työnantajat ja eri tavoilla aktiiviset väestöryhmät. Palveluja järjestetään yhdessä kolmannen ja yksityisen sektorin kanssa koko maakunnan alueelle erilaisia toimintatapoja kehittäen ja kokeillen. Laajana yhteistyönä terveyttä ja toimintakykyä parannetaan terveyttä ylläpitävien elämäntapojen ja ennaltaehkäisevän itsehoidon omaksumisella terveystakeeksi; erityisesti vahvistetaan aktivoivaa elämäntapaohjausta nuorten ja pitkäaikaistyöttömien osalta.

Sosiaali- ja terveydenhoitopalvelut järjestetään Kainuussa maakunnan laajuisesti, kokeillun Kainuun mallin mukaisella tavalla. Uuteen palvelumalliin kuuluu etäpalvelujen lisääminen, erityisesti terveyttä edistävässä ja sairauksia ennalta ehkäisevässä toiminnassa. Teknologiaa ja etäyhteyksiä hyödynnetään myös palvelujen tuotannossa yhä enemmän. Kotona mahdollisimman pitkään ja omatoimisesti asumisen tavoite edellyttää mittavia muutoksia palvelujen, asuntojen ja rakennetun ympäristön esteettömyyden suhteen. Palvelujen tulee olla riittävän lähellä tai muuten helposti saavutettavissa. Lähtökohtana voidaan pitää nykyisen kuntarakenteen mukaista palveluverkkoa, joka takaa suhteellisen hyvin palveluiden saavutettavuuden. On huomattava, että palvelut ovat kokonaisuus, jotka tukevat toisiaan. Julkiset palvelut vaikuttavat yksityisten palvelujen sijoittumiseen ja saatavuuteen. Palveluja kehitetään pitkäjänteisesti, yhteistyössä eri toimijoiden ja palveluntuottajien sekä asiakasryhmien kanssa ja palvelutarpeet ennakoiden. Väestön ikääntyminen, kotona mahdollisimman pitkään asumisen vaade sekä vapaa-ajan asumisen kehitys avaavat mahdollisuuksia monenlaiselle yrittäjyydelle, myös kolmannen sektorin toimijoille.

Hyvinvoivan Kainuun rakentamisessa on siis edistettävä työelämää ja mielekkääseen tekemiseen kiinnittymistä sekä työhyvinvointia ja työssä jaksamista; toimintakyvyn ja terveyden ylläpitoa sekä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta – erityisesti vajaakuntoisten ja nuorten osalta. Tämä strateginen kokonaisuus voidaan jakaa strategiisiin toimenpiteisiin, joita täsmennetään toimeenpanosuunnitelmassa (TOPSU).

Kriittiset menestystekijät:

Mitä erityisesti tavoittelemme?	Mitä erityisesti pyrimme torjumaan?	Mitä tulee tehdä toisin kuin tähän asti?
- Kannustavaa otetta ja kokonaisratkaisuja hyvinvoinnin edistämiseen - Työn kautta tulevaa toimeentuloa ja hyvinvointia sekä työelämään parempaa kiinnittymistä - Terveystietojen kaventumista väestöryhmien kesken, maakunnan sisällä sekä maakunnan alueiden kesken sekä kainuulaisten ja muun Suomen välillä - Asukkaiden aktiivisuutta ja suurempaa vastuunottoa omasta terveydentilastaan - Terveiden elämäntapojen ja liikunnallisen elämäntavan edistämistä - Monialaisen, ennakoivan yhteistyön tiivistymistä - Syrjäytymisen vähenemistä - Muuttotappion kääntämistä muuttovoitoksi	- Terveystietojen kasvua - Eriarvoisuutta ja syrjäytymistä - Keskinäistä epätervettä kilpailua - Hyvinvointipalvelujen viemistä kauas ihmisistä - Luottamuksen, uskon ja toivon menetystä - Syrjäytymiskierteen jatkumista	- Arvioidaan ennalta ehkäisevän ja terveyttä edistävän työn vaikutuksia ja arvioidaan sitä kautta tulevaisuudessa säästyvät kustannukset. - Uudistetaan palveluprosesseja ja sähköistetään ne asiakaslähtöisiksi. - Huomioidaan asiakaskunnan muuttuminen ja asiakaskäyttäytymisen muutokset. - Sähköisen hyvinvointikertomuksen laaja käyttöönotto ja systemaattinen hyödyntäminen - Lisätään joustavan työn ja etätöiden tekemisen mahdollisuuksia.

Erityistavoite: Parannetaan kokonaisvaltaista kehittämisotetta ja kumppanuutta terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä sekä lisätään työssä jaksamisen ja työssä viihtymistä siten, että työelämän houkuttelevuus lisääntyy, erityisesti työttöminä ja vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevien sekä nuorten osalta. Parannetaan yhteisöllisyyttä, lisätään osallistumisen mahdollisuuksia ja osallisuutta siten, että hyvinvointi paranee ja kokemus vaikuttamisesta omiin asioihin konkretisoituu sekä eri väestöryhmien (ml. maahanmuuttajat) keskinäinen ymmärrys ja yhteistoiminta lisääntyvät. (Kainuulaisten hyvinvointia parannetaan alla olevan kuvion kuvaamilla osa-alueilla.)

Työelämään kiinnittyminen ja työssä jaksaminen sekä mielekäs tekeminen

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- Rakennetaan yksilöllisiä työllistymispolkuja elämänkaaren eri vaiheissa. Erityisesti parannetaan nuorten työelämävalmiuksia ja nopeutetaan heidän kiinnittymistään työelämään. Resursseja suunnataan nuorisotyöttömyyden vähentämiseen ja koulutuspaikkojen riittävyyteen sekä vahvistetaan nuorten yhteiskuntatietoon toimeenpanoa.
- Suunnataan toimenpiteitä pitkittyvän työttömyyden ehkäisemiseksi ja rakenteellisen työttömyyden purkamiseksi. Erityisesti vahvistetaan monialaista ja -ammattillista yhteistyötä ja siihen liittyvää

osaamista sekä kehitetään välityömarkkinoiden toimenpiteitä, esimerkiksi tuettuja työ- ja harjoittelupaikkoja, työpajoja, osuuskuntatoimintaa ja sosiaalista yrittäjyyttä (hyödyntäen eri hankkeiden ja erityisesti ns. *Paltamon mallin* kokemuksia).

- c) Kehitetään toimintamalleja, joilla yrityksille tehdään työllistämisen kynnys matalaksi; ja edistetään toimintamalleja, joilla työhyvinvoinnin parantaminen ja työsuojelun keinot saadaan olennaiseksi osaksi työyhteisön normaalia jokapäiväistä toimintaa.

Terveiden ja toimintakyvyn ylläpito

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- a) Vahvistetaan terveyttä ja hyvinvointia edistävien palvelujen laatua palvelumuotoilulla ja saatavuutta kehittämällä liikkuvia ja sähköisiä palveluja sekä hyödyntämällä uusia innovaatioita ja teknologiaa.
- b) Vahvistetaan ja kehitetään eri toimijoiden yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhteissuunnittelulla, kumppanuutta rakentaen ja kannustetaan palvelujen tuottamiseen yhteispalveluna tai palveluyhteistyönä. Siirretään palvelujärjestelmien kehittämisen painopistettä korjaavasta toiminnasta varhaiseen puuttumiseen ja ongelmien ennaltaehkäisyyn sekä omaishoitajuutta tukeviin toimenpiteisiin.
- c) Analysoidaan ja ratkotaan yhteistyössä pahoinvoinnin ongelmia: syitä ja seurauksia sekä ratkaisuja elämänhallinnan lisäämiseksi. Lisätään sektorirajat ylittävää monialaista yhteistyötä julkishallinnon sisällä sekä julkishallinnon, kolmannen sektorin ja yksityisen sektorin välillä; ja kehitetään monialaista koulutustoimintaa ja valmennusta erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ja ikäihmisten osalta.
- d) Edistetään turvallisten lähiyhteisöjen syntymistä ja vahvistumista eri ikä- ja sosiaaliryhmissä. Edistetään esimerkiksi kulttuurin, liikunnan ja vapaa-ajan harrastusmahdollisuuksia ennaltaehkäisevässä ja kuntouttavassa toiminnassa.
- e) Valmennetaan kokonaisvaltaisen elämänhallinnan parantamiseen, ravinnon ja liikunnan terveysvaikutuksiin ja vahvistetaan ravitsemusosaamista esimerkiksi laitos-, koulu- ja työpaikkaruokailussa. Valmistellaan toimenpideohjelma, jolla konkretisoidaan aktiivista ja hyvinvointia edistävää elämäntapaa tukevia keinoja ja tukirakenteita (esim. yhdistyshautomotoimintaa).
- f) Edistetään ennakointi- ja arviointimenetelmien käyttöä ja käytäntöjä (IVA/EVA) päätöksenteon tukena.
- g) Vahvistetaan luontoon perustuvien terveys- ja hyvinvointipalvelujen (green care -palvelut) kehittämistä ja käyttöönottoa.

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden kehittäminen

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- a) Lisätään osaamista vaikuttamisen uusista keinoista ja kehitetään asukaslähtöisiä toimintatapoja sekä palveluita yhteisöllisyyden ja osallisuuden sekä osallistumisen tukemiseen. Kehittämistyössä hyödynnetään teknologian ja vapaan sivistystyön sekä kolmannen sektorin tarjoamia mahdollisuuksia, eri ikäryhmät ja alueet huomioiden.
- b) Kehitetään järjestöjen ja epävirallisen tuen verkostojen toimintaedellytyksiä, ammattimaista ohjaustyötä ja ammattimaisia työllistämismahdollisuuksia.
- c) Kokeillaan päätös- ja toimivallan delegoinnin paikallisia malleja (kokeilukulttuuri).

Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot

Rahoitus: Valtio- ja kuntasektorin budjettirahoitus, Maakunnan kehittämisraha; ESR, EAKR, KASTE – ohjelma, Maaseuturahasto, Raha-automaattiyhdistys, CBC, muut kansalliset ja kansainväliset rahoitusohjelmat

Vastuutahot alueella: Kunnat, kuntayhtymät ja kehitysorganisaatiot, yritykset, osuuskunnat, ELY-keskus, järjestöt ja yhdistykset, työmarkkinajärjestöt, Leader-toimintaryhmät

Vastuuhallinnonalat: STM, TEM, OKM, SM, MMM, VM

3.4 Kainuu-kuva

Tausta ja tavoitteet

Yleistavoite: Tavoitteena on kehittää kommunikatiivista strategista ajattelua ja toimintatapaa, korostaa viestintää strategisena keinona – katalysaattorina kaikessa kehittämistyössä siten, että Kainuu tunnetaan luonnonläheisyytensä lisäksi dynaamisena, elinvoimaisena ja houkuttelevana maakuntana.

Kainuun keskeinen vahvuus on ainutlaatuinen, monimuotoinen kainuulainen luonto. Maakuntaa luonnehtivat sinisten vaarojen lisäksi monimuotoiset vesistöt sekä laajat metsä- ja suoalueet. Puhdas luonto on sekä itseisarvo että merkittävä vetovoimatekijä. Luontoa hyödynnetään jo nyt matkailussa ja muussa elinkeinotoiminnassa monipuolisesti, pääosin kestäväällä tavalla. Tulevaisuudessa Kainuulla on mahdollisuus profiloitua yhä enemmän alueena, jossa luontaisia vahvuuksia tuotteistetaan uusimpien teknologioiden avulla. Myös Kainuun moni-ilmeistä maaseutua voidaan hyödyntää nykyistä enemmän hyvinvoinnin ja vetovoiman lähteenä. Kainuun selkosista löytyy esimerkiksi ainutlaatuisia, elämyksellisiä ja luonnontilaisia ääni- ja valomaisemia.

Maakuntakuva muuttuu hyvin hitaasti. Kainuun haasteena on se, että maakunta tunnetaan luonnonkauniina mutta kovin syrjäisenä alueena. Elinkeino rakenne mielletään hyvin voimakkaasti alkutuotantoon painottuvaksi eikä aluetta pidetä innovatiivisena ja kehittyvänä. Tosiasiassa Kainuu on kulttuuriltaan omaleimainen ja monivivahteinen alue, joka hyödyntää luontaisia vahvuuksiaan rohkeasti ja monipuolisesti.

Kun maakuntakuvaa pyritään muovaamaan, tavoitteena on saada aikaan positiivinen kierre. Kainuun poikkeuksellisen vahvan maakuntaidentiteetin pohjalle rakentuva, maailman muuttuessa uudistuva ja alueen asukkaiden omakseen kokema maakuntakuva tukee sekä kainuulaisten hyvinvointia että alueen elinkeinoelämän kehitystä. Toisaalta maakuntaohjelman toteuttaminen eri toimialoilla luo edellytykset positiiviselle Kainuu-kuvalle, jonka vaaliminen ja kehittäminen vaativat sekä hyviä tekoja että hyvää viestintää.

Kriittiset menestystekijät:

Mitä erityisesti tavoittelemme?	Mitä erityisesti pyrimme torjumaan?	Mitä tulee tehdä toisin kuin tähän asti?
- Erottumista muiden maakuntien joukosta omaleimaisuudella - Rohkeutta kokeilla uutta; luovaa hulluutta - Hyvää mainetta, jota kaikki alueeseen kiinnittyvät tavallaan ja tahollaan rakentavat	- Annetun maakuntakuvan ja todellisuuden välistä ristiriitaa - Mielikuvaa takapajulasta ja negatiivista omakuvaa	- Maakunnan markkinoinnissa tunnistetaan tarkemmin kohderyhmät (esimerkiksi nuoret ja Kainuun prikaatilla vuosittain koulutettavat 4000 varusmiestä). - Nostetaan onnistumiset ja menestystarinat paremmin esille. - Luontoa, kulttuuriperintöä ja muita vahvuuksia tuotteistetaan erottuviksi kärjiksi.

Erityistavoitteet: Kainuu tuo entistä voimakkaammin esille *kainutlaatuisuuttaan* eli omintakeisia vahvuuksiaan – kauniiden maisemien ja muiden luonnon resurssien ekologisesti kestävä ja innovatiivista hyödyntämistä, luovuutta elinvoimaisuuden lisäämisessä ja kulttuurista rikkautta sekä edelläkävijyyttä sosiaali- ja terveydenhuollon ratkaisuissa. Samalla pyritään vahvistamaan kainuulaisten positiivista kuvaa omasta maakunnasta ja irrottautumaan negatiivisesta takapajuisuuden mielikuvasta.

Kainuu-kuvan rakentamisella edistetään elinkeinoelämän elinvoimaisuutta; sujuvaa arkea ja yhteistyötä sekä saavutettavuuden mielikuvaa; toimintakyvyn ja terveyden ylläpitoa sekä yhteisöllisyyttä. Tämä strateginen kokonaisuus voidaan jakaa strategiaan toimenpiteisiin, joita täsmennetään toimeenpanosuunnitelmassa (TOPSU).

Strategiset toimenpiteet vuoteen 2017

- a) Kainuu Helsingissä ja Made in Kainuu -hankkeiden jälkihoito: jatketaan maakunnan tunnettuuden lisäämistä markkinoimalla tehokkaasti onnistumisia, isoja ja pieniä menestystarinoita. Arkisen työn ja näyttöjen kautta osoitetaan halutun ja ulospäin viestityn maakuntakuvan paikkansapitävyys.
- b) Tuotteistetaan kainuulaisuutta uusilla innovatiivisilla tavoilla. Tuetaan luontaisiin vahvuuksiin perustuvia uusia ja uudistuvia palveluja ja tapahtumia, jotta ne vahvistavat alueen taloutta ja tukevat myönteistä mielikuvaa. Edistetään *kainutlaatu*isia liikunta- ja urheilutapahtumia. Tuetaan luovia aloja, sisältöjen kehittämistä, monipuolistamista ja tuotteistamista sekä tuottamista. Vahvistetaan näkyvien tapahtumien asemaa viestinnän, maakunnan ja sen asukkaiden identiteetin rakentamisessa.
- c) Tuetaan erityisesti nuorten kulttuuripalveluiden suunnitteluosaamisen ja -menetelmien kehittämistä; edistetään (erityisesti yhdistysten ja järjestöjen) valmiuksia tuottaa ja tuotteistaa erilaisia paikallisia palveluja. Edistetään myös lähikulttuurin tuottamista, tuotteistamista ja yhteisöllisyyttä sekä vuorovaikutuksen ja luovuuden uusia muotoja, joissa alueen ominaispiirteet tulevat esiin.
- d) Haetaan aktiivisesti keinoja tavoittaa muuttoaktiiviset nuoret ikäluokat sekä Suomessa että ulkomailla, jotta Kainuuseen saataisiin uutta väestöä ja jotta Kainuusta muualle lähteneet nuoret saataisiin kiinnostumaan palaamisesta.

Ensisijaiset rahoitusmuodot ja vastuutahot

Rahoitus: Valtio- ja kuntasektorin budjettirahoitus, Maakunnan kehittämisraha; ESR, EAKR, maaseuturahasto, CBC, kulttuurirahastot, säätiöt, yksityiset

Vastuutahot alueella: Kunnat, kuntayhtymät ja kehitysorganisaatiot, ELY-keskus, järjestöt ja maakunnalliset yhdistykset, Leader-toimintaryhmät.

Vastuuhallinnonalat: YM, OKM, SM, MMM

4 Vaikutusten arviointi, osallisuus ja seuranta

Maakuntaohjelman **vaikutusten arviointi** on ohjelman valmistelijan lakisääteinen tehtävä, jonka tavoitteena on varmistaa, että ohjelman vaikutukset tulevat mahdollisimman kattavasti arvioiduksi ennen ohjelman hyväksymistä (ns. SOVA-laki, 200/2005).

Kainuussa toimii maakunnallinen suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arvioinnin asiantuntijatyöryhmä (SOVA-työryhmä), joka on ohjannut vaikutusten arviointia ja tuonut oman asiantuntemuksensa arviointityöhön. Vaikutusten arviointi on tehty rinnakkain maakuntaohjelman valmistelun kanssa. Maakuntaohjelman arviointia varten laadittiin osallistumis- ja arviointisuunnitelma, jossa määritettiin, kuinka arviointi ja osallisuus tullaan toteuttamaan.

Käytännön vaikutusten arvioinnista on vastannut kunkin teeman vastuuhenkilö Kainuun liitosta. Arvioinnin apuna käytettiin SOVA-työryhmän laatimaa vaikutusten arvioinnin tarkistuslistaa ja kyselypohjaa. Kainuun strategiaryhmä sekä Kainuun ennakointi- ja seurantaryhmä ovat muodostaneet keskeiset foorumit suunnitelman sisällön muotoilussa. Toteutusvaiheessa Kainuun ennakointi- ja seurantaryhmä arvioi maakuntastrategian pitkän aikavälin tavoitteiden toteutumista.

Yleisöllä ja viranomaisilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa ja antaa palautetta koko maakuntasuunnitelmaprosessin ajan valmisteluryhmien, Kainuun liiton verkkosivujen kyselyjen ja facebook-sivujen, neuvottelu- ja keskustelutilaisuuksien sekä lausuntomenettelyn avulla. Maakuntaohjelman valmistelun aikana on järjestetty kuntakierros sekä maakunnallisia foorumeja ja asiantuntijaryhmien kokouksia, joissa on käyty vuoropuhelua ohjelman tavoitteista.

Merkittävät vaikutukset

Kainuun maakuntaohjelman 2014–2017 vaikutusten arvioinnissa on pyritty arvioimaan merkittävät todennäköiset vaikutukset painopisteittäin ja kokonaisuuden osalta. Seuraavaksi esitellään arvioidut vaikutukset kokonaisuuden osalta sillä yleisellä tarkkuustasolla, jota maakuntaohjelma edustaa.

Vaikutukset väestöön: Kainuun maakuntastrategian päätavoite on **hyvinvoivat kainuulaiset**. Tavoitteena on, että vuonna 2035 kainuulaisten hyvinvointi ja terveys on kohonnut muun Suomen tasolle ja väestön määrä kasvanut nykyisestä 82 000 kainuulaiseen. Väestötavoitteeseen liittyy olennaisesti väestön keski-ikäen nuorentuminen ja syntyvyyden kasvu nykytilanteesta sekä korkea työllisyysaste. Eläköitymisten myötä avautuvien sekä kasvavien toimialojen työpaikkojen tulee täyttyä työ- ja lisääntymisikäisillä. Työpaikkojen ja viihtyisien asuinympäristöjen myötä työikäiset muuttavat Kainuuseen eivätkä pois Kainuusta. Muuttotappion kääntäminen muuttovoitoksi, kainuulaisten työllisyyden ja terveydentilan parantaminen sekä monipuoliset asumisen vaihtoehdot tuovat myönteisiä (sosiaalisia) vaikutuksia koko maakunnalle. Toimeliaisuus, suvaitsevaisuus, moniarvoisuus sekä kestävä kehityksen kulttuuriset, sosiaaliset, taloudelliset ja ekologiset ulottuvuudet vahvistuvat. Positiivisen asenteen ja myönteisen kehityksen kierteen aikaan saaminen lisää maakunnasta ulos kantautuvien hyvien viestiä määrää ja lisäävät kiinnostusta maakuntaa kohtaan.

Sukupuolivaikutusten arvioinnin näkökulmasta jatkossa on kiinnitettävä huomiota Kainuun vanhusväestön naisvoittoiseen ja nuorten miesvoittoiseen sukupuolirakenteeseen. Nuoren aikuisväestön ikäluokissa naisten osuus on miehiä pienempi, ja Tilastokeskuksen ennusteen mukaan trendi jatkuu tulevinä vuosina, mikä tulee vaikuttamaan jatkossa maakunnan syntyvyyteen. Tulomuuton tulee koskea erityisesti lapsiperheitä ja edistää osaltaan tasapainoista sukupuolirakennetta.

Vaikutukset luontoon: Strategian tavoitteiden mukaan Kainuu on vuonna 2035 energiaosaava ja ilmastovastuullinen kestävä kehityksen maakunta. Tavoitteissa hyödynnetään olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta ja rakennettua ympäristöä, edistetään maakunnan ulkoista ja sisäistä saavutettavuutta sekä lisätään sähköisiä palveluja tehokkaita tietoliikenneyhteyksiä hyödyntäen. Liikenteestä aiheutuvat päästöt pystytään minimoimaan ja paikallisten uusiutuvien energialähteiden tuotanto ja käyttö vähentävät kasvihuonekaasupäästöjä sekä muita haitallisia päästöjä. Ympäristövastuullisuus ja ympäristötietoisuuden lisääminen edistävät luonnon monimuotoisuuden säilymistä sekä luonnonvarojen kestävä käyttöä. Sähköisten palveluiden yleistymisestä huolimatta pitkien välimatkojen maakunnassa palveluasiointi edellyttää usein liikkumista moottoriajoneuvoilla.

Vaikutukset alue- ja yhdyskuntarakenteeseen: Maakuntastrategiassa on asetettu tavoitteeksi monikeskuksinen aluerakenne, jossa palvelut turvataan. Tavoitteiden toteutuessa alue- ja yhdyskuntarakenteen keskittävä kehitys hidastuu ja maaseudun autioitumista voidaan ehkäistä. Monipuoliset asumisen ja virkistytymisen alueet ovat Kainuussa hyvin saavutettavissa. Tavoitteiden toteutumisessa on tärkeää kiinnittää huomiota taajamien ja haja-asutusalueen vanhenemaan yhdyskuntatekniikan verkostoon ja liikenneverkon ylläpitoon julkisten resurssien vähentyessä. Toimiva sisäinen ja ulkoinen liikenneverkosto sekä sähköisten palvelujen kehittäminen edistävät sosiaalisen pääoman vahvistumista, yritystoimintaa, matkailua ja kansainvälistymistä, kuten Venäjä-yhteistyötä.

Vaikutukset kulttuuriperintöön ja maisemaan: Koulutustason ja elinkeinojen kehittymisen sekä monipuolistumisen myötä alueen kulttuuriperintöä ja omaleimaista maisemaa arvostetaan ja kunnossapidetään. Maisema ja kulttuuriperintö ovat alueen vetovoimatekijöitä, ne vaikuttavat yksilöiden identiteettiin ja niitä hyödynnetään ansaintamielessä niiden tilaa vaalien. Riskinä maisemalle ja kulttuuriperinnölle voivat olla joidenkin elinkeinoalojen massiiviset toimet luonnossa. Laajempi keskustelu luontoarvoista ja eri elinkeinojen yhteensovittamisesta sekä kansalaisten mielipiteiden huomioiminen kohentaa luottamusta osapuolten välillä. Maisemanhoidossa vastuu siirtyy yhä enemmän julkiselta toimijalta kansalaisille.

Vaikutukset talouteen: Maakuntastrategian keskeisenä tavoitteena on työllisyyden ja toimeentulon jatkuva paraneminen kohti Suomen keskimääräistä tasoa. Tavoitteena on, että Kainuun aluetalouden arvonlisäys kasvaa maan keskiarvoa nopeammin, vientitulot kasvavat huomattavasti ja ulkopuolisia investointeja tulee maakuntaan. Kunta- ja valtiotalouden kustannustehokkuus lisääntyy. Tavoitteiden toteutuminen vahvistaa maakunnan yritys- ja ammattirakennetta, mikä samalla vahvistaa aluetaloutta.

Työllisyystilanteen ja koulutustason kohentumisella on välillisiä myönteisiä vaikutuksia ihmisten elinoloihin, terveyteen ja hyvinvointiin, mikä puolestaan ennaltaehkäisee sosiaali- ja terveystalouden kuluja. Korkea työllisyysaste parantaa huoltosuhdetta ja vaikuttaa myönteisesti kuntien verotuloihin. Kohentuva kuntatalous varmistaa myös kuntapalvelujen saatavuuden tulevaisuudessa.

Yhteenveto: Korkea työllisyys ja ihmisten yleinen hyvinvointi ovat läpileikkaavia maakunnallisen myönteisen kehityksen mittareita ja tuloksia. Maakuntaohjelman negatiivisia vaikutuksia voidaan tunnistaa vähän, sillä tavoitteet on pyritty asettamaan haitalliset vaikutukset minimoiden. Kehittämistyöhön täytyy ryhtyä ennakkoluulottomasti ja myönteisellä asenteella. Tavoitteet eivät toteudu ellei haluttuun tulevaisuuteen uskota ja tavoitteisiin edetä päämäärätietoisesti. Ohjelman onnistuneen toteutumisen varmistaa korkeatasoinen hankeosaaminen ja hanketyön tuki sekä systemaattinen arviointi, jolla tuetaan ennakoivaa kehittämisotetta.

5 Rahoitussuunnitelma

Kainuu-ohjelma on luonteensa vuoksi kaikkia ohjelmia kokoava laaja kokonaisuus. Rahoitusta ohjelman toteuttamiseen tulee erityisesti ns. suppean aluepolitiikan kautta. Suppea aluepolitiikka käsittää eri ministeriöiden aluekehitysmomentit sekä EU-rakennerahasto-ohjelmien ja Maaseutuohjelman kautta tulevan rahoituksen. Tämä rahoitus on luonteeltaan tuki- ja kehittämishanketyyppistä rahoitusta. Hankkeet vaativat aina myös hakijan omarahoitusosuuden, jonka suuruus vaihtelee tuen tyypistä riippuen. Rakennerahasto-ohjelmista rahoitettavat kehittämishankkeet vaativat myös kuntarahoitusosuuden.

Toinen kansallisen rahoituksen lähde on yhteiskuntapolitiikan ja tulonsiirtojen kautta, ns. suuren aluepolitiikan kautta, tuleva rahoitus. Tällaisia ovat esimerkiksi valtionosuudet ja valtion sekä kuntahallinnon suuret infrastruktuuri-investoinnit. Näiden saamiseksi ja suuntaamiseksi Kainuuseen tarvitaan alueellista edunvalvontaa.

Kainuu-ohjelmaa toteutetaan pääsääntöisesti valtion ja kuntien, EU-ohjelmien sekä kansallisten erityisohjelmien rahoituksella, maakunnan kehittämisrahalla sekä viranomaisten toimintamäärärahoilla. EU-ohjelmista Kainuussa toteutetaan Suomen rakennerahasto-ohjelmaa 2014–2020, Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa 2014–2020 (sis. kaksi Leader-ohjelmaa), Suomen elinkeinokalatalouden toimintaohjelmaa 2014–2020; Euroopan alueellisen yhteistyön ohjelmia (Interreg Europe, Itämeren ohjelma, Pohjoinen Periferia ja Arktinen) sekä EU:n ulkorajaohjelmista Karelia CBC-ohjelmaa. Itä- ja Pohjois-Suomen suunnitelmaa sisältyy kaksi yhteistä teemaa kaivannaistoiminnan ja puutuotealan kehittämisen ohjelmat. Pohjois-Suomen neuvottelukunnan päätöksen mukaisesti vuonna 2014 valmistellaan Pohjois-Suomen yhteinen strategia, johon sisältyy sekä edunajamisen että aluekehittämisen suurhankkeita (ks. seuraava taulukko, 3).

Kainuu-ohjelman rahoitussuunnitelma tarkentuu maakuntaohjelman toimeenpanosuunnitelmassa: Ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma hyväksytään syksyllä 2014 Kainuun maakunnan yhteistyöryhmässä.

Indikatiivinen eri rahoituslähteiden käyttö Kainuu-ohjelman toteutuksessa

		Manner-Suomen rakennerahasto- ohjelma		Maaseutu- ohjelma		Meri- ja kalatalous- rahasto	ENI/Karelia CBC	Interreg / Pohjoinen	Itämeri-ohjelma	Interreg V C	Tekes	ELY-keskus	Kunnat	Horizon 2020	Life	VALTION BUDJETTI	Muu
		EAKR	ESR	Maa- seutu- rah.	Leader												
ELINVOIMAINEN ELINKEINOELÄMÄ	Työpaikat ja yritykset																
	Osaaminen ja innovaatiot																
	Osaavan työvoiman saatavuus																
	Teknolohiateollisuus																
	Biotalous																
	Kaivannaisteollisuus																
	Matkailu																
	ÄES																
	Maaseutuelinkeinot																
ALUE- RAKENNE, YMPÄRISTÖ, YHTEISTYÖ	Saavutettavuus																
	Hyvä ympäristö ja palvelut																
	Yhteistyö ja uudistuminen																
KAI- NUU- KUV A	Työelämään kiinnittyminen																
	Terveys ja toimintakyky																
	Yhteisöllisyys ja osallisuus																
KAI- NUU- KUV A	Kainuu-kuva																

Taulukko 3. Rahoituslähteet Kainuu-ohjelmassa.

Huom. Lähdeluettelo löytyy Kainuun liiton [www-sivuilta](http://www.kainuu.fi) ja se lisätään lopulliseen taitettuun Kainuu-ohjelmaan.

LIITE 1: KEHITTÄMISTYÖN LÄPILEIKKAAVAT NÄKÖKULMAT

Osaaminen

Osaaminen mahdollistaa muutoksen. Osaamisen kivijalkana on riittävä perusosaaminen. Perusosaamista luovat yritykset sekä laadukas, kattava ja toimiva varhaiskasvatus, peruskoulutus, ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus, vapaa sivistystyö sekä aktiivinen ja monipuolinen järjestötoiminta. Erityisosaamista voidaan rakentaa vahvan perusosaamisen varaan. Kainuussa erityisosaamista luovat ja ylläpitävät yritykset, yliopistot ja ammattikorkeakoulu, ammatilliset oppilaitokset sekä monipuolinen ja tarkasti työelämän tarpeisiin vastaava aikuiskoulutus. Huippuosaaminen on kansainvälisestäkin vertailtuna erottuvaa osaamisen tasoa, jota on yrityksissä, korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa, mutta myös urheilussa, kulttuurissa tai käden taidoissa.

Työssä, oppilaitoksissa, harrastuksissa, vapaaehtoistoiminnassa ja kotona oppiminen kasvattavat asukkaiden ja alueen inhimillistä pääomaa. Osaamisen ja osaajien riittävyys ovat merkittävimpiä yksittäisiä alueiden menestystä selittäviä tekijöitä. Kaikkia osaamisen tasoja tulee kehittää. Erityisesti uusia yrityksiä synnyttävät osaaminen ja innovaatiot luovat alueelle hyvinvointia.

Kestävän kehityksen painotukset Kainuussa

Kestävä kehitys on yleinen tarkastelunäkökulma, joka jaetaan ekologiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen kestävyysalueeseen. Arvioitaessa kestävä kehitys näkökulmia Kainuun olosuhteista ja kehitystarpeista lähtien täällä korostuvat sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden merkitys, sillä maakunnan pitkään jatkunut muuttotappio on heikentänyt alueen elinvoimaa siten, että monien toimintojen ja palvelujen kriittinen kynnys lähestyy. Taloudellisen toiminnan kestävyys on perusta myös sosiaalisen kestävyysalueen saavuttamiselle. Taloudellinen kestävyys on suuressa määrin riippuvainen luonnonvarojen kestävästä käytöstä (biotaloudessa) ja Kainuu on merkittävä hiilinielu ja ekosysteemipalvelujen tuottaja.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo tarkoittavat tasavertaisten mahdollisuuksien varmistamista kaikille sukupuolesta, etnisestä taustasta, kielestä, iästä, vammaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, vakaumuksesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta. Tässä ohjelmassa halutaan ottaa huomioon erityisesti ikä ja eri ikäryhmien tarpeet.

Lapset ja nuoret

Maakunnan kehittämistyön yhtenä erityiskohteena ovat lapset ja nuoret. Tavoitteena on, lasten ja nuorten elämä on turvallista, lapset ja nuoret voivat luottaa aikuisiin, voivat toteuttaa itseään, haluavat kasvattaa osaamistaan saaden vankan luottamuksen omiin kykyihinsä ja voivat hyvin. Tavoiteltavaa on, että yhä useammalla nuorella on halua ja osaamista yrittäjyyteen.

Tavoitteena on, että tulevien vuosien aikana erityisesti nuoret ottavat osaa maakunnan kehittämiseen ja vaikuttavat oman elinympäristönsä parantamiseen aiempaa aktiivisemmin. Nuorten kehittämistä aktiivisiksi kansalaisiksi tuetaan ja näin vähennetään nuorten syrjäytymisvaaraa.

Ikääntyminen

Iläni iloinen Kainuu – Kainuun ikääntymispoliittinen strategia (2012): *Ikääntyneet ovat Kainuun voimavara. Kainuulaisten ikääntymistä hyvinvoivina tukee kaikkientoimijoiden yhteistyössä kehittyvä aktivoiva ympäristö ja kulttuuri. Kainuu on kansainvälisesti arvostettu eettisen senioritalouden edelläkävijä.*

Kainuun väestö on jo vuosikymmeniä ikääntynyt ja vähentynyt, tilastokeskus ennustaa Kainuulle Suomen suurinta ikääntyneen väestöosuuden kasvua vuoteen 2030. Itä-Suomen vanhushuoltosuhte nousee vuonna 2020 EU:n alueista korkeimmaksi ja Suomi on Euroopan maista ensimmäinen, jossa suuret ikäluokat tulevat eläkeikään, Kainuuta voi pitää ikääntymisen edelläkävijänä Euroopassa.

Hyvän ikääntymisen mahdollisuuksista huolehtiminen on hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä eri sektoreilla, asumis- ja yhdyskuntasuunnittelua, työ- ja elinkeinopolitiikkaa ja palveluiden järjestämistä. Tavoitteena on, että ikääntyvien osallisuus, hyvinvointi ja terveys paranevat, työelämä uudistuu ja töissä viihdytään pidempään. Ikääntyminen on viime vuosien keskusteluissa näyttäytynyt usein ongelmana, mutta se voi olla myös voimavara alueelle, liike-elämälle ja ihmiselle itselleen.

Kansainvälisyys

Kainuun kansainvälisyydellä tarkoitetaan yhtäältä kansainvälistä toimintaa ja yhteistyötä sekä toisaalta Kainuun monikulttuurisuutta ja suvaitsevaisuutta. Suvaitsevaiset kansalaiset suhtautuvat aktiivisesti ja avoimesti muihin kulttuureihin ja kansallisuuksiin sekä yleensä erilaisuuteen. Kansainvälistymisen edistäminen on yksilöiden, yritysten, julkisen sektorin organisaatioiden sekä yhdistysten ja järjestöjen kansainvälisen yhteistyön ja toiminnan vahvistamista. Kansainvälisyys tuottaa elinkeinotoimintaan taloudellista lisäarvoa sekä tukee kansalaisten hyvinvointia. Kansainvälisyyden syveneminen on olennainen osa globaaleja kehitystrendejä. Kansainvälisyys ulottuu kaikkialle. Alueet ovat yhä syvenevin säikein ja välittömästi riippuvaisia kansainvälisen talouden kehittymisestä ja muusta kansainvälisestä kehityksestä. Reagointivalmius ja -potentiaali ovat tärkeitä, sillä maailma muuttuu nopeasti. Kainuussa tarvitaan kv-asioiden ennakointia, jotta kyetään tunnistamaan trendit ja heikot signaalit sekä toimimaan viisaasti. Vieraiden kielten sekä kulttuurien osaaminen ja sekä rohkeus ja ennakkoluulottomuus ovat onnistuneen kansainvälisen toiminnan edellytyksiä.

Kulttuuri ja kainutlaatuisuus

Luovalla kulttuurilla on syvä vaikutus kainuulaisen identiteetin muotoutumiseen, lasten ja nuorten elämänarvoihin ja kotiseuturakkauteen. Ihmiset arvot syntyvät kulttuurin kautta ja myös muokkautuvat kulttuuristen elämäkokemusten kautta. Luova kulttuuri on tunnustettu väline nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Kulttuuri on myös keskeinen kanava kansainvälisyyteen ja monikulttuuriseen suvaitsevaisuuteen. Kulttuurilla luodaan keskeisesti myös maakuntakuvaa.

Kulttuurilla on elinkeinolliset yhteydet perinteen, ohjelmatuotannon ja matkailun kautta. On myös selvää, että elinkeinoelämässä toimiva väestö, tarvitsee osaamisensa tueksi monipuolista kulttuurista virikeympäristöä. Kainutlaatuisuudella tarkoitetaan kainuulaista laatua – kainuulaisia sisäisiä vahvuuksia, omintakeista tyyliä, kulttuuriperintöä ja osaamista; kainutlaatuisuudelle viitataan myös ”tavaramerkkiin”. (”Kainut” tarkoittaa edelläkävijän sauvaa.)

Digitaalisuus

Liiketoiminta kasvaa tulevaisuudessa yhä enemmän ja nopeammin digitaali- ja virtuaalimaailmassa. Digitaalinen arvonnäkökulman ennakoita kasvavan yhtä suureksi kuin materiaalisena parina seuraavan vuosikymmenen kuluessa. Sen lisäksi, että syntyy kokonaan digitaalisia tuotteita ja palveluita, digitaalisuus tuo älykkyyttä fyysisiin tuotteisiin ja ympäristöihin. Teknologian kehitys avaa uusia ikkunoita palveluiden järjestämiseen ja tuotantoon. Digitaalisuus ja tiedon avoimuus, kuten julkisten tietokantojen avaaminen, luovat uudenlaisia, globaaleja liiketoiminnan mahdollisuuksia.

Kansalaisten yhä paremmat valmiudet käyttää uudenlaisia palveluja, halu välttää asiointimatkoja ja säästää aikaa hoitamalla asioita sähköisesti, aika- ja paikkariippumattomasti, ovat ajureita uudistaa palveluja sekä toimintamalleja. Käyttäjien ostos- ja käyttötottumukset pakottavat kaikkien palvelujen järjestämis- ja tuotantotapojen kehittämiseen ja digitalisointiin. Tämä tulee huomioida myös tuotteiden myynnissä ja markkinoinnissa. Sähköisiä järjestelmiä kehitetään yhä enemmän älykkäiksi ja älykkäiden palvelujen suuntaan. Työnteon erilaiset mallit liittyvät digitaalisuuteen. Esim. tukku- ja vähittäiskaupan työpaikkojen kasvu ei voi toteutua ilman verkkokaupan kehittämistä.

Maaseutu

Kainuun maaseudun kehittämisen visio 2035 (2013): *Kainuun maaseutu tarjoaa turvallisen, toimivan, viihtyisän ja virikkeellisen asuin-, työ- ja yrittäjyyssympäristön. Kainuun maaseudulla on monipuolista ja elinvoimaista yritystoimintaa, joka lähtee ihmisten tarpeista, ja joka tukeutuu luonnosta maasta, metsistä, vesistä ja ilmasta – sekä vahvasta osaamisesta syntyviin mahdollisuuksiin.*

Kainuu on maaseutuvaltainen maakunta, jonka maa-alasta peräti yli 95 % on maaseutua. Kainuun maaseudulla asuu kuitenkin vain hieman yli 20 % maakunnan väestöstä (Lähde: YKR/SYKE, Tilastokeskus 2012). Maaseudun erityispiirteistä, kuten harvasta asutuksesta ja pitkistä etäisyyksistä, johtuen aluekehittämisen vaikutukset ovat usein erilaisia kuin keskuksissa, mistä syystä on tärkeää tarkastella niitä erikseen. Valtaosa suomalaisista viettää maaseudulla aikaansa joko ympärivuotisesti tai kausittain niin asumisen, työskentelyn, lomailun kuin vapaa-ajan vieton tiimoilta. Maaseutu on Kainuun keskeinen vetovoimatekijä, johon liittyvät hyvin saavutettavissa olevat ja ympärivuotiseen asumiseen soveltuvat maaseutu-, vesistö- ja ranta-alueet. Kainuun maaseudulla on eläviä ja elinkeinopohjaltaan monipuolisia kyliä, joiden toiminnan perustana on maakunnallinen kylien yhteistyö ja aktiivinen kehittämistoiminta.

Kainuun keskeiset kasvavat elinkeinot sijoittuvat maaseudulle kuten biotalous, metsätalous, kaivannaistoiminta, matkailu ja lähiruoka (erityisesti luomuruoka) sekä kalatalous. Luonnontuotteiden jalostusasteen nostaminen on tarpeen sekä maaseudun että taajamien elinkeinojen kehittämiseksi. Maaseutu tarjoaa hyvät puitteet elämys- ja luontomatkailutoiminnalle Kainuussa. Laajenevat nopeat tietoverkot ja digitalisoituminen mahdollistavat asumisen, vapaa-ajanvieton ja työnteon maaseudulla entistä paremmin tulevaisuudessa.

Kolmas sektori

Kolmannen sektorin toimijoiden (kansalaisjärjestöjen, yhdistysten, vapaaehtoistoiminnan) rooli yhtenä palvelujen tuottajana/toteuttajana on iso terveyttä edistävässä, sairauksia ennaltaehkäisevässä ja hyvinvointia tukevassa toiminnassa. Kolmannen sektorin tavoitteena on, että se tunnustetaan vahvaksi

maakunnalliseksi toimijaksi ja huomioidaan yhtenä palveluketjun osana, luotettavana kumppanina palveluja tuottaessa. Eri elämän aloilla toimivat kansalaisjärjestöt ovat myös tehokkaita yksilöiden ja yhteisöjen viestinviejiä ja edunvalvojia kukin omalla osaamisalallaan.

Tavoitteena on saada aikaan kolmannen sektorin ja kuntien kesken aikaan toimiva kuntakumppanuus, erityisesti sosiaali- ja terveyssektorin kanssa. Kumppanuus tarkoittaa jatkuvaa keskusteluyhteyttä ja luottamusta asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien palvelujen tuottamiseksi yhdessä palvelujen järjestämisestä vastuussa olevien sektoreiden kanssa.

Suunnittelemalla ja toteuttamalla palveluja ennakkoivasti tukea tarvitsevien käyttöön voidaan ehkäistä ongelmia tulevaisuudessa ja pienentää niiden korjaamisesta aiheutuvia kustannuksia. Tärkeää on löytää kunkin toimijan mielekäs ja tulokellinen rooli kansalaisten tukemisen ja palvelujen tuottamisen kentässä. Järjestö- ja yhdistystoiminta ovat monille jo pelkästään arjen tukea ja turvaa, yhteisöllisyyttä synnyttävä ja ylläpitävä voima sekä asuin ympäristön ja palvelujen kehittämisen vaikutuskanava.

LIITE 2: KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN STRATEGIA 2014-2017

KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN TAUSTA JA YLEISTAVOITTEET

Koko 2000-luvun alun Kainuussa on ollut käynnissä voimakas elinkeinorakenteen murros. Esimerkiksi kaivostoiminta ja louhinta -alan työpaikat Kainuussa ovat kaksinkertaistuneet vuodesta 2007 vuoteen 2010. Samanaikaisesti muun teollisuuden työpaikat ovat vähentyneet yli tuhannella. Kaivannaisteollisuus ja louhinta mukaan lukien Kainuussa on edelleen yli 3000 teollista työpaikkaa. Maa- ja metsätalouden työpaikkoja on yli 2000 ja rakentamisenkin miltei 2000. Eniten työllistävä yksittäinen toimiala on terveys- ja sosiaalipalvelut, jossa on tapahtunut kaivostoiminnan jälkeen merkittävin työpaikkamäärien lisääntyminen. Kainuun työpaikkojen kokonaismäärä on pysynyt koko 2000-luvun hieman yli 30000:n tienoilla.

Älykkääseen erikoistumiseen liittyvällä T&K&I-toiminnalla edistetään yritysten tuotekehitystä ja markkinointia, tuetaan osaamisen vahvistumisen ja innovaatioiden kautta Kainuun yritystoimintaa, luodaan uusia yrityksiä ja työpaikkoja sekä pitkälle jalostettuja korkean osaamisen ja kilohinnan tuotteita ja palveluita. Samoin edistetään investointien ja kansainvälisesti toimivien korkean osaamisen yritysten ja osaavien työntekijöiden saamista Kainuuseen. Kainuu-ohjelma korostaa maakunnan kehittämisessä oma-aloitteisuutta ja kokeilukulttuuria, mitä älykkään erikoistumisen strategia tukee.

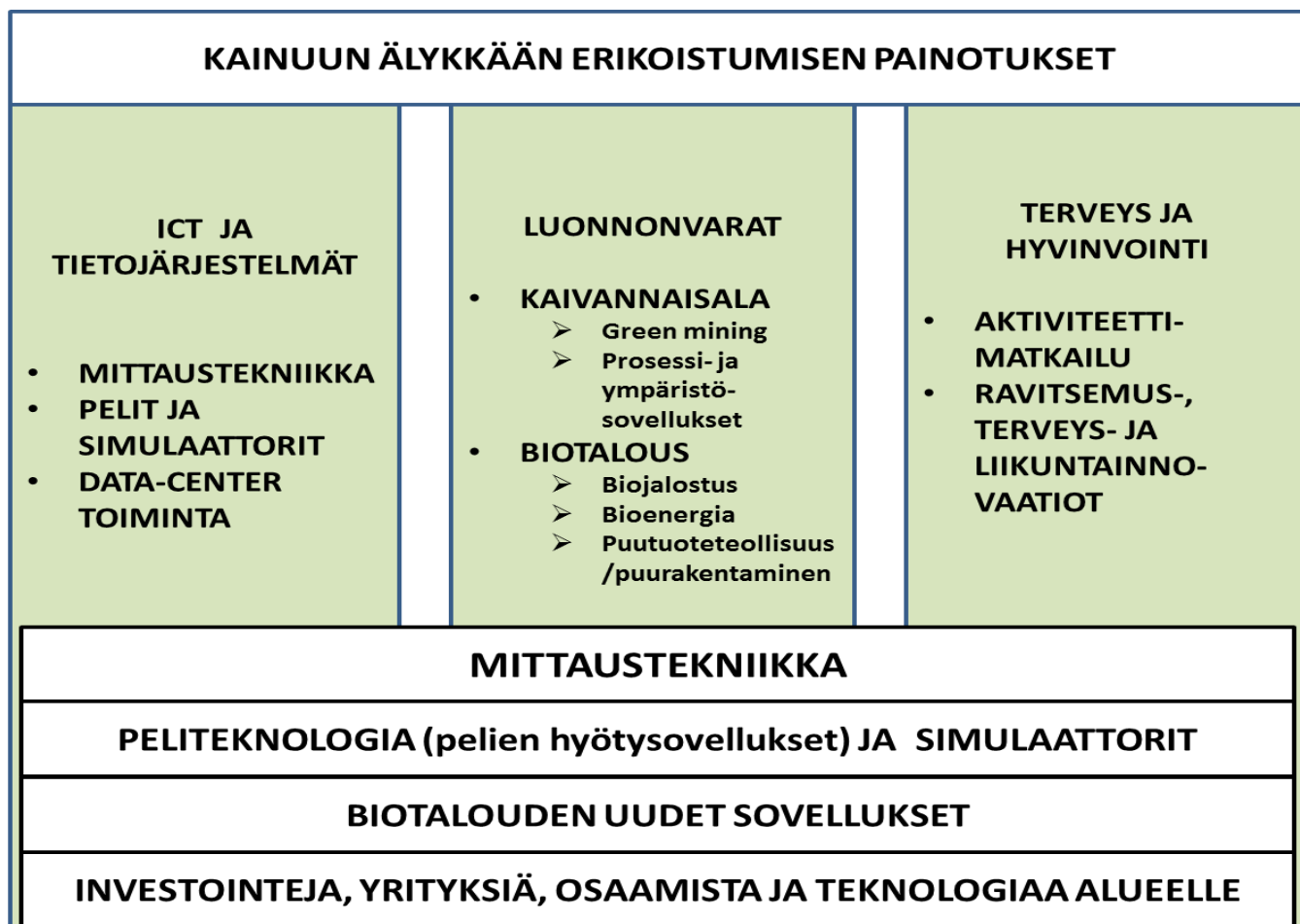
Kainuussa on korkeatasoista osaamista mittaustekniikassa, matkailun kehittämisessä, kone- ja kaivostekniikassa, biomassojen hyödyntämisessä (erityisesti metsä- ja peltobiomassat ja eloperäiset jätteet), puutuoteteollisuudessa ja puurakentamisessa, ravitsemus-, terveys-, liikunta-, hyvinvointialalla, ruoantuotannossa ja elintarvikealalla sekä pelialalla ja datacenter-toiminnassa. Merkittävä ajuri ja tavoite innovaatioiden kehittämisessä Kainuussa on pyrkimys vähähiilisyyteen ja ekotehokkuuteen.

Kainuun innovaatioympäristön keskeisiä toimijoita ovat Kainuun ammattiopisto, Kajaanin ammattikorkeakoulu, Kajaanin yliopistokeskus (Cemis-Oulu sekä Aikuis- ja täydennyskoulutus – AIKOPA) ja alueella toimivat yliopistot, sektoritutkimuslaitokset, tutkimus-, kehittämis- ja koulutuskeskukset (kuten CEMIS – Mittaus- ja tietojärjestelmien tutkimus- ja koulutuskeskus tai Woodpolis – puurakentamisen koulutus ja tuotekehitys) kehittämissyhtiöt (kuten Kainuun Etu Oy ja Measurepolis Development Oy) yritykset, yhdistykset, julkisen sektorin organisaatiot sekä T&K&I -toiminnan rahoittajat.

Kainuun älykkään erikoistumisen yleistavoitteet ovat: edistää älykkään erikoistumisen toimialojen yritysten tuotekehitystä, tukea valittujen alojen yritystoimintaa osaamisen vahvistumisen ja innovaatioiden kautta, luoda uusia yrityksiä ja työpaikkoja sekä pitkälle jalostettuja korkean osaamisen ja kilohinnan tuotteita ja palveluita. Samoin tavoitteena on saada aikaan vähähiilisyyttä ja ekotehokkuutta parantavia innovaatioita ja ratkaisuja, edistää investointien ja kansainvälisesti toimivien korkean osaamisen yritysten ja osaavien työntekijöiden saamista Kainuuseen sekä tukea oma-aloitteisuutta ja kokeilukulttuuria Kainuun kehittämisessä.

KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN VALINNAT VUOSILLE 2014 – 2017

Seuraavassa esitellään Kainuun älykkään erikoistumisen painopisteet, joita kehitetään osana maakuntaohjelman 2014 – 2017 toimeenpanoa (ks. kuva 1).

Kuva 1. Kainuun älykkään erikoistumisen valinnat vuosille 2014 – 2017.

Läpileikkaavina teemoina Kainuun älykkään erikoistumisen strategiassa on mittaustekniikan sekä peli- ja simulaattoritekniikan sovellusten kehittäminen ja hyödyntäminen valituissa painopisteissä (ICT ja tietojärjestelmät, kaivannaisala ja biotalous, ml. maatalous, sekä terveys ja hyvinvointi). Tällä pyritään yhtäältä kehittämään uusia teknisiä sovelluksia, joista voi tulla vientituotteita tai toisaalta löytämään kehitettävälle alalle mainittujen teknologioiden avulla tuotekehitystä vahvistavia innovatiivisia ratkaisuja. Myös investointien, yritysten, osaamisen ja teknologian houkuttelevuus ja saaminen alueelle sekä biotalouteen liittyvien uusien sovellusten kehittäminen on teemana kaikkien älykkään erikoistumisen painopisteiden kehittämisessä (kuva 1).

ICT JA TIETOJÄRJESTELMÄT

Mittaustekniikassa on Kainuussa kymmenien vuosien aikana kehittynyt vahva osaamisklusteri. Siihen kuuluu useita kansainvälisesti toimivia vientiyrityksiä, joissa on Kainuussa noin 400 työpaikkaa. Kajaani on merkittävä mittaustekniikan osaamiskeskittymä. Mittaustekniikan keskeiset T&K&I toimijat Kainuussa ovat: CEMIS mittaus- ja tietojärjestelmien tutkimus- ja koulutuskeskus, Kajaanin ammattikorkeakoulu, MIKES, VTT sekä Measurepolis Development Oy, Kajaanin yliopistokeskuksen CEMIS-Oulu sekä muut alueella toimivat yliopistot ja yritykset. Metsäteollisuuden mittauksista liikkeelle lähtenyt kainuulainen mittaustekniikan toiminta on uudistunut ja suuntautunut uusille kasvualueille kuten biopolttoaineet, bioenergia, kaivosala tai liikunta- ja hyvinvointiala. Mittaustekniikan integroimista eri sovellusalojen kehittämiseen voi ja pitää edelleen tehostaa.

Peliala on uusi, kansainvälisesti voimakkaasti kasvava ala. Kainuussa pelien kehittämisessä fokuksena ovat pelisuunnittelu ja pelitekniologiat, pelien viihdekäytön lisäksi erilaiset hyötysovellukset sekä työkon- ja ajoneuvosimulaatiot. Yksi merkittävä kasvun ja kehittymisen mahdollisuus on pelitekniologian integroiminen muihin toiminta-aloihin. Tästä on hyviä kokemuksia terveys- ja hyvinvointipalveluista. Kajaanin ammattikorkeakoulussa on pelialan koulutusta, mikä antaa vahvan

pohjan pelialalle. Pelien kehittäminen ja testaus sekä simulaattorit ja simulaattoritutkimus on yksi CEMIS:n toiminnan painoala. Pelialan T&K&I-toimijoita Kainuussa ovat Kajaanin ammattikorkeakoulu, CEMIS, Measurepolis Development Oy, Kainuun Etu Oy, CEMIS-Oulu sekä muut alueella toimivat yliopistot ja yritykset.

Datacenter-toiminta on Kainuussa uusi ala, jolle on jo tähän mennessä ankkuroitunut merkittäviä kansainvälisiä yrityksiä ja julkisen sektorin toimijoita. Alan kehittäminen fokusoituu ekologisen ja energiatehokkaan konesalikonseptin kehittämiseen ja laajentamiseen alan palvelusovelluksiin liittyvän yritystoiminnan kehittämiseen sekä datacenter-toimintaa palvelevan mittaustekniikan sovellusten kehittämiseen. Tavoitteena on myös kansainvälisen tason datacenter-keskittymän kehittäminen Kajaanin Renforssin Rannan yritysalueella sekä kansainvälisten yritysten ja investointien saaminen Kainuuseen. Datacenter-alan T&K&I-toimijoita Kainuussa ovat alueella toimivat ja sinne toimintojaan siirtävät yritykset, Kainuun Etu Oy, Kajaanin ammattikorkeakoulu, CSC (IT Center for Science) sekä Renforssin ranta -yritysalue.

LUONNONVARAT

Kaivannaisala

Kaivannaisala on Kainuussa merkittävä työllistäjä ja alalle tavoitellaan vähintään 1200 työpaikkaa vuoteen 2035 mennessä. Kainuussa toimii monia kansainvälisiä kaivannaisalan yrityksiä. Älykkään erikoistumisen strategiassa keskitytään erityisesti kaivostoiminnan ympäristövaikutusten hallinnan kehittämiseen (Green Mining ja Cleantech -innovaatiot) ja hyödynnetään erityisesti Kainuun vahvaa mittaustekniikan sekä prosessi- ja ympäristösovellusten osaamista. Green Mining -teemaan liittyvä innovaatiotoiminta tuottaa itsessään uutta liiketoimintaa. Se myös tukee alan myönteistä kehittymistä ja on välttämätöntä, jotta kaivostoiminnan työpaikkatavoitteet voivat toteutua. Kajaanin ammattikorkeakoulu (KAMK) antaa kaivannaisalan insinöörikoulutusta. Alan keskeisiä T&K&I-toimijoita Kainuussa ovat KAMK, Kainuun ammattiopisto, CEMIS, Measurepolis Development Oy, CEMIS-Oulu, Kainuun Etu Oy sekä alueella toimivat yritykset.

Biotalous

Biotalous käyttää biologisia, uusiutuvia luonnonvaroja ravinnon, tuotteiden, energian ja palveluiden tuottamiseen. Biotalous on siirtymistä pois fossiilitaloudesta ja se ehkäisee ekosysteemien köyhtymistä, edistää talouskehitystä ja luo uusia vihreän talouden työpaikkoja. Biotalouskehittämisen on Kainuussa loistavat edellytykset, sillä maakunnassa on merkittävät uusiutuvat luonnonvarat ja laajaa osaamista niiden jalostamiseen. Biotalousalan tuotanto- ja palveluprosessit ovat kestäviä, resurssivärisiä ja hyödyntävät hajautettuja ratkaisuja, biologisia prosesseja sekä tuottavat Kainuun resursseista pitkälle jalostettuja, vahvaan osaamiseen perustuvia ja maakuntaan rahavirtoja ja työpaikkoja tuovia tuotteita ja palveluita.

Biotalous mahdollistaa merkittävän uuden liiketoiminnan syntyminen ja avaa uusille prosesseille, tuotteille ja palveluille liiketoimintaa sekä integrointimahdollisuuksia yli teollisuudenalojen ja tarjoaa mahdollisuuden käyttää nykyisissä prosesseissa ja tuotteissa biopohjaisia raaka-aineita.

Kainuun puuvarat ovat vahvasti alikäytössä. Paperiteollisuuden puun käyttö on Kainuusta loppunut ja puulle on innovoitava uusia elinkeinollisia käyttötapoja. Puuraaka-aineen jatkojalostamisen kautta tavoitellaan alueelle lisää yrityksiä, jotka jalostavat ja vievät maakunnan ulkopuolelle korkean osaamisen ja kilohinnan tuotteita. Tässä on vahvaa tilausta älykkäälle erikoistumiselle. Metsäbiomassojen jalostus on kainuulaisen biotalousalan ydintä.

Metsäbiomassojen biojalostus: metsäbiomassoilla korvataan öljyjalosteiden käyttöä eri materiaaleissa, vähennetään fossiilisten energioiden käyttöä sekä jalostetaan bioenergiaa ja korkean lisäarvon tuotteita kuten biopolttoaineita, biomuoveja, nanoselluloosaa tai lääkeaineita. Myös puuta käsittelevien prosessien (biojalostamot ja sahat) sivuvirrat jalostetaan korkealuokkaisiksi vientituotteiksi. Biomassa jalostetaan niin pitkälle kuin mahdollista. Puuvarojen käytön merkittävän lisäämisen edellytys on, että puumateriaalille löydetään uusia kannattavia käyttösovelluksia ja kysyntää markkinoilla. Uudet puupohjaiset tuotteet ja niiden tuotantoprosessit edellyttävät uuden teknologian

kehittämistä tai olemassa olevan teknologian, kuten mittaustekniikan ja peliteknologian osaamisen, soveltamista alan kehittämiseen. Metsäbiomassojen biojalostuksen T&K&I-toimijoita Kainuussa ovat CEMIS, Kajaanin ammattikorkeakoulu, MIKES, VTT sekä Measurepolis Development Oy, Kajaanin yliopistokeskuksen CEMIS-Oulu sekä muut alueella toimivat yliopistot ja yritykset. Alan kehittämisessä vahvistetaan yhteistyötä INKA-ohjelmaan nimettyihin biotalouden toimija-alueisiin (Joensuu, Jyväskylä ja Seinäjoki) ja erityisesti teeman kehittämistä koordinoiviin Joensuun toimijoihin.

Puurakentamisen älykäs erikoistuminen Kainuussa tarkoittaa osaamisen ja tuotekehityksen kautta tapahtuvaa puurakentamisen kilpailukyvyn parantamista, mikä puolestaan lisää kainuulaisten puurakentamisen kysyntää maakunnassa ja sen ulkopuolella. Puuteollisuuden ja erityisesti puurakentamisen älykkään erikoistumisen fokuksena Kainuussa on ympäristötietoisien ja energiatehokkaan puurakentamisen kehittäminen, puurakentamisen, jalostettujen rakennuskomponenttien ja puurakentamisen konseptien viennin kasvattaminen sekä ICT- ja tietojärjestelmäosaamiseen (kuten peliala ja mittaustekniikka) liittyvien sovellusten hyödyntäminen puurakentamisen tuotekehitys ja innovaatiotoiminnassa. Puuteollisuuden T&K&I toimijoita Kainuussa ovat Woodpolis (yhteistyössä Aalto yliopiston kanssa), Kainuun ammattiopisto, Kainuun Etu Oy, Kajaanin ammattikorkeakoulu sekä alueella toimivat yritykset.

Bioenergia on biotalouden ja vähähiilisyiden kehittämisen keskeistä sisältöä. Älykkään erikoistumisen strategialla pyritään erityisesti bioenergia-alan T&K&I-toiminnan vahvistamiseen ja tuetaan uusien innovaatioiden kehittämistä ja kaupallistamista. Tavoitteena on parantaa bioenergia-alan yritysten liiketoimintaedellytyksiä ja lisätä bioenergian ja siihen liittyvän teknologian vientiä, liiketoimintamahdollisuuksia, yrityksiä ja työpaikkoja Kainuuseen. Bioenergian kehittämisen fokuksina ovat metsäenergia, biokaasu sekä puuta käsittelevien prosessien (biojalostamot ja sahat) sivuvirtojen jalostaminen korkealuokkaisiksi vientituotteiksi. Bioenergia-alan T&K&I -toimijoita Kainuussa ovat CEMIS, Kajaanin ammattikorkeakoulu, Kainuun ammattioppilaitos, MIKES, VTT sekä Measurepolis Development Oy, CEMIS-Oulu, Kainuun Etu, MTT Sotkamo, Suomen metsäkeskuksen Kainuun alueyksikkö sekä alueella toimivat yritykset.

Puurakentamisen ja bioenergian kehittämisessä vahvistetaan yhteistyötä INKA-ohjelmaan nimettyihin Kestävät energiaratkaisut -teeman toimija-alueisiin (Vaasa, Lappeenranta ja Pori).

Siirtyminen biotalouteen tarkoittaa yhteiskunnan rakenteellista muutosta, jota ei voi rajata tiettyihin toimialoihin, vaan se edellyttää toimenpiteitä yrityksiltä, tutkimus- ja koulutuslaitoksilta, julkisen sektorin organisaatioilta, kansalaisjärjestöiltä ja kansalaisilta.

Edellä kuvattujen toimialojen lisäksi myös matkailu-, ravitsemus- ja hyvinvointiala ovat osa biotaloutta. Ravitsemus- ja terveysalalla funktionaaliset elintarvikkeet, luonnontuotteiden tai luonnossa olemisen terveys- ja hyvinvointivaikutukset ovat merkittävä innovoinnin kohde. Luontoon perustuvat hyvinvointipalvelut, vihreähoiva (green care) ja luontomatkailu ovat nousevia trendejä. Kainuussa on näissä hyödynnettävissä olevaa osaamista, monipuolinen ja rikas luonnonympäristö sekä tilaa ja rauhaa.

TERVEYS JA HYVINVOINTI

Terveys- ja hyvinvointiteeman kehittäminen fokusoituu aktiviteettimatkailuun sekä ravitsemukseen, terveyteen ja liikuntaan liittyviin hyvinvointisovelluksiin.

Aktiviteettimatkailulla tarkoitetaan kainuulaista ja valtakunnallisesti ainutlaatuista liikunnan, kulttuurin ja matkailun yhdistävää toiminnallista kokonaisuutta, johon liittyvissä palveluissa keskeisenä puitteena on luonto ja luonnossa tapahtuvat aktiviteetit. Aktiviteettimatkailun kehittäminen tukee Kainuulle tärkeän matkailuelinkeinon kehittämistä. Alalla on Kainuussa miltei 1000 työpaikkaa ja kasvutavoite vuoteen 2035 on vähintään 1050 työpaikkaa. Aktiviteettimatkailu liittyy myös biotalouteen ja saa nostetta biotalouden kasvusta.

Aktiviteettimatkailun kehittämisen fokuksena ovat hyvinvointia ja terveyttä edistävien sekä luontoon tukeutuvien matkailupalvelujen kehittäminen sekä ICT- ja tietojärjestelmäosaamisen (kuten peliala ja mittaustekniikka) perustuvien alaa palvelevien sovellusten kehittäminen ja soveltaminen Kainuussa, mutta myös vientiin menevien sovellusten aikaansaaminen. Aktiviteettimatkailun T&K&I-toimijoita

Kainuussa ovat Kajaanin ammattikorkeakoulu, Kainuun Etu oy sekä alueella toimivat yritykset, Kainuun matkailukeskukset sekä Kainuun Liikunta ry ja Vuokatin urheiluopisto.

Ravitsemuksen, terveyden ja liikunnan teeman kehittämisellä tarkoitetaan ihmisten terveyttä ja hyvinvointia parantavien innovatiivisten ratkaisujen kehittämistä ja teemaan liittyvän liiketoiminnan lisäämistä. T&K&I-toiminta kohdistuu teemoihin: ravitsemuksen vaikutukset hyvinvointiin, biotekniikka- ja elintarviketutkimus, luonnontuotteiden terveysvaikutukset. Niin ikään toiminta kohdistuu alaa palvelemaan teknologiakehitykseen, kuten hyötypelit (esim. terveyspelit), sekä sensorit ja mittarit. Samoin osa alan kehittämistä on liikuntaan ja urheiluun liittyvän mittaustekniikan kehittäminen. Ravitsemuksen, terveyden ja liikunnan T&K&I-toimijoita Kainuussa ovat CEMIS, Kajaanin ammattikorkeakoulu, Measurepolis Development Oy, MTT Sotkamo Kajaanin yliopistokeskuksen CEMIS-Oulu, Vuokatin urheiluopisto, Kainuun Liikunta ry sekä muut alueella toimivat yliopistot ja yritykset.

Aktiviteettimatkailun sekä ravitsemus, terveys, liikunta -teemojen kehittämisessä vahvistetaan yhteistyötä INKA-ohjelmaan nimettyihin Tulevaisuuden terveys -teeman toimija-alueisiin (Oulu, Kuopio, pääkaupunkiseutu, Tampere ja Turku).

ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN JATKOTOIMENPITEET

Kainuun liiton koordinoimana laaditaan Kainuun älykkään erikoistumisen strategian toteutussuunnitelma, joka sisältää ainakin valittujen kehittämisteemojen toimijoiden, nykytilan ja kasvupotentiaalin kartoituksen, teemojen kehittämisen erityistavoitteet ja toimenpidekokonaisuudet sekä rahoitussuunnitelmat, strategiset kumppanuudet ja toimenpiteiden aikataulut. Samoin suunnitelmaan tehdään älykkään erikoistumisen toimialojen osaamiskartoitus (vahvuudet ja pullonkaulat sekä toimenpiteet tarvittavan osaamisen hankkimiseksi).

Älykkään erikoistumisen toteutussuunnitelma laaditaan yhtä jalkaa Kainuun biotalousstrategian kanssa, koska niissä on yhteisiä kehittämisen keihäänkärkiä ja toimenpiteitä.